

Aİ BİZNES MÜHİTİ HESABATI AZƏRBAYCAN 2024

7-ci BURAXILIŞ

Avropa İttifaqı
tərəfindən
maliyyələşdirilir

VM Europe

InvestBaku
Biznes Xidmətləri & İnvestisiyalar

MƏSULİYYƏTDƏN İMTİNA:

Bu hesabatın məzmunu tamamilə müqaviləçilərin məsuliyyətindədir və heç bir halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirmir. Bu tərcümənin dəqiqliyini təmin etmək üçün bütün səylər göstərilsə də, orijinal ingilis dili versiyası əsas mənbədir. Hər hansı ziddiyyət yaranarsa, ingilis dilində olan versiya əsas götürüləcək.

MÜNDƏRİCAT

2	GİRİŞ	
3	ƏHATƏ DAİRƏSİ	
5	ƏSAS NƏTİCƏLƏR	
8	XÜLASƏ	
11	FƏSİL 1: Biznes mühiti və investisiya imkanları	
	1.1. Makroiqtisadi göstəricilər	11
	1.2. AI ilə iqtisadi əlaqələr və əməkdaşlıq	14
	1.3. Biznes mühiti: əsas sektorların baxışı	16
	1.4. İnvestisiya imkanları	22
30	FƏSİL 2: Dayanıqlı iqtisadi inkişaf	
	2.1. İqlim dayanıqlılığı üçün yaşıl biznes	30
	2.2. Əmək bazarı və təhsilə çıxış	36
	2.3. Qadınlar üçün bərabər iqtisadi imkanlar	40
	2.4. Dayanıqlı iqtisadi inkişaf üçün rəqəmsallaşma	43
	2.5. Yerli islahatlar	46
52	ƏLAVƏ 1: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti sorğusunun nəticələri	
63	ƏLAVƏ 2: "AI-AZƏRBAYCAN BİZNES FORUMU 2024-2026" layihəsi haqqında	
64	METODOLOGİYA	
65	AKRONİM VƏ ABREVIATURALAR	
67	NƏŞR	
68	İSTİNADLAR	

GİRİŞ

Nəşr haqqında

“Aİ Biznes Mühiti Hesabatı Azərbaycan 2024” Avropa İttifaqının (Aİ) maliyyələşdirdiyi “Aİ-Azərbaycan Biznes Forumu” çərçivəsində 2016-cı ildən etibarən Azərbaycanda mütəmadi olaraq aparılan tədqiqatın yeddinci nəşridir. 2024–2026-cı illər ərzində layihə VM EUROPE ilə Biznes Palataları və InvestBaku şirkətinin tərəfdaşlığı ilə həyata keçirilir.

Hesabatın məqsədi Azərbaycanın biznes mühitindəki son tendensiyaları ölkədə fəaliyyət göstərən Avropa şirkətləri və investorlarının perspektivindən əks etdirməkdir. 2024-cü il nəşri **Azərbaycanın iqtisadi inkişafı, sektor yönümlü biznes mühitinə dair baxışlar, investisiya iqlimi və yeni yaranan investisiya imkanları** kimi özəl sektor üçün mühüm olan mövzulara xüsusi diqqət ayırır.

Azərbaycanın 2024-cü ilin noyabr ayında BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP29) ev sahibliyi etməsi fonunda bu nəşr dayanıqlı **sosial-iqtisadi inkişafa və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə (DİM)** nail olunmasına töhfə verən mövzulara xüsusi diqqət yetirir. Hesabat yaşıl biznesin inkişafını iqlim dayanıqlılığı üçün vacib sütun kimi, əmək bazarının gücləndirilməsi, təhsilə çıxış və qadınlar üçün iqtisadi imkanların artırılmasını isə ölkə üçün vacib sosial-iqtisadi aspektlər kimi təhlil edir. Əlavə olaraq, dayanıqlı iqtisadi və sosial inkişafa təkan verən rəqəmsallaşma və yerli islahatların cari vəziyyətini araşdırır.

Bu hesabat üçün məlumatlar aşağıdakı mənbələrdən toplanıb:

- Aİ-yə üzv ölkələr, Avropa Azad Ticarət Assosiasiyası (EFTA) və Birləşmiş Krallıq (BK) da daxil olmaqla, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Avropa şirkətləri,
- Azərbaycan bazarına daxil olmaqda maraqlı olan Avropa şirkətləri,
- Fəaliyyətini əsasən Aİ ilə əməkdaşlığa yönəlmiş yerli Azərbaycan şirkətləri.

Bu hesabatda təqdim olunan nəticələr “**Aİ Biznes Mühiti Sorğusu Azərbaycan 2024**” çərçivəsində əldə edilmiş 117 individual cavab, şirkət sahibləri və top menecerlərlə keçirilmiş **27 fərdi müsahibəyə** əsaslanır. Hesabat üçün kəmiyyət məlumatları 2024-cü ilin may-avqust aylarını əhatə edən anonim onlayn sorğu vasitəsilə toplanıb. **2024-cü il üçün tərtib edilmiş sorğu forması** əvvəlki sorğulara əsaslanan, cari yerli və qlobal tendensiyaları əks etdirmək üçün uyğunlaşdırılan **25 sualdan** ibarət olub.

27 təkbətək müsahibə tikinti və mühəndislik, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT), topdan və pərakəndə ticarət, sürətli satılan istehlak məhsulları (FMCG), maşın və avadanlıqlar, dağ-mədən, neft və qaz, bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyi, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat və logistika, biznes xidmətləri və konsaltinq kimi müxtəlif sahələr üzrə fəaliyyət göstərən şirkətlərlə aparılıb. Tədqiqat ikitərəfli ticarət palataları, Aİ nümayəndəliyi və Avropa Komissiyası, Aİ təşəbbüsləri və layihələri, Avropa inkişaf bankları, eləcə də beynəlxalq təşkilatlardan toplanmış məlumatları da əhatə edir. Metodologiya ilə bağlı daha ətraflı məlumat bu hesabatın müvafiq fəsillərində təqdim olunub.

“**Aİ-Azərbaycan Biznes Forumu 2024–2026**” layihəsinin məqsədi biznes mühiti və investisiya imkanları ilə bağlı məlumatlılığı artırmaq və dövlət-özəl sektor dialogunu gücləndirməklə Aİ və Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlığı təşviq etməkdir. Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən bu layihə aşağıdakı əsas istiqamətlərə fokuslanır:

- Aİ investorlarının müstəqil sorğuları əsasında illik **biznes mühiti hesabatlarının** hazırlanması
- Aİ və Azərbaycan bizneslərini bir araya gətirərək şəbəkələşməni və yeni tərəfdaşlıqları təşviq edən **yüksək səviyyəli biznes forumların Bakıda təşkili**
- İnvestisiya imkanlarının araşdırılması və yeni əməkdaşlıqların qurulması məqsədilə Azərbaycanda **biznes missiyalarının** həyata keçirilməsi

Azərbaycanda biznes tədbirləri və yeniliklər barədə ən son məlumatları təqdim edən **bizneslərin şəbəkələşməsi üçün rəqəmsal platformanın** – www.euazbusinessforum.az – idarə olunması.

Tədqiqat komandası

Bu hesabat Avropa İttifaqının Azərbaycan Respublikasındakı Nümayəndəliyinin nəzarəti altında "Aİ-Azərbaycan Biznes Forumu" 2024–2026 komandası tərəfindən hazırlanıb. Nəşrin hazırlanmasında Komanda rəhbəri və baş tədqiqat redaktoru Dr. Bogdana A. Efe, Keyfiyyət tədqiqatı üzrə beynəlxalq ekspert Marius Bordalba, İkincil araşdırma üzrə milli ekspert Aytən Axundova, Ticarət və iqtisadi mövzular üzrə Milli Ekspert Səid Cəfərli, Kəmiyyət tədqiqatı üzrə milli ekspertlər Aydan Nəbiyeva, Məryəm İskəndərova iştirak edib.

Layihənin idarə olunması VM EUROPE şirkətinin aparıcı layihə meneceri Alberto Martin-Ballester tərəfindən həyata keçirilib. 2024–2026-cı illəri əhatə edən tapşırıq üçün keyfiyyətə nəzarət VM EUROPE şirkətinin baş iqtisadçısı Simon Davies tərəfindən həyata keçirilir.

Təşəkkürlər

"Aİ-Azərbaycan Biznes Forumu" 2024–2026 layihəsi Avropa İttifaqının Azərbaycan Respublikasındakı Nümayəndəliyi, Avropa Komissiyası, Aİ-yə üzv dövlətlərin Azərbaycandakı səfirlikləri, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB), Avropa İnvestisiya Bankı (AİB), Avropa Təlim Fondu (ATF), Şərq Tərəfdaşlığı (ŞT) regional təşəbbüsləri: EU4Climate, EU4Digital, EU4Environment və EU4GenderEquality, eləcə də ikitərəfli biznes assosiasiyalarına göstərdikləri effektiv koordinasiya və dəstəyə görə dərin təşəkkürünü bildirir.

ƏHATƏ DAİRƏSİ

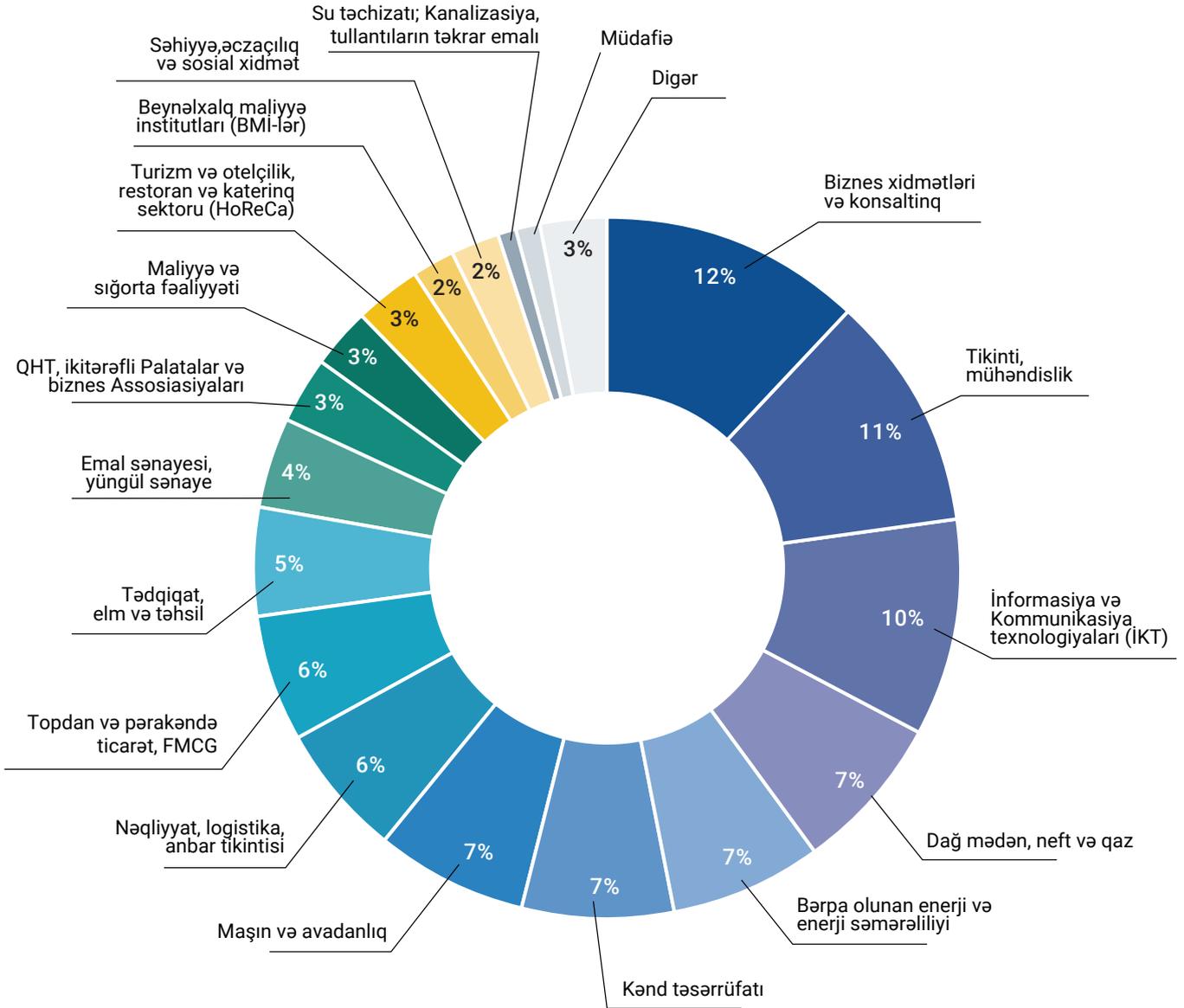
27 ölkə

"Aİ Biznes Mühiti Hesabatı Azərbaycan 2024" 21 Aİ üzv dövləti, 2 EFTA üzv ölkəsi, Birləşmiş Krallıq və Azərbaycan daxil olmaqla ümumilikdə 27 ölkədən şirkətlərin fikirlərini əks etdirir.

18 sektor

Respondentlər iqtisadiyyatın 18 sektorunu təmsil edib. Təmsil olunan bizneslərin əksəriyyəti bu sektorlarda fəaliyyət göstərir: biznes xidmətləri və konsaltinq; tikinti və mühəndislik; İKT; topdan və pərakəndə ticarət, FMCG; maşın və avadanlıqlar; dağ mədəni, neft və qaz; bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyi; kənd təsərrüfatı; nəqliyyat və logistika.

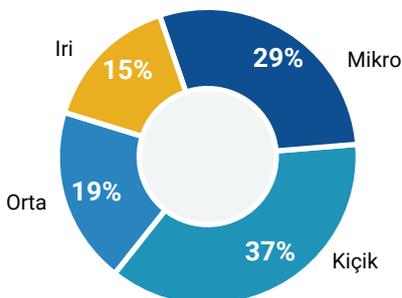

2024-cü il sorğusunun iştirakçları

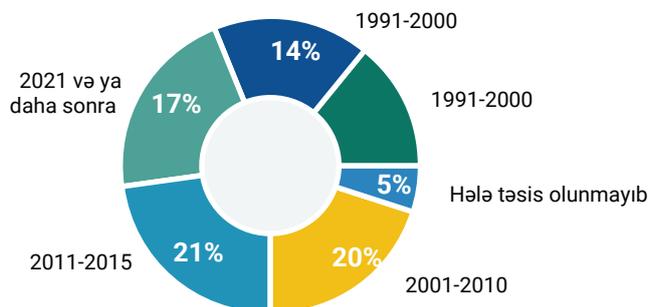
Sorğu iştirakçılarının 85%-i mikro, kiçik və orta sahibkarlıq (KOB) subyektlərini təmsil edir.

Müəssisələrin əksəriyyəti Azərbaycanda 10 ildən artıqdır fəaliyyət göstərir, təxminən üçdə biri isə son on il ərzində ölkədə mövcud olan şirkətlər kimi fəaliyyət göstərir. Şirkətlərin 5%-i hələ fəaliyyətə başlamayıb, lakin Azərbaycan bazarına daxil olmaqda maraqlıdır.

Respondent şirkətlərin ölçüsü

Azərbaycanda təsis olunma illəri

ƏSAS NƏTİCƏLƏR

BİZNES MÜHİTİ 2024

Şirkətlərin 71%-i növbəti illərdə Azərbaycanda fəaliyyətlərini genişləndirməyi planlaşdırır. AI şirkətləri cari iqtisadi vəziyyəti "qənaətbəxş" kimi qiymətləndirir. Biznes mühitinə ümumi yanaşma "neytral"dır. Yerli dövlət orqanlarının davranışı isə "neytral" olaraq hesab edilir.

BİZNES MÜHİTİ GÖSTƏRİCİLƏRİ

ƏN MÜSBƏT DİNAMİKASI OLAN AMİLLƏR

Siyasi və sosial sabitlik
İqtisadi siyasətlərin proqnozlaşdırıla bilməsi

NİKBİN DƏYİŞİKLİKLƏR

Maliyyəyə çıxış
Qanunun aliliyi

HƏLL EDİLMƏLİ ÇƏTİNLİKLƏR

Dövlət satınalmalarında şəffaflıq
İnsan kapitalı/kadrların kvalifikasiyası

SON İLLƏRDƏ ŞİRKƏTLƏRƏ TƏSİR GÖSTƏRƏN 3 ƏSAS AMİL

Ukraynada müharibə və digər qlobal konfliktlər
Qeyri-müəyyən bazar inkişafı
İxtisaslı kadr çatışmazlığı

SEKTORIAL BAXIŞ

Tikinti və mühəndislik	Dağ mədən, neft və qaz	Bərpaolunan enerji və enerji səmərəliliyi	İKT	Nəqliyyat və Logistika	Kənd təsərrüfatı
Sektorda ən güclü iqtisadi vəziyyəti təsdiqləyir.	Sektordakı iqtisadi vəziyyəti qənaətbəxş olaraq dəyərləndirir.	Sektordakı iqtisadi vəziyyəti qənaətbəxş səviyyədən aşağı kimi qiymətləndirir.	Biznes mühitini kifayət qədər əlverişli hesab edir.	Sektordakı iqtisadi vəziyyəti qənaətbəxş səviyyədən bir qədər aşağı olaraq qiymətləndirir.	Sektordakı iqtisadi vəziyyəti digər sahələrlə müqayisədə daha zəif kimi qiymətləndirir.
Biznes mühitini digər sahələrlə müqayisədə daha əlverişli hesab edir.	Digərləri müqayisədə dövlət qurumlarının dəstəyini daha güclü hiss edir.	Digərləri müqayisədə dövlət qurumlarının dəstəyini daha çox hiss edir.	Digərləri sahələrlə müqayisədə dövlət qurumlarının dəstəyini ən az hiss edir.	Dövlət qurumlarından neytral yanaşma hiss edir.	Biznes mühitini digər sahələrlə müqayisədə daha çətin hesab edir.
Şirkətlərin 84%-i Azərbaycanda fəaliyyətlərini daha da genişləndirməyi planlaşdırır.	Şirkətlərin 77%-i Azərbaycanda fəaliyyətlərini daha da genişləndirməyi planlaşdırır.	Şirkətlərin 87%-i Azərbaycanda fəaliyyətlərini daha da genişləndirməyi planlaşdırır.	Şirkətlərin 72%-i Azərbaycanda fəaliyyətlərini daha da genişləndirməyi planlaşdırır.	Şirkətlərin 67%-i Azərbaycanda fəaliyyətlərini daha da genişləndirməyi planlaşdırır.	Şirkətlərin 60%-i Azərbaycanda fəaliyyətlərini daha da genişləndirməyi planlaşdırır.

İNVESTİSIYA İMKANLARI

AI investorlarının 92%-i yenidən Azərbaycanı seçə biləcəyini bildirir.

3 ƏSAS CƏLBƏDİCİ AMİL:

Daxili bazara çıxış
Strateji tərəfdaşlıqlar və müttəfiqlilər
Regional bazarlara çıxış və
Azad Ticarət Sazişləri (FTA-lar)

3 POTENSIAL İNVESTİSIYA STİMLU:

İşçi qüvvəsi
Yerli təchizatçılar
Texnologiyalar və nou-hau

QARABAĞ VƏ ŞƏRQİ ZƏNGƏZUR İQTİSADI RAYONLARINA İNVESTİSİYALAR

AI şirkətlərinin **8%**-i artıq investisiya edib

37%-i isə investisiyaya hazırdır və yaxşı imkanları gözləyir

Əsas cəlbədicə sektorlar:

1. Alternativ enerji və yaşıl layihələr
2. Tikinti
3. Nəqliyyat infrastrukturunu
4. Kənd təsərrüfatı
5. Emal sənayesi

Orta Dəhliz

AI şirkətlərinin **17%**-i artıq marşrutdan istifadə edib
Şirkətlərin **30%**-i növbəti illərdə dəhlizdən istifadə etməyi planlaşdırır
Şirkətlərin **75%**-i marşrutun daha da təkmilləşdirilməsini vacib hesab edir
Şirkətlərin **40%**-i daha çox məlumata ehtiyac duyur.

YAŞIL BİZNES VƏ İQLİM DƏYİŞİKLİYİ

Şirkətlərin **62%**-i iqlim dəyişikliyinə biznes əməliyyatları üçün bir çətinlik kimi görür

AI şirkətlərinin **90%**-i dayanıqlı təcrübələri tətbiq edir.

Əsas iqlim narahatlıqları:

- Su qıtlığı
- İqlim dəyişikliyi və ekstremal hava hadisələri
- Tullantıların idarə olunması
- Hava çirklənməsi
- Neft və qaz sənayesinin təsiri

Ən çox tətbiq olunan yaşıl təcrübələr:

- İşçi heyətinə dayanıqlı əməliyyatlar üzrə təlimləndirilməsi
- Enerji səmərəli texnologiyaların tətbiqi
- Tullantıların toplanması və təkrar emalı prosedurları

Bizneslərin "yaşıllaşdırılması" üçün əsas stimullar:

Dövlətin maliyyə dəstəyi və təşviqləri

Bazarda yaşıl məhsullara tələbat

Daha sərt ekoloji tənzimləmələr

ƏMƏK BAZARI VƏ TƏHSİLƏ ÇIXIŞ

AI şirkətlərinin **98%**-i əmək bazasının təkmilləşdirilməsini vacib hesab edir.

Daha da təkmilləşdirilməli olan əsas sahələr:

Peşə Təhsili və Təlimi (PTT) infrastrukturunu
İşçilər üçün maliyyə stimulları
Ali təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq üçün təşviqlər

QADINLAR ÜÇÜN İQTİSADI İMKANLAR

AI şirkətlərində işçi heyətin **44%**-i qadınlardır.

Qadınların ən çox təmsil olunduğu vəzifələr:

Administrativ
Satış və marketing
Orta səviyyəli menecment

DAYANIQLI İQTİSADI İNKİŞAF ÜÇÜN RƏQƏMSALLAŞMA

Aİ şirkətləri Azərbaycandakı İT infrastrukturunu "neytral" və ya "nisbətən yetərli" kimi qiymətləndirir.

Şirkətlərin **96%**-i yerli İT infrastrukturunun daha da təkmilləşdirilməsini vacib hesab edir.

Ən çox diqqət tələb edən sahələr:

İnternetin sürəti və keyfiyyəti
İnternet provayderlərinin şərtləri
İşçilərin rəqəmsal bacarıqları

Aİ ŞİRKƏTLƏRİNİN YERLİ İSLAHATLARDA İRƏLİLƏYİŞƏ DAİR BAXIŞLARI

ƏN EFFEKTİV 3 DÖVLƏT QURUMU

KOBİA / Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi   İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi   Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi

ƏN EFFEKTİV 3 ELEKTRON XİDMƏT

E-Viza   Elektron bankçılıq xidmətləri   Elektron qaimə-faktura sistemi

TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏLİ OLAN ƏSAS PRIORITYETLƏR

Dövlət satınalmalarında şəffaflıq   Qanunun aliliyi   Yaşıl layihələrə yerli dəstək

XÜLASƏ

Azərbaycan iqtisadiyyatı ölkə iqtisadiyyatına dolayı mənfi və müsbət təsir göstərən geosiyasi gərginliklərə məruz qalıb. 2024-cü il Biznes Mühiti Sorğusu Azərbaycanda mövcud iqtisadi vəziyyəti qiymətləndirərkən göstərir ki, Avropa biznesləri arasında milli iqtisadiyyatın orta reytingi 2021-ci ildə “qənaətbəxş”dən (“zəif”, “qənaətbəxş” və “güclü” şkalasında) bir qədər aşağı idisə, hazırda “qənaətbəxş” şkalasından bir qədər yüksəlmişdir ki, bu da **Avropa biznesləri arasında ümumi müsbət iqtisadi rəyi əks etdirir**. Ümumilikdə, Azərbaycandakı Avropa investorları gələcək biznes imkanlarına dair nikbindir, 2021-ci ildəki 53%-lə müqayisədə hazırda 70%-dən çoxu genişlənməni planlaşdırır. Respondentlərin 22%-i isə eyni potensialda fəaliyyətini davam etdirməyi planlaşdırır. Əvvəlki sorğu ilə müqayisədə Azərbaycanı yenidən seçə biləcəyini bildirən AI investorlarının payı 80%-dən 92%-ə yüksəlib. Dağ mədən, neft və qaz sektorları ən güclü öhdəlik nümayiş etdirsə də, bərpa olunan enerji, tikinti və İKT sahələri müsahibə edilən sektorlar arasında daha yüksək genişlənmə ambisiyalarına malikdir.

2021–2024-cü illər arasında Azərbaycanın artan biznes perspektivi ölkədəki ümumi əlverişli makroiqtisadi vəziyyətlə formalaşmışdır. **Güclü xarici mövqe və büdcə profisiti makroiqtisadi sabitliyi təmin edib**. Karbohidrogen sektoru ixraca və büdcə gəlirlərinə əhəmiyyətli töhfə verməklə Azərbaycan iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici qüvvəsi olaraq qalır. Buna baxmayaraq, ölkə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi istiqamətində fəal addımlar atır. Hökumət diversifikasiya üçün yaşıl enerji, kənd təsərrüfatı, turizm və İKT kimi qeyri-neft sektorlarına xüsusi diqqət yetirir. **Tikinti və mühəndislik sektoru** 2022 və 2023-cü illərdə sürətlə inkişaf etsə də, 2024-cü ildə artım zəifləyib. Sektor Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının bərpası nəticəsində əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf edib və bu prosesə hökumət tərəfindən böyük maliyyə vəsaiti ayrılıb. Özəl investisiyalar təşviq edilsə də, beynəlxalq iştirakçıların rəqabəti Azərbaycanda fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün bazarı daha mürəkkəb hala gətirir. **Dağ mədən, neft və qaz sektorları** iqtisadiyyat üçün mühüm olaraq qalıb və birbaşa xarici investisiyaların (BXI) ən böyük hissəsini cəlb etməyə davam edir. **İKT sektoru** böyüməyə və daha geniş müştəri bazasını əhatə etməyə davam edir. Lakin sektorun artım tempi yavaşlayıb və Azərbaycan iqtisadiyyatının kiçik bir hissəsini təşkil edir. **Nəqliyyat və logistika sektoru**, xüsusilə Rusiyanın Ukraynanı işğalından sonra alternativ ticarət marşrutlarına ehtiyacın artması ilə strateji əhəmiyyət qazanıb. Ölkəni tranzit qovşağı kimi qurmaq istəyi və potensialına baxmayaraq, nəqliyyat sektoru 2024-cü ildə şirkətlər tərəfindən qiymətləndirmədə bir qədər azalma ilə üzləşib. **Bərpa olunan enerji sektoru** hökumətin karbon emissiyalarının azaldılması və bərpa olunan enerji payının 2030-cu ilədək 30%-ə çatdırılmasına yönəlmiş siyasəti nəticəsində mühüm inkişaf potensialı nümayiş etdirir. Hökumət Xəzər-Qara dəniz-Avropa Yaşıl Enerji Dəhlizi kimi layihələr daxil olmaqla yaşıl enerjisinin müəyyən hissəsinin Avropaya ixracını da planlaşdırır. **Kənd təsərrüfatı** ümumi iqtisadi artım baxımından hələ də zəif performans göstərsə də, əhəmiyyətli istifadə olunmamış potensiala malikdir. Sektor dayanıqlı və rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatının inkişafına yönəlmiş hökumət dəstəyi ilə son illərdə mülayim tempə böyüyüb.

Avropa şirkətlərinin 2024-cü il üzrə Biznes Mühiti Sorğusu **əsas göstəricilərdə ümumi təkmilləşmələri** vurğulayıb. Azərbaycanın strateji yerləşməsi və yaxşı regional əlaqələri, siyasi və sosial sabitlik, eləcə də iqtisadi siyasətin proqnozlaşdırılma bilməsi biznes üçün əlverişli amillər kimi qiymətləndirilir. Bizneslər üçün ən cəlbedici ilk 3 amil daxili bazara çıxış, strateji tərəfdaşlıqlar və

müttəfiqliklər, eləcə də regional bazarlara və Azad Ticarət Sazişlərinə (FTA-lar) çıxış olaraq qeyd olunub. Büdcə baxımından səmərəli istehsal və investisiya təşviqləri də Avropa investorlarını cəlb edir. Sorğunun nəticələri bizneslər üçün elektron xidmətlərə və ölkənin rəqəmsal infrastrukturuna dair müsbət yanaşmanı göstərir. Azərbaycan hökuməti bizneslərlə dialoqa daha açıq olub və dəyişiklik üçün sektor yönümlü tələblərə cavab verib, lakin 2024-cü il sorğusunda AI şirkətləri arasında **dövlət qurumlarının dəstəyinə** dair ümumi rəy “nisbətən dəstəkləyici”dən “neytral”a keçərək zəifləyib. Dövlət satınalmalarında şəffaflıq, yerli təchizatçıların keyfiyyəti, kadrların kvalifikasiyası, peşəkar standartlar, ekoloji təcrübələr, gömrük prosedurları və maliyyəyə çıxış kimi **problemlər qalmaqda davam edir**. Texnologiyalar və nou-hau ölkədə investisiyanı təşviq edən istifadə olunmamış amillər kimi qiymətləndirilir.

Hökumət ölkədə investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirib. Son islahatlar, o cümlədən yeni **“İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” Qanunun** qəbul edilməsi vergi güzəştləri və stimulları təklif etməklə investisiya mühitinin gücləndirilməsini hədəfləyir.¹ 2024-cü ilin iyul ayında rəqabət qanunvericiliyinə əməl edilməsini gücləndirmək məqsədilə yeni tənzimləyici normalar tətbiq edən **Rəqabət Məcəlləsi** təsdiq edilib.²

Azərbaycan həmçinin vergidən azadolmalar və sadələşdirilmiş inzibati proseslər daxil olmaqla əhəmiyyətli stimullar təklif edən **Ələt Azad İqtisadi Zonası (ƏAİZ)** kimi xüsusi sənaye sahələri vasitəsilə investisiyaları dəstəkləyir. Bundan əlavə, **Ələt Limanı** və logistika mərkəzləri kimi infrastruktur layihələri də investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması məqsədilə inkişaf etdirilir.

İnvestisiyaları təşviqi məqsədilə **Ağdam Sənaye Parkı** və **Araz Vadisi İqtisadi Zonası** kimi sənaye zonaları yaradılıb. Nəqliyyat və su sistemləri də daxil olmaqla infrastrukturun təkmilləşdirilməsi davam edir və artıq bir neçə magistral yollar, beynəlxalq hava limanları kimi layihələr tamamlanıb. Hökumət biznesləri dəstəkləmək məqsədilə vergi azadolmaları, subsidiyalar və kredit zəmanətləri kimi müxtəlif təşviqlər təqdim edir. Bu sahələrdə diqqət AI şirkətlərinin böyük marağına səbəb olan yaşıl texnologiyalar və dayanıqlı layihələrə yönəlib. Tikinti və nəqliyyat infrastrukturunu da AI şirkətlərinin xüsusi marağını cəlb edir.

Azərbaycanın strateji yerləşməsi Avropa və Asiyalı birləşdirən ticarət marşrutu olan **Orta Dəhlizin** əhəmiyyətini daha da ön plana çıxarır. Lakin dəhlizin infrastrukturunun, xüsusilə rəqəmsallaşmanın gücləndirilməsi və bürokratik proseslərin sadələşdirilməsi sahəsində əməliyyat səmərəliliyinin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac var. Bu təkmilləşmələr onun AI biznesləri üçün cəlbediciliyini artırmağa bilər.

Azərbaycanda yaşıl biznesin və dayanıqlı təcrübələrin inkişafı BMT-nin bir sıra DIM-lərinə töhfə verən əsas prioritetdir. Azərbaycanın bərpa olunan enerji sektoru əhəmiyyətli biznes imkanları təklif edir. Hesabat daha yaşıl biznes mühitinin təşviqi üçün maliyyə dəstəyi, tənzimləyici tədbirlər və istehlakçı tələbatı kimi təşviqlərə ehtiyac olduğunu vurğulayır. Azərbaycan dayanıqlı inkişafın təşviqində mühüm uğurlar əldə edib. Əsas layihələrə Gəncədə başlayan, su və tullantıların idarə edilməsi və küçə işıqlandırmasının təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş **Yaşıl Şəhərlər proqramı** daxildir.³ Bərpa olunan enerji sahəsində Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (AYİB), Asiya İnkişaf Bankı (AİB), Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi (JICA) və Abu-Dabi İnkişaf Fondu (ADFD) tərəfindən maliyyələşdirilən və "Abu Dhabi Future Energy Company PJSC" (Masdar) tərəfindən inşa edilən **Qaradağ Günəş Elektrik Stansiyası** ildə 230 MVt elektrik enerjisi istehsal edərək regionun ən böyük layihəsi oldu.⁴ Azərbaycan həmçinin 2027-ci ilə planlaşdırılmış iri enerji stansiyaları üçün maliyyələşdirilməsi təmin olunmuş əlavə günəş və külək enerjisi layihələrini də həyata keçirir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları geniş günəş və külək enerjisi potensialına malikdir və Azərbaycan bu regionları **Yaşıl Enerji Zonaları** kimi müəyyən edib.⁵ 1 mart 2024-cü il tarixdə Avropa külək enerjisi sənayesini təmsil edən **"WindEurope"** ticarət assosiasiyası ilə Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi (AREA) arasında Azərbaycanda və ümumilikdə Xəzər dənizi regionunda quruda və dənizdə külək enerjisi potensialının inkişafı məqsədilə Anlaşma Memorandumu imzalanıb.⁶ Memorandum həmçinin yeni külək stansiyaları üçün icazə proseslərinin sadələşdirilməsini, xüsusilə yerli və Avropa təchizatçılarından külək enerjisi komponentlərinin tedarükünün təşviqini hədəfləyir. Bu memorandumla Mərkəzi Asiya və Azərbaycandan Avropaya yaşıl enerji tedarükünü asanlaşdıracaq Xəzər-Qara Dəniz-Avropa **Yaşıl Enerji Dəhlizinin** inkişafına dəstək verilməsi planlaşdırılır. **"Yaşıl Liman" layihəsi** Bakı Limanının əməliyyat imkanlarının və ekoloji təcrübələrinin təkmilləşdirilməsinə dəstəkləyir. AI də **EU4Climate** və **EU4Environment** kimi təşəbbüslər vasitəsilə Azərbaycanda dayanıqlı enerji keçidini dəstəkləyir.

Azərbaycanın iqtisadi artımı sürətləndirmək və əhalini mənalı məşğulluq imkanları ilə təmin etmək üçün bacarıq boşluqlarını aradan qaldırmağa və işçi qüvvəsinin hazırlıq səviyyəsini yaxşılaşdırmağa ehtiyacı var. **"2019-2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası"** da daxil olmaqla əmək bazarı siyasətləri iqtisadi inkişafa, işçi qüvvəsinin bacarıqlarının artırılmasına və əmək bazarının səmərəliliyinin yaxşılaşdırılmasına yönəlib.⁷ **Azərbaycan Dövlət Məşğulluq Agentliyi (DMA)** məşğulluq tədbirlərinin təşkili və karyera məsləhətinin verilməsinə cavabdeh qurumdur. Hökumət təşəbbüsləri bu sahədə əsas rol oynayan **Peşə**

Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi ilə birgə Peşə Təhsili və Təliminin (PTT) keyfiyyətinin və əmək bazarının tələblərinə uyğunluğun artırılmasını hədəfləyir.

Qadınların iqtisadi iştirakının artırılması Azərbaycanın dayanıqlı inkişafı və gender bərabərliyinə nail olunması üçün vacibdir. Qadınlar əmək qabiliyyətli əhalinin 49,8%-ni təşkil etsə də, əmək bazarında gender seqreqasiyası hələ də davam edir. Azərbaycan gender bərabərliyinin təşviqi istiqamətində irəliləyiş əldə edib. Məsələn, 2022-ci ildə müəyyən sektorlarda qadınlar üçün iş məhdudiyətlərinin aradan qaldırılması. 2021-ci ildən etibarən qadınların texniki və top menecment vəzifələrdə iştirakı artsa da, qərar qəbul etmə vəzifələrində gender balansına nail olmaq üçün əlavə səylərə ehtiyac var. Hökumət qadın məşğulluğuna maneələrin aradan qaldırılması məqsədilə Dünya Bankı və AI ilə tərəfdaşlıq edib.

Azərbaycan **İKT infrastrukturunu təkmilləşdirmək**, innovasiyaları təşviq etmək və rəqəmsal iqtisadiyyatı gücləndirməklə rəqəmsallaşmanı inkişaf etdirir. 2023-cü ildə Azərbaycan kibertəhlükəsizlik standartlarını təkmilləşdirmək və İKT-dən təhlükəsiz istifadəni təmin etmək məqsədilə **"Azərbaycan Respublikasının informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizliyə dair 2023 – 2027-ci illər üçün Strategiyası"**nı təsdiqləyib.⁸ Ölkənin kibertəhlükəsiz imkanlarını artırmaq məqsədilə **Azərbaycan Kibertəhlükəsizlik Mərkəzi** yaradılıb. 2024-cü il üzrə Biznes Mühiti Sorğusu Azərbaycanda rəqəmsal infrastrukturun tədricən təkmilləşdiyini göstərir. Bununla belə bu sahədə, xüsusilə də internetin sürəti və keyfiyyəti, internet provayderlərinin xidməti və işçilərin rəqəmsal bacarıqları kimi sahələrdə, inkişafa ehtiyac qalmaqdadır. Xüsusilə mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin (MKOS) ehtiyaclarını qarşılıya bilməsi baxımından onlayn ödəniş sistemlərinin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olduğu vurğulanıb.

Azərbaycan institusional çərçivələri gücləndirən, şəffaflığı artıran və tənzimləmə səmərəliliyini yaxşılaşdıran yerli islahatların həyata keçirilməsində mühüm nailiyyətlər əldə edib. **Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA)** kimi əsas qurumlar KOB-ları dəstəkləməkdə effektivliyi ilə tanınıb. KOBİA öz xidmətlərini **KOB evləri** və **KOB Dostları** şəbəkəsi vasitəsilə təqdim edir. Bakı, Xaçmaz və Yevlaxda yerləşən bu KOB evlərində **təxminən 50 dövlət və özəl qurum** hökumətdən-biznesə (G2B) və biznesdən-biznesə (B2B) xidmətlərini göstərir və digər şəhərlərə də genişləndirilməsi planlaşdırılır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında da xidmət pəncərələri və "KOB Dostu" ofisləri mövcuddur. KOBİA və Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin birgə təşəbbüsü ilə KOB məhsullarının səmərəli gömrük rəsmiləşdirilməsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə **"KOB Gömrük Anbarı"** yaradılıb. 2024-cü ildən etibarən Bakıdakı KOB evlərində məhsulun mənşə ölkəsini təsdiq edən sertifikat da təqdim olunur. KOBİA həmçinin Azərbaycanda KOB-lar üçün investisiya imkanlarını genişləndirmək məqsədilə investisiya portalı yaradıb. **Innovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi (İRİA)** və **Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi (AREA)** isə rəqəmsal transformasiya və bərpa olunan enerji sahəsində inkişafa töhfə verir. İRİA 2022-ci ildə xarici şirkətlər üçün üstünlüklər təklif edən **"Relokasiya**

Proqramı"nı işə salıb.⁹ İRIA-nın nəzdində fəaliyyət göstərən texnoparkların rezidentlərinə əlavə imtiyazlar verilib.¹⁰ Bundan əlavə, İRIA-nın 2023-cü ilin fevralında Qafqazda ilk vençur kapital fondu olan **"Caucasus Ventures"** təsis edilməsinə dəstək göstərib. 2020-ci ilin sentyabrında Energetika Nazirliyinin nəzdində yaradılmış **AREA** bərpa olunan enerji üzrə dövlət siyasətinin icrasına nəzarət edir və bu sahəyə özəl sektorun cəlb olunmasını təşviq edir. Agentlik külək, günəş və su elektrik stansiyaları üçün bir çox layihələr həyata keçirib ki, COP29 çərçivəsində yekunlaşan və ölkədə ilk bərpa olunan enerji auksionununun təşkili də buna daxildir. **İpoteka və Kredit Zəmanət Fondu** 2022-ci ilin avqust ayından etibarən KOB-ların maliyyəyə çıxışını yaxşılaşdırmaq məqsədilə yeni alətlər təqdim edib.

Azərbaycan son on ildə bizneslər üçün səmərəliliyi artırmaq və xərcləri azaltmaq məqsədilə elektron xidmətlərini əhəmiyyətli dərəcədə təkmilləşdirib. Azərbaycanın e-gov.az portalı vasitəsilə təqdim edilən çoxkanallı elektron hökumət xidmətləri gömrük, miqrasiya və biznesin qeydiyyatı ilə bağlı xidmətlər də daxil olmaqla geniş spektrli dövlət xidmətlərinə çıxışı təmin edir. Dövlət elektron xidmətləri **Rəqəmsal Sənəd Dövriyyəsi** kimi sistemlər vasitəsilə daha da genişlənilib. Azərbaycan 2026-cı ilədək dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşdırılmasını 80%-ə çatdırmağı hədəfləyir. Bundan əlavə, 2024-cü ilin sonunadək **myGOV** portalına süni intellektin inteqrasiyası planlaşdırılır. 2024-cü ilin yanvar ayından Dövlət Gömrük Komitəsi tərəfindən tətbiq olunan **Süni İntellektə əsaslanan Avtomatlaşdırılmış Risk Analizi Sistemi** isə yüklərin və nəqliyyat vasitələrinin sərhəddən sürətli

keçidinə və daha çevik gömrük rəsmiləşdirməsinə şərait yaradır. "Bir pəncərə" sistemi ilə tikinti və istismara icazələrin verilməsi üçün **"Elektron Tikinti Portalı"** da yaradılıb. Aİ Biznes Mühiti Sorğusu **Elektron Viza Müraciət Sistemi, Elektron Bankçılıq və Elektron Qaimə-Faktura** kimi sahələrdə əhəmiyyətli irəliləyişləri qeyd edir. Bu xidmətlər maliyyə tranzaksiyalarının sadələşdirilməsinə, korrupsiyanın azaldılmasına və səmərəliliyin artırılmasına kömək edib. **İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi** və **Onlayn Biznes Qeydiyyat Sistemi** tərəfindən təqdim olunan elektron hökumət xidmətləri biznes fəaliyyətlərini dəstəklənməsində etibarlılığı da artırır. İrəliləyişlərə baxmayaraq, **Elektron vergi, Elektron gömrük və ixracın diversifikasiyası** kimi xidmətlərdə daha yavaş təkmilləşmələr müşahidə edilib. Azərbaycanın elektron bankçılıq sistemi rəqabətqabiliyyətli prosessinq şəbəkəsi və 24/7 rejimində fəaliyyət göstərən aşağı xərcli əməliyyatlar üçün Ani Ödəniş Sistemi (AÖS) də daxil olmaqla güclü infrastrukturundan faydalanır. Rəqəmsal xidmətlərin təkmilləşdirilməsi və fintex innovasiyalarının inteqrasiyası üzrə səylər davam etdirilir və yeni tənzimləmələrlə dəstəklənir.

Aİ Biznes Mühiti Hesabatı özəl sektorun inkişafına manə olan sahələr kimi korrupsiyanı, məhkəmə şəffaflığını və bürokratik əngəlləri vurğulayır. İslahatlar üçün müəyyən edilmiş əsas beş prioritet istiqamət isə bunlardır: dövlət satınalmalarında şəffaflıq, investorlar üçün qanunun aliliyi, yaşıl layihələrə dəstək, gömrük şəffaflığı və əməliyyatları, maliyyə sektorunun və maliyyəyə çıxışın gücləndirilməsi.

1 BİZNES MÜHİTİ VƏ INVESTİSİYA İMKANLARI

1.1 MAKROİQTİSADI GÖSTƏRİCİLƏR

Qlobal kontekst

2022-ci ildən etibarən istehlak və investisiyaların bərpası ilə dünya iqtisadiyyatı post-pandemiya dövrünə qədəm qoyub. Lakin bu ilkin bərpa prosesi sürətlə artan geosiyasi gərginliklər, xüsusilə Rusiyanın 2022-ci ilin fevralında Ukraynaya tammıqyaslı hərbi müdaxiləsi ilə ləngiyib. Nəticədə geosiyasi münasibətlər, eləcə də ticarət marşrutları pozularaq ərzaq və enerji təhlükəsizliyi, karbohidrogen qiymətlərinin artması və s. ilə bağlı ciddi narahatlıqlar yaradıb. Genişmiqyaslı insan itkisi, infrastrukturun dağıdılması və əhalinin kütləvi köçü ciddi humanitar böhrana səbəb olub. Buna cavab olaraq bir çox ölkələr hərbi xərclərini artırıb və Ukraynaya maliyyə yardımı göstərib. Bu isə öz növbəsində regionda və Avropa İttifaqında bir çox ölkələrin fiskal balansına təsir edib.

Qlobal ümumi daxili məhsul (ÜDM) artımı 2021-ci ildə 6,5% təşkil etdiyi halda, 2022-ci ildə 3,5%, 2023-cü ildə isə 3,3%-ə enib.¹¹ Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) məlumatına əsasən ÜDM artımının 2024-cü ildə 3,2% sabit səviyyəsində qalacağı gözlənilir, 2025-ci ildə isə 3,3% olacağı proqnozlaşdırılır.¹² Qeyd etmək lazımdır ki, Avrozona üçün artımı 2024-cü ildə 0,8%, 2025-ci ildə isə 1,3% səviyyəsində proqnozlaşdırılmaqla aşağı səviyyədə olacağı gözlənilir.¹³ Qlobal tədarük zəncirindəki pozuntuların aradan qalxması və tələbat təzyiqlərinin yumşaldılması, sərtləşdirilmiş monetar siyasətlə birgə disinflyasiyaya səbəb oldu. BVF-nin məlumatına əsasən 2022-ci ildə 8,7%-ə çatan, 2023-cü ildə 6,7%-ə enən qlobal inflyasiyanın 2024-cü ildə 5,7%-ə, 2025-ci ildə isə 4,2%-ə qədər enməsi gözlənilir. [12]

Azərbaycan

Azərbaycan Cənubi Qafqaz regionunda yerləşir və ümumi ərazisi 86,6 min km²-dir. Ölkə Rusiya, Gürcüstan, Ermənistan, Türkiyə və İranla həmsərhəddir. Şərqdə Azərbaycan Xəzər dənizi ilə sahil xəttinə malikdir. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, relyefinin mürəkkəbliyi və ilboyu bol günəş radiasiyası ölkədə iqlim şəraitinin müxtəlifliyini müəyyənləşdirir. Ölkənin paytaxtı və ən böyük şəhəri Bakı şəhəridir. 2024-cü il üçün Azərbaycan əhalisinin sayı 10,2 milyon nəfər təşkil edir və ölkə əhalisinin 54%-i şəhərlərdə, 46%-i isə kənd yerlərində yaşayır.¹⁴

Azərbaycan iqtisadiyyatının böyük hissəsi neft və qaz sektoruna bağlı olmaqla yuxarı orta gəlirli ölkədir. Azərbaycanda aparıcı iqtisadi sektorlar dağ mədən, ticarət, nəqliyyat, tikinti, emal və kənd təsərrüfatıdır. Hökumət iqtisadiyyatı şaxələndirməyi və ÜDM-də neft və qaz sektorunun payını 2028-ci ilədək 22,3%-ə endirməyi planlaşdırır.¹⁵ Ölkədə iqlimə uyğun layihələrin həyata keçirilməsi istiqamətində genişmiqyaslı və innovativ addımlar atılır.

Azərbaycan 2024-cü ilin noyabr ayında BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP29) ev sahibliyi edib. COP29 çərçivəsində ölkə 5 tərəfdaşlıq təşəbbüsü, 9 bəyannamə və öhdəlik, eləcə də 8 regional təşəbbüs irəli sürüb.¹⁶ COP29 danışıqlarının nəticəsi olaraq qlobal iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə məqsədilə hər il 300 milyard ABŞ dolları vəsaitin ayrılması öhdəliyi götürülüb.

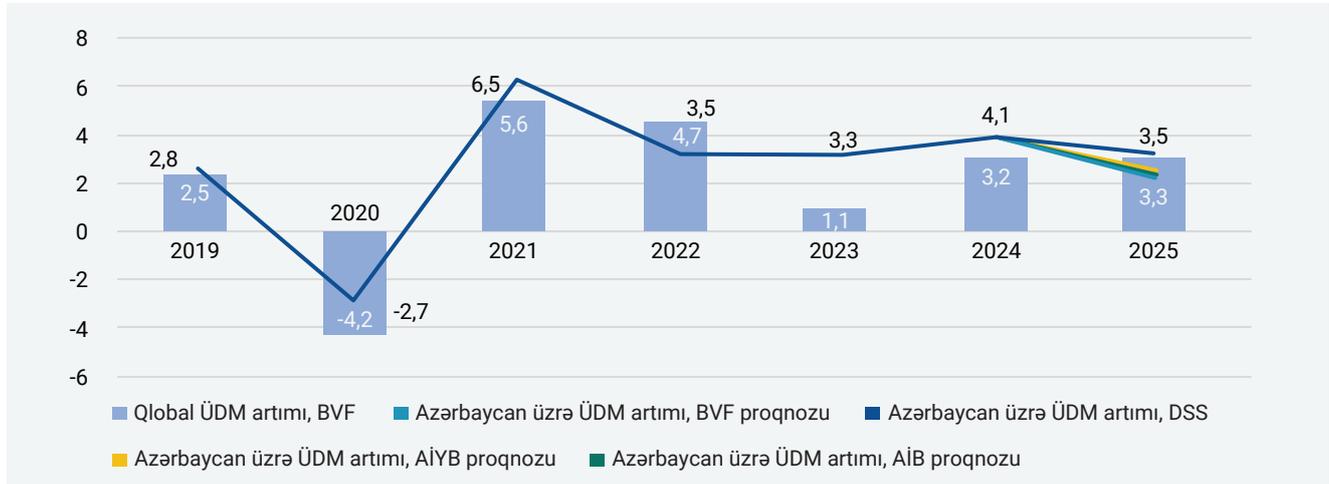
Azərbaycan geniş neft və qaz ehtiyatlarına malik olduğundan karbohidrogen sektoru ölkə iqtisadiyyatının əsas aparıcı sahəsi olaraq qalır. 2024-cü ildə sektor ixracın 87,1%-ni¹⁷ və büdcə gəlirlərinin 48,4%-ni¹⁸ təşkil edərək bu sektorun Azərbaycanın iqtisadi strukturu üçün strateji əhəmiyyətini vurğulayıb. OPEC plus qrupunun üzvü kimi ölkə 551 min barrel həcmində gündəlik xam neft hasilat kvotasına əməl etməyə çalışır.¹⁹ Ancaq son illərdə **Azəri-Çıraq-Günəşli (AÇG)** yatağında əməliyyat xərclərinin artmasının həmin yataqda hasilatın azaldılmasına təzyiq göstərməsi nəticəsində **neft hasilatında azalma** müşahidə olunub.

Coğrafi yaxınlıq və uzunmüddətli iqtisadi əlaqələr səbəbilə Rusiya Azərbaycanın əsas qeyri-neft ticarət tərəfdaşı olaraq qalır və ən çox azərbaycanlı miqrantın yaşadığı ölkədir. Ukraynada müharibə və Rusiyaya qarşı tətbiq olunan sanksiyalar regionun digər ölkələrinə olduğu kimi, Azərbaycan iqtisadiyyatına da ciddi təsir göstərib. Rusiya həm Azərbaycandan kənd təsərrüfatı məhsullarının əsas idxalçısı, həm də Azərbaycana ərzaq məhsullarının əsas ixracatçısı olduğundan Azərbaycanın qeyri-neft ticarət dövrüyyəsi mənfi təsirlənib. Bununla belə, Azərbaycan artan neft qiymətləri və ölkənin tranzit və qaz ixracında rolunun genişlənməsi kimi müsbət təsirlərdən də əhəmiyyətli dərəcədə faydalanıb. Müharibənin başlanmasından sonra Rusiyadan kapital axınının göstəricisi kimi bu ölkədən Azərbaycana köçürmələr və investisiyalar kəskin şəkildə artdı, lakin 2023-cü ildən etibarən azalmağa başladı.

ÜDM artımı 2021-ci ildəki 5,6%-dən 2022-ci ildə 4,7%-ə, 2023-cü ildə isə 1,1%-ə qədər yavaşlayıb. [17] 2023-cü ildə Azərbaycanda adambaşına düşən ÜDM 7641 ABŞ dolları təşkil edib.²⁰ 2024-cü ildə ÜDM artımı əsasən tikinti, nəqliyyat və turizm sektorları hesabına 4,1%-ə yüksəlib. Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) proqnozuna əsasən 2025-ci ildə iqtisadi artım 2,5%-ə çatacaq.²¹ AİB 2025-ci ildə 2,6%,²² AYİB isə eyni il üçün 2,7% artım proqnozlaşdırır.²³

Daha güclü dayanıqlılığın təmin olunması məqsədilə Azərbaycan hökuməti əsasən yaşıl enerji, kənd təsərrüfatı, turizm, İKT və nəqliyyat kimi qeyri-neft sektorlarını hədəfləyərək iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi istiqamətində siyasətinin tətbiqini davam etdirir. Bu istiqamətdə 2022-ci ilin iyul ayında "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" Prezidentin Sərəncamı ilə təsdiq edilib və bu sənəd Azərbaycanın əsas strateji prioritetlərini müəyyənləşdirir.²⁴ Bu prioritetlər əsasında "Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası" qəbul olunub.²⁵

ŞƏKİL 1.1 Qlobal və lokal illik ÜDM artımı, %

MƏNBƏLƏR: Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi (DSK), Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi, BVF, AİB, AYİB

Əmək bazarı

Son illərdə Azərbaycan əhalisi orta hesabla illik 0,5% artım tempi ilə böyüyərək 2021-ci ildə 10 milyon nəfəri keçib. 1 yanvar 2025-ci il tarixinə rəsmi işsizlik səviyyəsi 2020-ci ilin COVID-19 dövründə qeydə alınan 7,2% pik göstəricidən enərək 5,3% təşkil edib. Orta aylıq nominal əməkhaqqı isə 996,8 AZN (≈ 578.7 avro) olub.^[17]

Qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin müxtəlif sektorlarında məşğulluğun payı ilə ÜDM-ə töhfə arasında əhəmiyyətli uyğunsuzluq mövcuddur. Məsələn, kənd təsərrüfatı sektoru yerli işçi qüvvəsinin 36%-ni əhatə etsə də, ÜDM-ə cəmi 5,5% töhfə verib (2023). Əksinə, kapital tutumlu dağ mədən sənayesi sektoru ÜDM-ə təxminən 30% töhfə verməsinə baxmayaraq, işçi qüvvəsinin yalnız 0,8%-ni əhatə edir. ^[17]

Azərbaycanda məşğulluqla bağlı digər problem isə yerli işçi qüvvəsinin bacarıqları ilə əmək bazarının tələbləri arasında olan uyğunsuzluqdur. Mövcud məşğulluq siyasətinin əsas diqqəti Peşə Təhsili və Təlimi (PTT) sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi zərurəti, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında insanların təlimləndirilməsinə və onların davamlı məşğulluq imkanları ilə təmin edilməsinə yönəlib.²⁶ Bu, hazırda davam edən infrastruktur və bərpa işləri başa çatdıqdan sonra daha da vacib olacaq.

Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri (MKOS-lar)

Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin (MKOS-lar) inkişafı "Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər" çərçivəsində "Dayanıqlı artan, rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyat" milli prioriteti çərçivəsində əsas prioritetlər arasında qalır ^[24] və son illər müsbət dinamika nümayiş etdirir. Son statistik məlumatlara əsasən

Azərbaycanda biznes subyektlərinin 99%-i KOB-lar olaraq təsnif edilir, onların böyük əksəriyyəti (97%) isə mikro müəssisələrdir.²⁷ KOB-ların əlavə dəyərdəki payı 18,9%, qeyri-neft-qaz sektorlarında isə 27,2% təşkil edir.²⁸

2 dekabr 2022-ci il tarixdə KOB-ların inkişafına dövlət dəstəyinin forma və üsullarını, KOB subyektlərinə dövlət nəzarətini müəyyən edən "Mikro, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı haqqında" Qanun qəbul edilib.²⁹ Qanun həmçinin KOB-lar üçün vahid elektron məlumat reyestrinin yaradılmasını nəzərdə tutur və startaplar üçün "biznes inkubatoru" kimi yeni terminlər təqdim edir. 2021-ci ilin yanvar ayında hökumət tərəfindən "Startapın müəyyən olunması meyarları" təsdiq edilib. Azərbaycanda vergi ödəyicisi olan yerli müəssisələrin sahibkarları onları innovasiya fəaliyyətindən əldə etdikləri gəlirlər üzrə mənfəət və gəlir vergisindən 3 il müddətinə azad edən "startap" şəhadətnaməsi ala bilər. Məsələn üçün, belə sertifikatlar kənd təsərrüfatı üçün bioloji parçalanmayan əlavələr hazırlayan, qida tullantılarını azaltmaq üçün platforma yaradan, kibertəhlükəsizlik haqqında məlumatlılıq üçün yeni məhsul təqdim edən və digər bu kimi startaplar tərəfindən əldə olunub.³⁰

2024-cü ilin fevral ayında hökumət KOB-lara əlavə dəstək göstərilməsini nəzərdə tutan iqtisadiyyatın prioritet sahələrini elan etdi. Bu sahələrə sənaye, kənd təsərrüfatı, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları, turizm, tikinti, nəqliyyat və ticarət daxildir.³¹

Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA) Bakı və digər regionlardakı infrastruktur vasitəsilə KOB-lara hərtərəfli dəstək göstərir və yeni layihələr haqqında məlumatları mütəmadi olaraq investisiya portalı vasitəsilə paylaşaraq biznesləri cari imkanlar barədə məlumatlandırır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında sahibkarlığın inkişafı və investisiyaların cəlb edilməsinə KOBİA tərəfindən xüsusi dəstək göstərilir. Agentlik bu ərazilərin iqtisadi və investisiya potensialı haqqında məlumat verir, peşəkar konsaltinq xidmətləri təklif edir, müvafiq dövlət qurumları ilə koordinasiya edir.

nasiyanı asanlaşdırır və sahibkarlara yerli tərəfdaş axtarışında dəstək göstərir. KOBİA-nın bu regionlarda infrastrukturuna KOB dostlarının ofisləri, Zəngilan rayonunun Ağalı kəndində yerləşən Dövlət Xidmətləri Mərkəzində xidmət pəncərəsi daxildir. [27]

İnflyasiya və pul siyasəti

2021-ci ildə qlobal kütləvi anti-COVID-19 peyvənd kampaniyası, karantin tədbirlərinin təcridən yumşaldılması və genişmiqyaslı iqtisadi stimullaşdırma proqramları Azərbaycanın əsas ticarət tərəfdaşları da daxil olmaqla əksər ölkələrdə inflyasiya təzyiqlərinə səbəb oldu. Ölkədə istehlak səbətinin ən böyük hissəsini ərzaq məhsulları təşkil etdiyindən idxal olunan ərzaq məhsullarının qiymətlərinin artması inflyasiyaya ciddi təsir göstərdi. Bundan başqa, Azərbaycanda il ərzində soyuq su təchizatı, təbii qaz təchizatı və elektrik təchizatı qiymətləri kimi tənzimlənən qiymət və tariflərin bəziləri də artırıldı ki, bu da istehsalçı qiymətləri və xidmət xərclərinin artmasına səbəb oldu. Nəticədə 2021-ci ildə Azərbaycanda istehlak qiymətləri inflyasiyası 6,7% təşkil etdi. 2022-ci ildə Rusiyanın Ukraynaya müdaxiləsi ilə yaranan tədarük şokları nəticəsində inflyasiya səviyyəsi 13,9%-ə çataraq 2008-ci ildən bəri ən yüksək göstərici oldu (həmin dövrdə 20,8%-ə çatmışdı). [17] 2022-ci ildə inflyasiya təzyiqini şərtləndirən əsas amillər idxal olunan məhsulların, xüsusilə ərzaq məhsullarının qiymətlərinin artması və hökumətin neft məhsullarının qiymətini qaldırmaq qərarı oldu. Inflyasiyanın sosial təsirlərini azaltmaq məqsədilə hökumət 1 yanvar 2023-cü il tarixdən etibarən minimum aylıq əməkhaqqını 15%, pensiyaları isə 16,6% artırdı. [32] 2022 və 2023-cü illərdə Azərbaycanın pul siyasəti inflyasiya təzyiqlərinin yumşaldılmasına yönəldi. Uçot dərəcəsi Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı (AMB) tərəfindən təcridən artırılaraq 2023-cü ilin may ayında 9%-ə çatdırıldı. Hökumət yerli ərzaq istehsalçılarında dəstək məqsədilə anti-inflyasiya tədbirləri də həyata keçirdi. Baza təsirlərinin zəifləməsi, ticarət tərəfdaşlarından idxal olunan inflyasiyanın yavaşlaması ilə birgə hökumətin gördüyü tədbirlər inflyasiyanı 2023-cü ildə 8,8%-ə endirdi. [17]

2024-cü ildə inflyasiya dəyişkən oldu, ancaq ilin sonunda 2,2%-ə endi və AMB-nin müəyyən etdiyi hədəf diapazonu daxilində qaldı. Azərbaycanın bəzi ticarət tərəfdaşlarının təmsil etdiyi ölkələrdə yüksək inflyasiya səviyyələri ölkədə istehlak qiymətlərinin artmasına təzyiq göstərsə də, valyuta məzənnəsinin sabitliyi bu təsirləri qismən kompensasiya etməyə və inflyasiyanın aşağı düşməsinə kömək etdi. Digər tərəfdən, 29 iyun 2024-cü il tarixdən etibarən ölkədə benzinin pərakəndə satış qiyməti 10%, dizelin qiyməti isə 25% artdı və istehlak qiymətləri inflyasiyasına yüksək təzyiq göstərdi. [33] Telefon rabitəsi xidmətləri və avtomobil nəqliyyatı ilə sərnişin daşıma- larının qiymət indeksi 2024-cü ilin sentyabrınadək illik müqayisədə müvafiq olaraq 27,5% və 16% artım nümayiş etdirdi. [34] BVF 2025-ci ildə Azərbaycanda inflyasiyanın 4,8% olacağını proqnozlaşdırır. [35]

Fiskal siyasət

Hesabat dövründə Azərbaycan əhəmiyyətli konsolidə edilmiş büdcə profisitini saxlayıb. O, 2023-cü ildə ÜDM-in 7,9%-nə qədər yüksəlib, 2024-cü ildə ÜDM-in 1%-nə qədər enməsi və 2025-ci ildə ÜDM-in 0,7%-i olacağı proqno-

zlaşdırılır. [12] 2024-cü ildə dövlət büdcəsinin gəlirləri 5,5% artıb, bunun da 51,6%-ni qeyri-neft sektoru gəlirləri təşkil edib.

Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun (ARDNF) transfertləri dövlət büdcəsi gəlirlərinin 34,4%-ni formalaşdırıb. Neft gəlirlərinin proqnozlaşdırılan səviyyədən yuxarı olması hökumətə əsaslı xərclərə olan yüksək tələbatı qarşılamaq üçün büdcə illəri ərzində xərclərini artırmağa şərait yaratdı. 2024-cü ildə büdcə xərclərinin 38,8%-ni əsaslı xərclər təşkil edib. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionlarının yenidən qurulması və bərpası hökumətin əsas strateji prioritetlərindən biri oldu. 2023-cü ildə əsaslı xərclərin təqribən 1/3-i bu məqsəd üçün ayrılıb. [15]

Azərbaycanda subsidiyalar büdcə xərclərinin əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir. BVF Azərbaycanda hökumətin enerji subsidiyalarının yüksək səviyyədə olduğunu bildirir. [36] İstehlak səbətinə daxil olan əsas kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı da hökumət tərəfindən subsidiyalaşdırılır.

2024-cü ilin sonunadək ölkənin dövlət borcu ÜDM-in 21,7%-ni, xarici dövlət borcu bu məbləğin 31,8%-ni təşkil edib. [37] Hökumət xarici sektorun dayanıqlılığını artırmaq və daxili qiymətli kağızlar bazarını inkişaf etdirmək məqsədilə ümumi dövlət borcunda xarici borcun payının azaldılması siyasətini həyata keçirir. [38] 2024-cü ildə Fitch Azərbaycanın uzunmüddətli xarici valyuta emitentinin defolt reytingini (IDR) 'BB+' səviyyəsindən 'BBB-' səviyyəsinə yüksəldərək ölkənin yaxşı kredit keyfiyyətinə malik olduğunu göstərib. Reyting "sabit" perspektivlə qiymətləndirilib. [39]

Xarici sektor

Neft ixracının azalan səviyyəsinə baxmayaraq, Azərbaycan əsasən güclü xarici mövqeyini qoruyub saxladı. Neft və qaz ixracından irəli gələn cari əməliyyatlar hesabının yüksək profisiti neft sektoruna edilən birbaşa xarici investisiyalar (BXİ) səbəbilə ölkənin kapital və maliyyə hesabında yaranmış böyük kəsiri kompensasiya etməyə kömək etdi. Bir barel xam neftin orta illik qiymətinin 104 ABŞ dolları olduğu 2022-ci ildə ixrac gəlirləri xüsusilə yüksək idi. 2023-cü ildə cari əməliyyatlar hesabının profisiti 8,3 milyard ABŞ dolları təşkil edib, kapitalın və maliyyənin hərəkəti balansında isə 4,3 milyard ABŞ dollarlıq kəsir formalaşdı. 2024-cü ildə xam neftin bir barelinin orta qiymətinin 84 ABŞ dolları olması ilə tədiyyə balansının mənfə saldoda olub. Cari əməliyyatlar hesabının profisiti 4,7 milyard ABŞ dolları, kapitalın və maliyyənin hərəkəti balansında kəsir isə 5 milyard ABŞ dolları təşkil edib. [40] AMB bunu strateji əhəmiyyətli layihələrin və tədbirlərin həyata keçirilməsi, eləcə də böyük maliyyə öhdəliklərinin ödənilməsi ilə izah edir. Bununla yanaşı, ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 2024-cü ilin sonuna 3,7% artıb ki, bu da 33 aylıq mal və xidmət idxalını ödəməyə kifayət edir. Həmin ehtiyatların 80%-dən çoxu ARDNF-nin ehtiyatları olub. [34] Xarici mövqə USD/AZN məzənnəsini 1,7 manat səviyyəsində sabit saxlamağa imkan verib.

Bununla yanaşı, ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 2024-cü ilin sonuna 3,7% artıb ki, bu da 33 aylıq mal və xidmət idxalını ödəməyə kifayət edir. Həmin ehtiyatların 80%-dən çoxu ARDNF-nin ehtiyatları olub. [34] Xarici mövqə USD/AZN məzənnəsini 1,7 manat səviyyəsində sabit saxlamağa imkan verib.

1.2 Aİ İLƏ İQTİSADI ƏLAQƏLƏR VƏ ƏMƏKDAŞLIQ

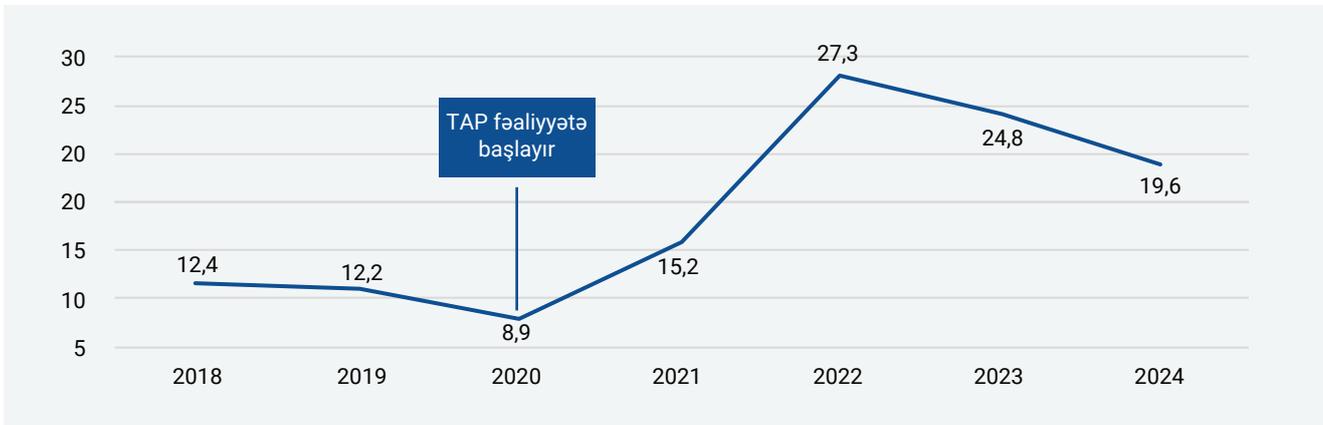
Ticarət və investisiyalar

Azərbaycan Aİ üçün mühüm tərəfdaş, Avropa investorları üçün cəlbedici bazarlardan biridir. Aİ 2024-cü ildə ölkə ixracının 63,3%-ni və idxalının 13,2%-ni təşkil edərək ölkənin əsas ticarət tərəfdaşı olaraq qalır.⁴¹

Azərbaycan Aİ-nin neft idxalının təqribən 4,3%-ni təmin etməklə xüsusilə energetika sektorunda Aİ üçün strateji tərəfdaş rolunu davam etdirir.⁴² Cənub Qaz Dəhlizi (CQD) Xəzər dənizindən qazın Avropa bazarlarına çıxarılması üçün strateji təşəbbüsdür və Avropada enerji təchizatının təhlükəsizliyinin artırılması üçün əsas vasitədir. 2020-ci ildə Trans-Adriatik Boru Kəmərinin (TAP) bir hissəsinin fəaliyyətə başlamasından sonra Aİ-nin Azərbaycanla ticarət dövriyyəsi xeyli artıb və 2022-ci ildə üçqat artım nümayiş etdirib. 2022-ci ilin iyun ayında Azərbaycan və Avropa Komissiyası 2027-ci ilədək Azərbaycanın Avropaya qaz ixracını 20 milyard kubmetrə çatdırmaq barədə Anlaşma Memorandumu imzalayıb.⁴³

2022-ci ildən etibarən Aİ-nin Azərbaycanla ticarət dövriyyəsi azaldığı üçün bu öhdəlik hələ tam yerinə yetirilməyib. 2024-cü ilin statistikasına əsasən 2022-ci illə müqayisədə Aİ-yə ixrac 32,7% azalıb, Aİ-dən idxal isə 21% artıb.⁴⁴

ŞƏKİL 1.2. Azərbaycan ilə Aİ arasında ticarət dinamikası, mlrd. ABŞ dolları

MƏNBƏ: Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən, 2023-cü ildə Azərbaycanın Aİ ölkələrinə əsas qeyri-karbohidrogen ixracı meyvə (Almaniya və İtaliya), bitki yağı (İspaniya), meyvə şirəsi (Almaniya, Finlandiya), tütün (Bolqarıstan, Yunanıstan, İtaliya), asiklik spirtlər və onların törəmələrindən (Rumıniya, İtaliya, Niderland, Latviya) ibarət olub. Azərbaycan Aİ-yə ixracını artırmaq məqsədilə tədbirlər görməyə davam edir və bu yolda əsas addımlardan biri Aİ qanunvericiliyinə uyğun olaraq seçilmiş Aİ məhsul təhlükəsizliyi, metroloji qayda və normalarının tətbiqidir. Bu addım həmçinin Azərbaycanın ÜTT-yə üzvlüyünü dəstəkləyəcək. "Qida təhlükəsizliyi haqqında" Qanun 5 may 2022-ci il tarixdə qəbul edilib.⁴⁵ Aİ ölkələrindən Azərbaycana əsas idxal məhsullarına qida və kənd təsərrüfatı, kimyəvi və əczaçılıq məhsulları, elektrik avadanlıqları və maşınlar, həmçinin nəqliyyat vasitələri və mebel daxildir.⁴⁶

Aİ həmçinin Azərbaycanda ən böyük investorlardan biridir. 2024-cü ildə Macarıstan, Kipr, Norveç və Fransadan edilən BXI-lər ölkəyə daxil olan ümumi BXI-lərin müvafiq olaraq 14,5%, 10,6%, 1,9% və 1,7%-ni təşkil edib.^[40] Azərbaycan Aİ-nin Şərq Tərəfdaşlığı (ŞT) proqramının üzvüdür. ŞT-nin uzunmüddətli məqsədləri COVID-19-dan sonrakı sosial-iqtisadi bərpa prosesini dəstəkləmək və yaşıl və rəqəmsal transformasiyaları sürətləndirmək üçün nəzərdə tutulan 2,3 milyard avro məbləğində iddialı regional iqtisadi investisiya planı ilə müşayiət olunur.⁴⁷

Aİ-Azərbaycan əməkdaşlığı

Aİ-Azərbaycan ikitərəfli münasibətləri 1999-cu ildə qəbul edilmiş, siyasi, iqtisadi və mədəni əlaqələrin genişləndirilməsinə yönəlmiş geniş sahələri əhatə edən Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişinə (TƏS) əsaslanır. 2021-ci ildə Avropa Komissiyası beynəlxalq inkişaf, əməkdaşlıq və xarici siyasət fəaliyyətlərinin dəstəklənməsi üçün yeni maliyyə aləti olan Qonşuluq, İnkişaf və Beynəlxalq Əməkdaşlıq Alətinin (QİBƏA) tətbiqinə başladı. QİBƏA çərçivəsində Azərbaycana göstəriləcək yardımlar Avropa İttifaqının 2021-2027-ci illər üzrə Azərbaycan üçün Çoxillik İndikativ Proqramda⁴⁸ müəyyən olunan aşağıdakı prioritet sahələrə yönləndiriləcək:

- dayanıqlı və inteqrasiya olunmuş iqtisadiyyatlar,
- hesabatlı institutlar, qanunun aliliyi və təhlükəsizlik,
- ətraf mühit və iqlim dayanıqlılığı,
- davamlı rəqəmsal transformasiya,
- dayanıqlı, gender bərabərli, ədalətli və inklüziv cəmiyyətlər.

Aİ Azərbaycanda iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və modernləşdirilməsinə, sosial inkişafa yönəlmiş islahatları dəstəkləyir. Hər iki tərəf dayanıqlı iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi, əlaqələrin gücləndirilməsi, yaşıl texnologiyaların inkişafı, rəqəmsal transformasiyanın təşviqi, təhsilin təkmilləşdirilməsi, idarəetmənin və biznes mühitinin gücləndirilməsinə yönəlmiş geniş spektrli təşəbbüslər üzərində əməkdaşlıq edir. Yuxarıda qeyd olunan müxtəlif prioritetlər üzrə əməkdaşlığa töhfə verən ikitərəfli proqramlarla yanaşı, Aİ EU4Gender, EU4Business, EU4Digital, EU4Environment, EU4Climate və Merlərin Razılaşması kimi regional proqramlar vasitəsilə Azərbaycana dəstəyini davam etdirir. EU4Business kiçik və orta bizneslərin (KOB-lar) rəqabətqabiliyyətliliyini artırmaq və iqtisadi artıma töhfə vermək məqsədilə maliyyə yardımı, texniki təcrübə və bacarıqların artırılması proqramları təqdim etməklə onlara dəstək verir. Məsələn, 2022-ci ildə regional EU4Business Təşəbbüsü çərçivəsində Azərbaycanda KOB-lara dəstək məqsədilə 38 layihə həyata keçirilib. EU4Digital hökumət və özəl sektora rəqəmsallaşmanın gücləndirilməsi sahəsində dəstək göstərir və həm Aİ, həm də Aİ-nin Şərq Tərəfdaşlığı ölkələri ilə rəqəmsal aspektlər üzrə əməkdaşlığını gücləndirir.

Həm Aİ, həm də Azərbaycan global ekoloji problemlərin həllinə dair birgə öhdəliklərinin bir hissəsi olaraq iqlimə uyğunlaşma və təsirlərin azaldılması üzrə səylərini gücləndirir. Aİ Azərbaycanın istixana qazı emissiyalarının azaldılması, enerji səmərəliliyinin artırılması və bərpa olunan enerji mənbələrinin təşviqi istiqamətindəki təşəbbüslərini fəal şəkildə dəstəkləyir. Regional EU4Climate, EU4Energy və EU4Environment təşəbbüsləri

çərçivəsində həyata keçirilən layihələr dayanıqlı və yaşıl iqtisadiyyat üçün əlverişli siyasət və biznes mühitinin inkişafında Azərbaycana dəstək göstərməyi hədəfləyir. Aİ həmçinin Su Təşəbbüsü, "Ətraf mühit üzrə birgə informasiya sisteminin prinsipləri və təcrübələri" (ENI SEIS II East) kimi digər regional proqramlar vasitəsilə də öz töhfəsini verir. Bu proqramlar havanın keyfiyyətinə və sənaye emissiyalarına yönəlmiş ikitərəfli layihələrlə yanaşı, Azərbaycanın Paris Sazişinə uyğun olaraq milli səviyyədə müəyyən edilmiş töhfələrini yerinə yetirmək və Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə (DIM) nail olmaq səylərinə töhfə verir.

Azərbaycan həmçinin iqlim dəyişikliklərinin mənfi təsirlərini yumşaltmaq və regional və bələdiyyə səviyyəsində dayanıqlılığın gücləndirilməsi məqsədilə istixana qazı emissiyalarının azaldılması, enerji səmərəliliyinin artırılması və bərpa olunan enerji mənbələrinin təşviqi sahələrində könüllü tədbirlər görmək üçün yerli hökumətləri təşviq edən İqlim və Enerji üzrə Merlərin Razılaşması təşəbbüsündə iştirak edir. Bu öhdəlik vasitəsilə Azərbaycan şəhərləri özlərini Aİ-nin iqlim və enerji siyasətlərinə daha da yaxınlaşdırır və iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üzrə global səylərə töhfə verir.

Aİ-nin dəstəyi ilə Azərbaycanda Aİ üzv dövlətlərinin dövlət sektoru təcrübəsini gətirən "Milli Standartlaşdırma Sisteminin beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması"⁴⁹ və "Azərbaycanda əmlakların bərpası və idarə edilməsi sistemində islahatlara dəstək" kimi bir sıra tvinning layihələri də həyata keçirilib.⁵⁰

1.3 BİZNES MÜHİTİ: ƏSAS SEKTORLARIN BAXIŞI

Biznes mühiti göstəriciləri

2022-2024-cü illər ərzində Azərbaycanın biznes mühiti həm müsbət irəliləyişlər, həm də davam edən problemlər nümayiş etdirdi. Beynəlxalq perspektivdən Azərbaycan həm regional, həm də global güclərlə yaxşı münasibətlər qurmağa yönəlmiş balanslı xarici siyasət yürüdü ki, bu da xüsusilə qeyri-neft sektorlarında Çinlə artan ticarətə və Türkiyə, Gürcüstan və Qazaxıstan kimi ölkələrlə Asiya və Avropanı birləşdirən ticarət dəhlizlərinin inkişafı sahəsində daha dərin əməkdaşlığa gətirib çıxardı. Beynəlxalq müstəvidə hökumət rəqəmsallaşma, struktur islahatları və s. kimi sahələrdə prosedurları sadələşdirmək, bürokratiyanı azaltmaq və dövlət-özəl sektor dialoqunu gücləndirmək söylərini davam etdirir.

Biznes mühitinin daha da təkmilləşdirilməsi istiqamətində mühüm mərhələ 2024-cü ilin iyul ayında Rəqabət Məcəlləsinin təsdiq edilməsi oldu [2]. Yeni məcəllə rəqabəti məhdudlaşdıran üfüqi razılaşmaların daha geniş əhatəsi, şaquli sazişlərin daha dəqiq tərifləri, hökumətin mövqeyə və bazar gücünə dair daha ətraflı tənzimləmələri, haqsız rəqabət formalarının genişləndirilmiş siyahısı, rəqabət qanunvericiliyinin pozulması hallarının araşdırılması ilə bağlı prosessual məsələlər daxil olmaqla bir çox yenilikləri özündə ehtiva edir.⁵¹

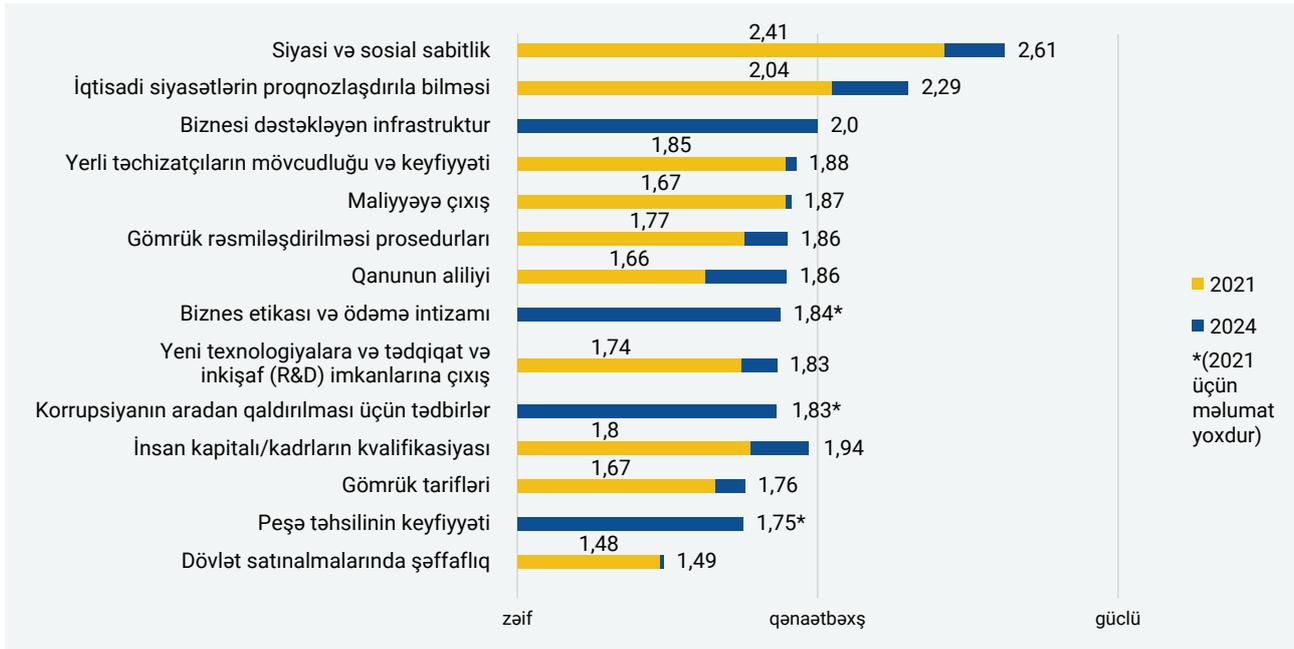
2024-cü il üzrə Biznes Mühiti Sorğusunda Avropa şirkətləri indikatorların böyük əksəriyyətində irəliləyişlərin olması ilə yerli biznes mühitində müsbət tendensiyaları təsdiqləyir. Fərdi mü sahiblər zamanı AI şirkətləri nəzarətdə saxlanılan inflyasiya, güclü milli valyuta (manat) və müsbət ticarət

balansının mövcudluğunu qeyd edərək Azərbaycan iqtisadiyyatını stabil kimi xarakterizə edir. Bununla belə, bəzi problemlər diqqətdən kənar qalır və ən çox təsirlənən sektorlar bu problemləri vurğulamağa davam edir. Ümumi mənzərəni tam şəkildə təsvir etmək məqsədilə bu tədqiqatda altı strateji sektorun yerli biznes mühitinə dair baxışları təqdim olunur.

Sorğu nəticələri Avropa şirkətləri perspektivindən 2021–2024-cü illər ərzində Azərbaycanda biznes mühitinə təsir edən yerli göstəricilərin reytinglərində ümumi yaxşılaşma olduğunu göstərir. Ümumilikdə, məlumatlar yerli biznes indikatorlarının böyük hissəsinə ehtiyatlı nikbin yanaşmanı ortaya qoyur.

“Siyasi və sosial sabitlik” göstəricisi 2021-ci ildəki 2,41 səviyyəsindən 2024-cü ildə 2,61 səviyyəsinə qalxaraq ən yüksək qiyməti alıb ki, bu da göstəricini güclü səviyyəyə daha da yaxınlaşdırıb və ölkədə sabitliyə olan inamın artdığını təsdiqləyir. Bu isə əlverişli biznes mühitinin formalaşması üçün əsas amillərdən biridir. Oxşar şəkildə, **“İqtisadi siyasətlərin proqnozlaşdırıla bilməsi”** göstəricisi də nəzərəcarpacaq dərəcədə yaxşılaşaraq 2,04-dən 2,29-a yüksəlib və hökumətin iqtisadi kursuna artan etimadı əks etdirir. Digər müsbət göstərici “qanunun aliliyi” göstəricisində irəliləyişdir ki, son illərdə qəbul edilmiş qanunvericilik və məhkəmə sisteminin islahatı istiqamətində göstərilən davamlı söylərin nəticəsinin verməyə başladığını göstərən ilkin əlamət ola bilər.

ŞƏKİL 1.3 “Son illərdə Azərbaycandakı aşağıdakı yerli göstəriciləri necə qiymətləndirirsiniz?” sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

“İnsan kapitalı/kadrların kvalifikasiyası” 2021-ci ildəki 1,94-dən 2024-cü ildə 1,8-ə düşməklə azalan yeganə göstərici olub. Bu azalma işçi qüvvəsinin bacarıqlarının inkişafı və biznes ehtiyacları ilə uyğunluğu sahəsində çətinlikləri göstərə bilər və bu istiqamətdə əlavə investisiyaların zəruri olduğunu vurğulayır. **“Dövlət satınalmalarında şəffaflıq”** əvvəlki sorğu illəri ilə müqayisədə heç bir dəyişiklik olmadan ən aşağı qiymətləndirilən sahələrdən biri olaraq qalır ki, bu da dövlət satınalma prosedurlarında davamlı problemlərin mövcudluğuna işarədir. Digər bir irəliləyiş nümayiş etdirməyən göstərici AI biznesləri tərəfindən ənənəvi olaraq yerli biznes mühitində çətinlik yaranan aspekt kimi qəbul edilən **“yerli təchizatçıların keyfiyyəti və əlaqədarlığı”**dir. **“Gömrük tarifləri”** və **“Gömrük rəsmiləşdirilməsi prosedurları”**nda cüzi irəliləyiş müşahidə olunsada, beynəlxalq bizneslərin gözləntilərini qarşılamaq üçün daha çox diqqət tələb edən əsas sahələr olaraq qalır.

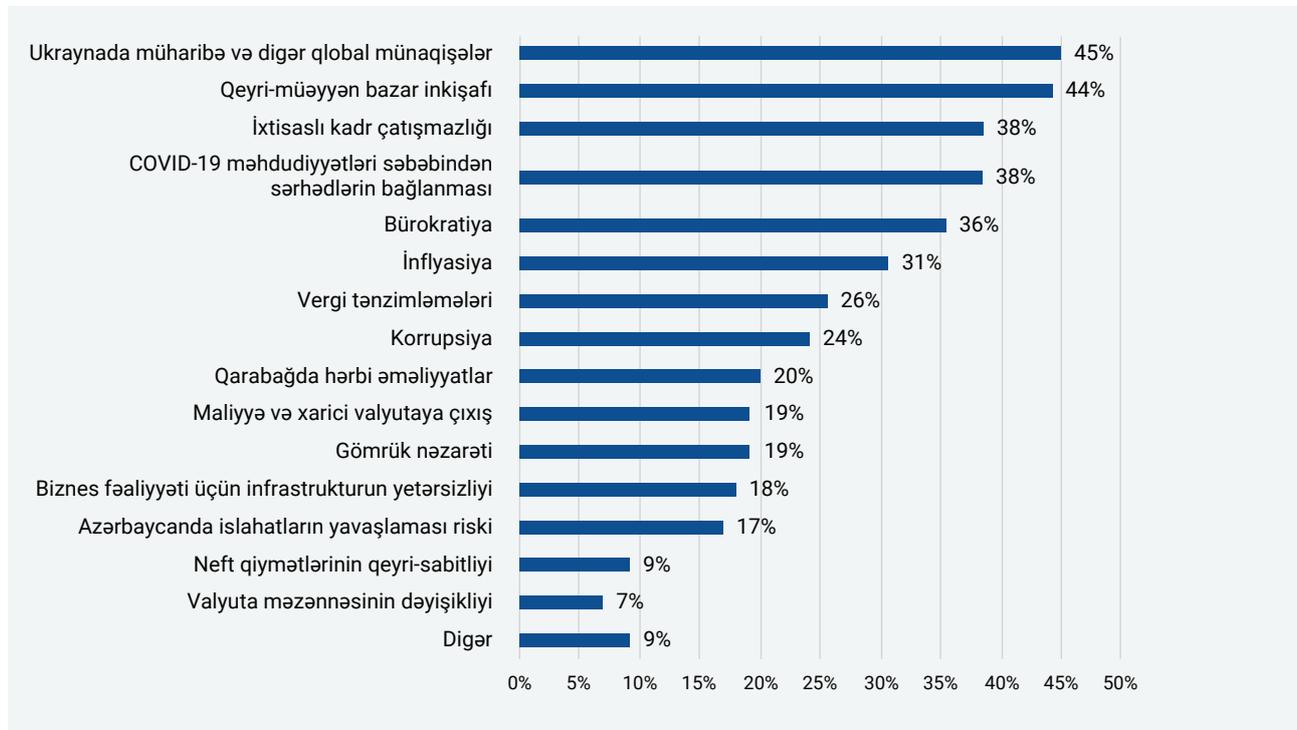

“Son illərdə açıq şəkildə müşahidə edirik ki, Azərbaycan hökuməti bizneslə dialoqa daha açıq olur və özəl sektorun dəyişikliklərlə bağlı müraciətlərinə çevik reaksiya göstərir. Məsələn, biz öz sahəmiz üzrə bir neçə əsaslı dəyişikliyin həyata keçirilməsinə nail olmuşuq.”

İdarə Heyətinin sədri, Biznes assosiasiyası

Sorğunun nəticələri Avropa şirkətlərinin Azərbaycanda üzləşdiyi əsas çətinlikləri üzə çıxarır və bu çətinliklərin həm xarici, həm də daxili amillərlə bağlı olduğunu əks etdirir. Son illərin ən mühüm amili respondentlərin 45%-nə təsir göstərən **“Ukraynadakı müharibə və digər global münaqişələr”** olub, bu isə geosiyasi qeyri-sabitliyin biznesə olan təsirini vurğulayır. Şirkətlərin 44%-nə təsir göstərən **“Qeyri-müəyyən bazar inkişafı”** ikinci yerdə qərarlaşaraq bazarın proqnozlaşdırıla bilməyən xarakterini vurğulayır. Bundan əlavə, **“İxtisaslı kadrların çatışmazlığı”** və **“COVID-19 məhdudiyyətlərinə görə sərhədlərin bağlanması”** da respondentlərin 38%-nə təsir edib və bu da pandemiya ilə bağlı pozuntulara və fəaliyyətə təsir göstərən bacarıq boşluğuna işarə edir.

ŞƏKİL 1.4. “Son illər ərzində şirkətinizə ən çox təsir edən amilləri seçin.” sualına verilən cavablar:

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

Bu baxımdan respondent şirkətlərin 36%-nin **“bürokratiya”**nı əsas problem kimi qeyd etməsiylə bürokratik maneələr də nəzərə çarpır. **“İnflyasiya”** (31%) və **“Vergi tənzimləmələri”** (26%) kimi iqtisadi təzyiqlər artan xərclər və tənzimləmə mürəkkəbliyi ilə bağlı narahatlıqları göstərir. Korrupsiya respondentlərin 24%-i üçün narahatlıq doğuran məsələ olaraq qalır və bu da daha yüksək şəffaflığa ehtiyac olduğunu vurğulayır. Digər çətinliklər arasında şirkətlərin 18-19%-nə təsir edən maliyyəyə çıxış, gömrük nəzarəti və qeyri-kafi infrastruktur yer alır.

Sektorial baxış

Azərbaycanın mövcud iqtisadi vəziyyətinə dair münasibətə gəldikdə, milli iqtisadiyyatın orta qiymətləndirilməsi 2021-ci ildə "qənaətbəxş" səviyyəsindən bir qədər aşağı (1,95), 2024-cü ildə isə bu səviyyədən bir qədər yuxarı (2,05) qeydə alınıb. Bu artım Avropa biznesləri arasında ümumilikdə müsbət iqtisadi əhval-ruhiyyəni əks etdirir.

Sektorial səviyyədə **tikinti və mühəndislik sektoru** bu sənayedəki iqtisadi vəziyyətin reytinginin 2021-ci ildə "qənaətbəxş" göstəricidən (1,86) 2024-cü ildə "güclü" səviyyəsinə (2,4) yüksəlməsi ilə əhəmiyyətli dərəcədə irəliləyiş nümayiş etdirib. Bu dəyişiklik tikinti və mühəndislik şirkətləri arasında artan nikbinliyi əks etdirir ki, bu da böyük ehtimalla əlverişli bazar şəraiti və sektora davamlı investisiyalarla bağlıdır.

Tikinti sektoru 2022-ci ildə 13,4%, 2023-cü ildə 13,3% göstərici ilə sürətli artım nümayiş etdirib. 2024-cü ildə isə görülən tikinti işlərinin 89%-i qeyri-dövlət tikinti müəssisələri, 28,6%-i isə xarici investisiyalı müəssisələr tərəfindən həyata keçirilməklə sektorun artım tempi 9,6%-dək yavaşlayıb. [17] Bu artımın əsas hərəkətverici qüvvəsi Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında aparılan bərpa və yenidənqurma işləri olub. 2025-2028-ci illər ərzində bu regionlar üçün dövlət büdcəsindən 14,6

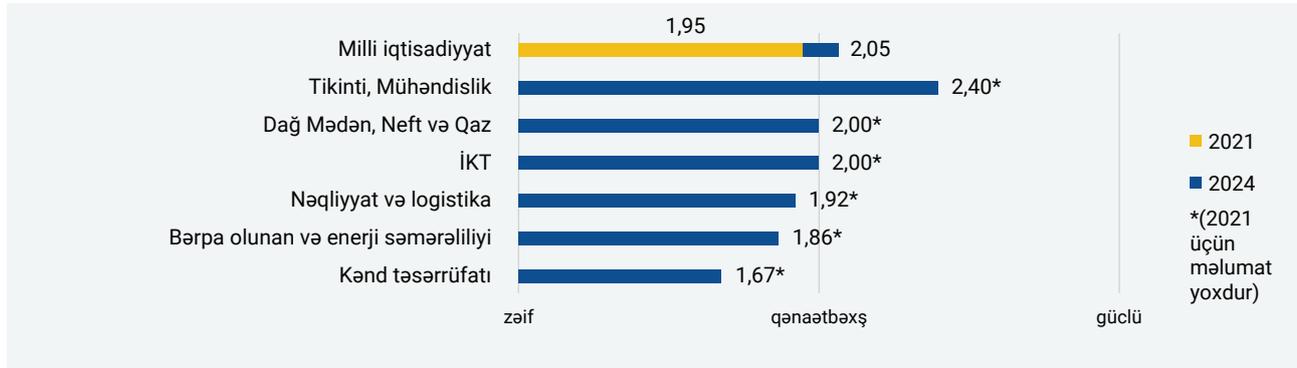
milyard AZN (≈ 8,2 milyard avro) vəsaitin ayrılması planlaşdırılır ki, bu da dövlət büdcəsindən ayrılmış ümumi investisiya xərclərinin 29%-ni təşkil edir. [15] Həmin bölgələrdə tikinti layihələrinə özəl investisiyalar da təşviq olunub. Üçüncü hava limanı olan Laçın hava limanının tikintisi davam etdirilir.

"Şübhəsiz ki, bu, Azərbaycanda tikinti sektoru üçün böyük imkanlar dövrüdür, lakin genişmiqyaslı layihələr bazara yeni şirkətləri gətirdiyindən Türkiyə, Çin və Yaxın Şərqdən gələn iştirakçıların güclü şəkildə genişlənməsini müşahidə edirik ki, bu da bazarı daha çətin və rəqəbətli edir."

Baş icraçı direktor, Tikinti və mühəndislik şirkəti

ŞƏKİL 1.5. "Cari iqtisadi vəziyyəti necə qiymətləndirirsiniz?" sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Dağ mədən, neft və qaz sektoru da yerli iqtisadi şəraiti ötən illə müqayisədə 1,71 baldan 2 bala yüksəltməklə daha yaxşı qiymətləndirib. Bunun əksinə olaraq, İKT sektoru pandemiya sonrakı pik səviyyənin ardınca öz qiymətləndirməsini 2021-ci ildəki 2,15 baldan 2 bala endirib. Azərbaycanın beynəlxalq logistika sahəsində artan əhəmiyyətinə baxmayaraq, nəqliyyat sektoru iqtisadi vəziyyətin qiymətləndirilməsində 2023-cü ildəki 2,03-dən bu il 1,92 səviyyəsinə enməklə cüzi azalma göstərmişdir. Kənd təsərrüfatı və bərpa olunan enerji sektorlarında çalışan Avropa şirkətləri iqtisadi vəziyyəti oxşar səviyyədə, qənaətbəxşdən bir qədər aşağı qiymətləndirib. Bərpa olunan enerji və kənd təsərrüfatı sektorları iqtisadi vəziyyəti müvafiq olaraq 1,86 və 1,67 səviyyəsində qiymətləndirib.

2021-ci ilin nəticələrinə oxşar olaraq, hazırkı sorğu Azərbaycan biznes mühitinin Avropa şirkətləri tərəfindən ümumilikdə neytraldan müsbətə doğru qiymətləndirilməsini nümayiş etdirir. Bu, biznes mühitinə münasibətdə balanslı yanaşmanı göstərir, nə ciddi

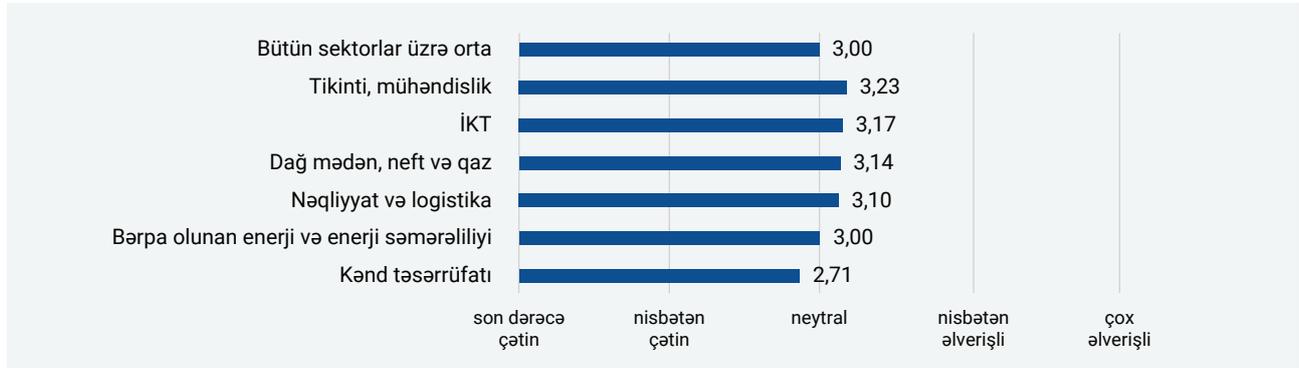
çətinliklər, nə də xüsusi üstünlüklərlə xarakterizə olunur. Lakin xüsusilə qeyd olunmalıdır ki, tikinti və mühəndislik sektoru biznes mühitini 2021-ci illə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə müsbət qiymətləndirib. Onu 3,17 bala yüksəlməklə (2021-ci ildəki 3 baldan) **İKT sektoru** izləyir, bu da global tendensiyalara uyğun texnoloji və rəqəmsal inkişaf üçün sabit və perspektivli mühitin olduğunu əks etdirir.

"Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"na əsasən, **İKT sektorunun** inkişafı hökumətin prioritetləri arasında qalmaqdadır. Sektor COVID-19 dövründə qeydə alınan sıçrayışdan sonra artım nümayiş etdirməyə davam edib. 2022-ci ildə 14,8%, 2023-cü ildə 16,3% və 2024-cü ildə 11,4% artıb və bu artıma 84,3% ilə qeyri-dövlət sektoru töhfə verir. 2024-cü il üzrə İKT sektoru hələ ki ümumi iqtisadi istehsalın cəmi 1,9%-ni və investisiyaların 2,9%-ni təşkil edir. Sektor üzrə ümumi istehsalın 34,3%-i mobil rabitə xidmətlərinin payına düşür, İKT sektorunda göstərilən xidmətlərin isə 71,3%-i geniş əhali tərəfindən istehlak olunur.⁵²

“Azərbaycanda İKT bazarı genişlənməkdə davam edir. Cəmi bir neçə il əvvəl müştərilərimiz ancaq iri şirkətlər, əsasən bank, maliyyə, neft və qaz sektorlarından olurdu. Amma bu gün artıq kiçik və mikro sahibkarlıq subyektlərindən belə xidmətlərlə bağlı müraciətlər almağa başlayırıq. Son nümunələrdən biri kənd təsərrüfatı və sənətkarlıqla məşğul olan bir ailə biznesindən daxil olan müraciətdir.”

– İcraçı direktor, İKT şirkəti

ŞƏKİL 1.6. “Təcrübənizə əsasən Azərbaycanda biznes mühitini necə qiymətləndirirsiniz?” sualına verilən cavablar:

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən **Aİ-nin dağ mədən, neft və qaz** şirkətləri arasında artan nikbinlik də diqqətəlayiqdir. Bu sektor ölkə iqtisadiyyatının əsas dayağı olaraq qalır və ÜDM-in üçdə birini təşkil edir. Neftin dağ mədən sektorunda qazdan daha çox payı var və bu səbəbdən sektorun artım tempinə daha böyük təsir göstərir. Son illərdə neft hasilatı azalıb, qaz hasilatındakı artım isə bu azalmanı kompensasiya edə bilməyib. 2023-cü ildə neft hasilatının 7,6% azalması, qaz hasilatının 4,2% artması ilə dağ mədən sektoru 2,8% kiçilib. 2024-cü ildə dağ mədən sektoru neft hasilatının 3,6% azalmasına baxmayaraq, qaz hasilatının 6,2% artması hesabına 0,2% böyüyüb. [17]

Hasilatın azalmasına baxmayaraq, sektor 2024-cü ildə ümumi investisiyaların 26,8%-ni və BXİ-nin 79,3%-ni cəlb edib. Sektor həmçinin fiskal gəlirlərin 48,3%-ni və ixracın 87,4%-ni təmin edib. [17] 2024-cü ildə “Azeri Light” xam neftinin orta qiyməti bir barel üçün 84 ABŞ dolları təşkil edib [40] və ölkədə ixrac və büdcə gəlirlərini dəstəkləmək baxımından əlverişli səviyyədə qalıb.

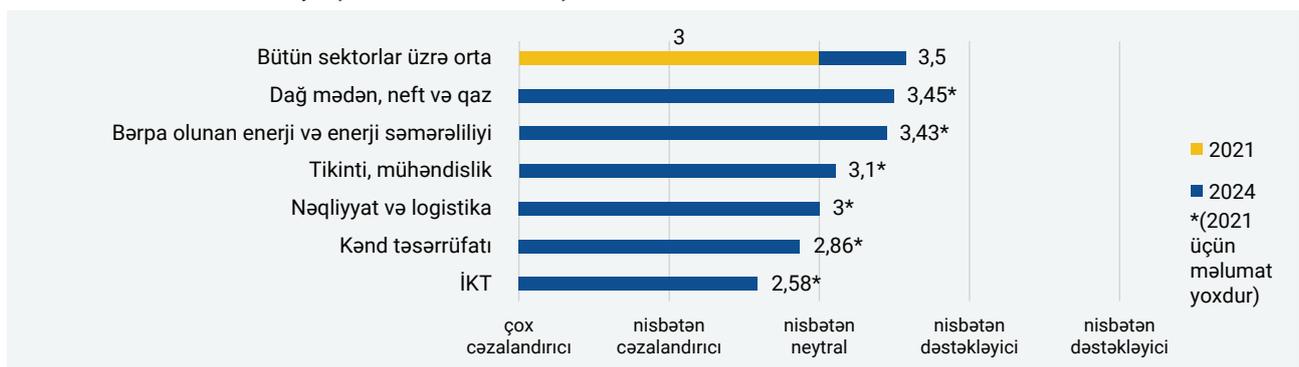

“Neft hasilatının azalmasına baxmayaraq, hasilatın pay bölgüsü sazişləri çərçivəsində fəaliyyət göstərən neft və qaz şirkətləri üçün mühit təhlükəsiz olaraq qalır. Digər sektorlar üçün isə bazardakı vəziyyət tamamilə fərqli ola bilər.”

Baş icraçı direktor, Konsaltinq şirkəti

2024-cü il üzrə Biznes Mühiti Sorğusu dövlət qurumlarının dəstəyinin səviyyəsində ümumi azalma olduğunu göstərsə də, karbohidrogen sektorunda fəaliyyət göstərən Avropa şirkətləri yerli hakimiyyət orqanlarından digər sektorlara nisbətən daha güclü dəstək aldıklarını təsdiqləyir. Qeyd edilməlidir ki, 2021-ci il sorğusu ilə müqayisədə Aİ bizneslərinin dövlət qurumlarının dəstəyi ilə bağlı qiymətləndirməsində ümumi azalma müşahidə olunur. Bir neçə il əvvəl Aİ bizneslərinin təxminən yarısı dövlət orqanlarının onlara münasibətini “nisbətən dəstəkləyici” hesab edirdi. Bu il cavablar “neytral” istiqamətə yönəlib.

ŞƏKİL 1.7. ““Adətən dövlət qurumları...” cümləsini tamamlayaraq Azərbaycanda dövlət qurumları ilə bağlı təcrübənizi daha yaxşı təsvir edən ifadəni seçin” sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyi sektorundakı bir çox şirkət dövlət qurumları ilə oxşar müsbət təcrübələri qeyd edir. Bərpa olunan enerji sektoru da Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir. Hazırda böyük iqtisadi nəticələr yaratmasa da, şirkətlərin 87%-dən çoxunun yaxın bir neçə ildə genişlənməyi planlaşdırması ilə güclü artım potensialı olmasından xəbər verir. Nəticə etibarilə bu sektor yerli biznes imkanları baxımından bu tədqiqata daxil edilmiş digər sektorlara nisbətən daha niqbindir.

“Ölkədə yaşıl keçidə dəstək istiqamətində aydın siyasət tendensiyası var. Hökumətin bərpa olunan enerji sektorunda səyləri göz qabağında olsa da, kənd təsərrüfatı, emal sənayesi, maliyyə və sığorta kimi digər sektorların da diqqətə ehtiyacı var və yeni dəstək tədbirləri gözləyir.”

İcraçı direktor,
Avropa biznes assosiasiyası

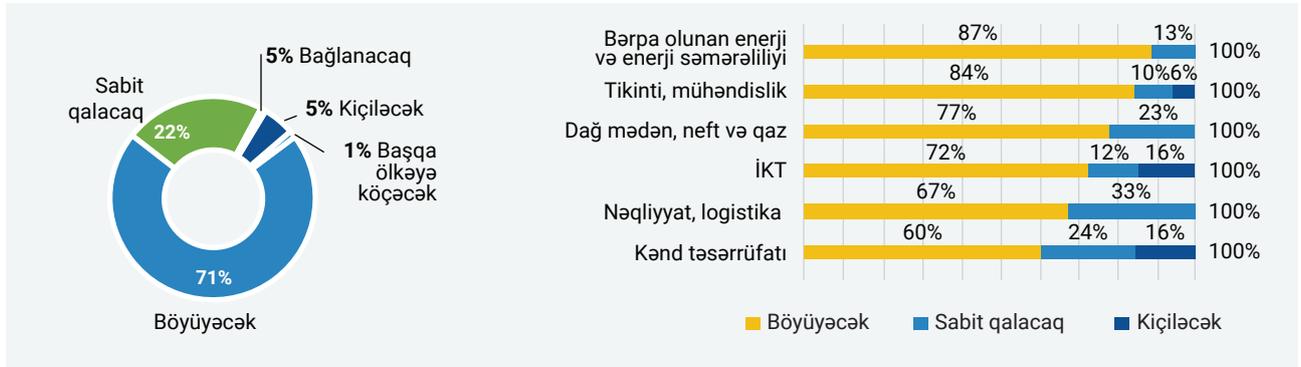
Azərbaycan 2050-ci ilədək karbon emissiyalarını 40% azaltmaq öhdəliyini götürüb və buna nail olmaq üçün ölkə 2030-cu ilədək ölkənin ümumi enerji balansında bərpa olunan enerjinin payını 30%-ə çatdırmağı hədəfləyir.⁵³ “Azərbaycanın Respublikasının 2022-2026-cı illər üçün sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” na əsasən ölkədə bərpa olunan enerjinin ümumi enerji istehsalındakı payının 2021-ci ildəki 17,3%-dən 2026-cı ildə 24%-ə çatdırılması nəzərdə tutulur. [25]. Növbəti 6 il ərzində ölkədə istehsal ediləcək 7 QVt yaşıl enerji gücünün ən azı 70%-i ixraca yönəldiləcək.⁵⁴

Avropaya yaşıl enerjinin tədarükü məqsədilə müxtəlif marşrutlar müəyyən edilib. Azərbaycan, Gürcüstan, Rumıniya və Macarıstanı birləşdirəcək Xəzər-Qara dəniz-Avropa Yaşıl Enerji Dəhlizi layihəsinin ilkin mərhələdə Avropaya 4 QVt həcmində yaşıl enerji ixrac edəcəyi gözlənilir.⁵⁵ Bundan əlavə, Azərbaycan-Türkiyə-Avropa dəhlizi vasitəsilə Naxçıvandan 1 QVt bərpa olunan enerjinin ixracı planlaşdırılır. [54] Alternativ enerji sahəsi 4 oktyabr 2021-ci il tarixdə yaradılmış “Araz Vadisi İqtisadi Zonası” Sənaye Parkının əsas prioritetlərindən biridir.⁵⁶ 2024-cü il sorğusuna əsasən Avropa şirkətləri ümumilikdə 2021-ci illə müqayisədə Azərbaycanda bizneslərinin inkişafı baxımından daha böyük ambisiyalara malikdir. Respondentlərin 70%-dən çoxu bizneslərini genişləndirməyi planlaşdırdıqlarını bildirib, 2021-ci ildə bu göstərici 53% idi. Eyni zamanda, eyni ölçüdə qalmaqı planlaşdıran müəssisələrin payı 37%-dən 22%-ə düşüb. Digər kateqoriyalar isə ciddi dəyişiklik göstərməyib.

Kənd təsərrüfatı sahəsindəki Avropa investorları bu sektorun istifadə olunmamış potensialını təsdiqləyir. Bərpa olunan enerji sahəsindəki şirkətlərdə olduğu kimi, aqrobizneslər də hələ ki böyük iqtisadi artım görməsələr də, şirkətlər yaxın gələcəkdə böyümə istəklərini ifadə edir.

2022-ci ildə **kənd təsərrüfatı sektoru** 3,4%, 2023-cü ildə isə əlavə 3% artıb. 2024-cü ildə bitkiçilik sahəsi üzrə 1,1%, heyvandarlıq üzrə isə 1,7% artım ilə ümumi artım tempi cəmi 1,5% təşkil edib. Sektor ölkə ÜDM-nin 5,7%-ni təşkil edir və məşğulluqda mühüm rol oynayaraq ölkə üzrə işçi qüvvəsinin 35%-dən çoxuna məşğulluq imkanı yaradır. [17] Hazırda aqrar istehsal dövlət tərəfindən subsidiyalaşdırılır və “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illər üçün sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” dayanıqlı və rəqabətqabiliyyətli kənd təsərrüfatı və aqrobiznesin inkişafı vasitəsilə sektora dəstəyi prioritetləşdirir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları da daxil olmaqla regionlarda kənd təsərrüfatı müəssisələrinin inkişafını dəstəkləmək üçün iqtisadi stimullar təqdim olunur.

ŞƏKİL 1.8. “Növbəti illərdə Azərbaycanda şirkətinizin inkişafının daha çox hansı istiqamətdə olacağını ehtimal edirsiniz?” sualına verilən cavablar

Rusiyanın Ukraynaya hərbi müdaxiləsinin alternativ beynəlxalq ticarət marşrutlarına tələbat yaratması səbəbindən **nəqliyyat və logistika sektoru** Azərbaycan üçün getdikcə daha vacib strateji əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycan özünü tranzit mərkəzi kimi möhkəmləndirməyi hədəfləyir və bu məqsədi Trans-Xəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu (və ya Orta Dəhliz) və Zəngəzur Dəhlizi kimi infrastruktur layihələri dəstəkləyir. Bununla belə, bu layihələrin uğuru regionda sabit münasibətlərin qorunmasından asılıdır. Mərkəzi Asiyadan Avropaya Qafqaz üzərindən yük və malların daşınmasını asanlaşdırmaq məqsədilə nəzərdə tutulan Orta Dəhlizin əhəmiyyətli iqtisadi imkanlar yaradacağı gözlənilir.

“Son illərdə Azərbaycanda yaşıl keçid nəqliyyat sektoru üçün əsas strateji hədəf və siyasət istiqamətlərindən birinə çevrilib. Avropa zəncirinin bir hissəsi olaraq biz bir çox dayanıqlılıq layihələrini həyata keçirir və ölkəyə yaxşı təcrübələri gətiririk.”

Ölkə üzrə direktor,
Nəqliyyat və logistika şirkəti

Böyük potensiala baxmayaraq, bu tədqiqatda nəzərdən keçirilən digər sahələrlə müqayisədə nəqliyyat və logistika sektoru daha zəif biznes ambisiyaları nümayiş etdirir. Dünya Bankının 2023-cü ilin oktyabr ayında dərc etdiyi Azərbaycan üzrə aylıq iqtisadi bülleteninə əsasən nəqliyyat sektoru 2023-cü ilin iyul ayında ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 22% azalma göstərmiş ki, bu da əsasən, əvvəlki ilin yüksək göstəricilərindən sonra hava yükdaşımada baş verən tənəzzüllə izah olunur.⁵⁷ Bu azalma, əsasən, pandemiyadan sonrakı baza effektinin zəifləməsi və ölkənin quru sərhədlərinin hələ də bağlı qalması ilə izah edilə bilər. Ümumilikdə, bu sektor 2024-cü ildə ölkənin iqtisadi artımının 7%-ni təşkil edib. Son illərdə beynəlxalq nəqliyyatın böyük potensialına baxmayaraq, yükdaşımalar cüzi şəkildə, 2023-cü ildə 5,3%, 2024-cü ildə isə 3,9% artaraq 238,8 milyon tona çatıb. Sərnişin daşımalarında isə 2023-cü ildə 18,7% artım qeydə alınsa da, 2024-cü ildə artım tempi 8,5%-ə enərək 2 milyard 88 milyon sərnişin təşkil edib. [17]

1.4 İNVESTİSİYA İMKANLARI

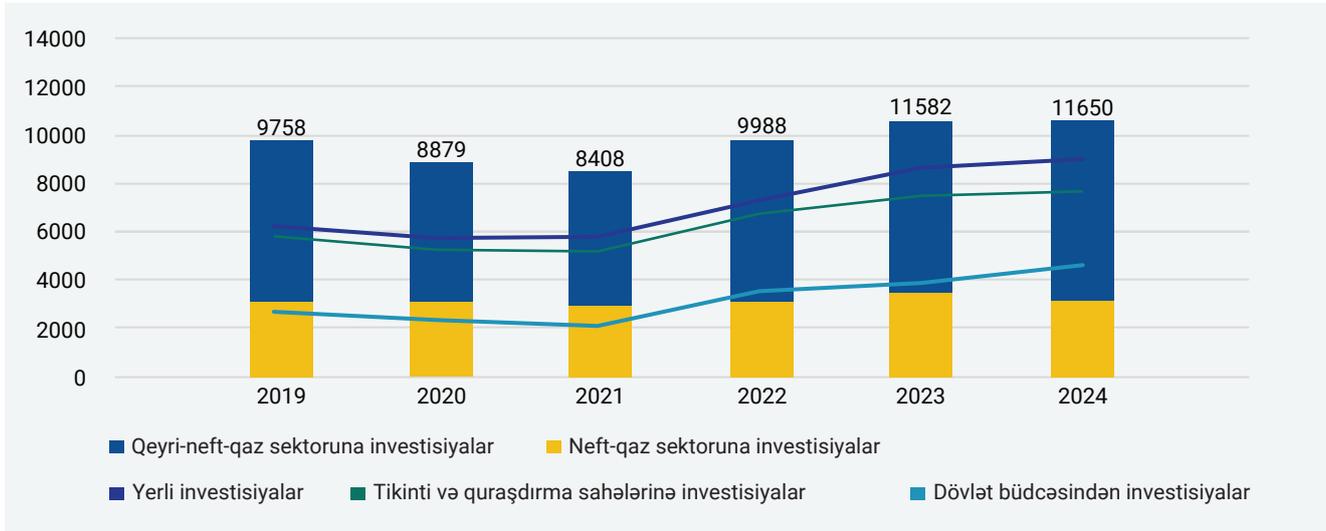
Əsas tendensiyalar

Qlobal birbaşa xarici investisiyalar (BXİ) 2023-cü ildə Rusiyanın Ukraynaya hərbi müdaxiləsinin yaratdığı iqtisadi və siyasi gərginlik və digər geosiyasi amillərlə əlaqədar olaraq azalıb. UNCTAD-ın hesabatına əsasən qlobal BXİ 2022-ci ildə 12%, 2023-cü ildə isə 2% azalıb.⁵⁸ İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (İƏİT) məlumatlarına əsasən 2023-cü ilin ilk yarısında qlobal BXİ axınları 727 milyard ABŞ dollarına yüksəlsə də, 2022-ci ilin ilk yarısı ilə müqayisədə 30% aşağı olub.⁵⁹ Artımın böyük hissəsi 2023-cü ilin birinci rübündə baş versə də, qlobal BXİ axınları 2023-cü ilin ikinci rübündə əvvəlki rübə müqayisədə 44% azalıb.

Son illərdə qlobal iqtisadi çağırışlara baxmayaraq, Azərbaycanın birbaşa xarici investisiya (BXİ) mənzərəsi güclü enerji sektoru və iqtisadiyyatın diversifikasiyası istiqamətində

atılan addımlar sayəsində davamlılıq nümayiş etdirib. Pandemiyadan sonra 2021–2023-cü illər ərzində Azərbaycana yönələn investisiyalar 26,7% artıb. Bu dövrdə daxili investisiyalar daha yüksək artım (39%) göstərib, həmin artımın əsas hissəsi Qarabağ və Şərqi Zəngəzürdə həyata keçirilən infrastruktur layihələrinə dövlət investisiyalarının stimullaşdırılması ilə bağlı olub ki, bu da ümumi dövlət investisiyalarının təqribən üçdə birini təşkil edib. 2024-cü ildə investisiyaların artım tempi daha zəif olub. Bunun əsas səbəblərindən biri də son illərdə müşahidə olunan daxili investisiyalardakı yüksək artım səviyyəsinin azalmasıdır. Bununla yanaşı, AMB-nin məlumatına əsasən neft-qaz sektorunda kapitalın repatriasiyası bu sektora qoyulan investisiyaları üstələdiyindən ölkəyə xalis xarici investisiya qoyuluşu da azalıb və bu fərq qeyri-neft-qaz sektoruna yönəldilən BXİ ilə kompensasiya oluna bilməyib. [17]

ŞƏKİL 1.9. Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiya, milyon avro ilə

MƏNBƏ: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi

AMB-nin məlumatına əsasən 2022-ci ildə BXİ 6,3 milyard ABŞ dollarına, 2023-cü ildə isə 6,7 milyard ABŞ dollarına çatıb və bu investisiyaların 70%-i neft-qaz sektoru tərəfindən mənimsənilib. [40] Qeyri-neft-qaz sektorlarına investisiyalar 2022-ci ildə 1,8 milyard ABŞ dolları, 2023-cü ildə isə 2 milyard ABŞ dolları səviyyəsində olub. Azərbaycana BXİ əvvəlki illə müqayisədə 5,8% artaraq 2024-cü ildə 7 milyard ABŞ dolları təşkil edib. Qeyri-neft-qaz sektorlarına yönəldilən BXİ 32,1% azalaraq 1,4 milyard ABŞ dollarına çatıb. Neft-qaz sektoruna yönəlmiş BXİ isə 22,2% artaraq ölkəyə daxil olan ümumi BXİ-nin 80,7%-ni təşkil edib. 2024-cü ildə Azərbaycana investisiya yatan əsas ölkələr arasında Birləşmiş Krallıq, Türkiyə, Macarıstan, Kipr, BƏƏ, İran və Yaponiya yer alıb. Birləşmiş Krallıq ölkə iqtisadiyyatına qoyulan ümumi investisiyaların təxminən 25%-ni təşkil etməklə neft sektorunda aparıcı investordur.

Beynəlxalq investisiya sazişləri və müqavilələri

Azərbaycanın 57 ölkə ilə ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması haqqında sazişi, Aİ üzv dövlətlərinin əksəriyyəti daxil olmaqla, 52 ölkə ilə ikitərəfli investisiya sazişi mövcuddur.⁶⁰ Azərbaycan həmçinin MDB ölkələri ilə Azad Ticarət Sazişlərinə (ATS) malikdir.⁶¹ Ölkə Ümumdünya Ticarət Təşkilatına (ÜTT) üzvlük prosesindədir və bu proses hələ tamamlanmasa da, onun gələcəkdə Avropa investoru üçün ölkənin cəlbediciliyini daha da artıracağı gözlənilir.

22 iyun 2022-ci il tarixdə "İnvestisiyalar haqqında" Qanun qəbul edilib. [1] "Xarici investisiyaların qorunması haqqında" Qanunun müddəaları yeni qanunvericiliyə inteqrasiya edilib və əvvəlki qanun ləğv edilib. Azərbaycan hökuməti "Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illər

üçün sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nda əks olunan iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi strategiyasına uyğun olaraq kənd təsərrüfatı, logistika, bərpa olunan enerji, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları və turizm kimi qeyri-neft sektorlarına xarici investisiyaları cəlb etməyə çalışır.

Azərbaycan hökuməti ölkədə investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə vergi güzəştləri kimi ixracın və investisiyaların təşviqi üçün effektiv mexanizmlərin tətbiqi daxil olmaqla bir sıra tədbirlər görüb. Yerli istehsalın dəstəklənməsi məqsədilə subsidiyaların verilməsi, dövlət satınalma prosedurlarının rəqəmsallaşdırılması və sadələşdirilməsi, güzəştli kreditlərin verilməsi və digər maliyyə dəstək mexanizmlərindən istifadə ilə bağlı prosedurların sadələşdirilməsi daxil olmaqla çoxsaylı tədbirlər həyata keçirilib. Bununla belə, Azərbaycanda investisiya mühitinə maneə yaradan dövlət satınalmalarında şəffaflığın və səmərəliliyin yetərli olmaması, mikro müəssisələr üçün vergi güzəştlərinə dair məhdudiyətlər kimi bəzi problemlər hələ də qalmaqdadır.

Dəstək infrastrukturunu

Ölkədə beş sənaye parkı, dörd sənaye məhəlləsi və iki yüksək texnologiyalar parkı olmaqla bir neçə sənaye sahələri fəaliyyət göstərir və inkişafını davam etdirir. Bu zonalar investora daha aşağı icarə haqları, sadələşdirilmiş inzibati prosedurlar, qeydiyyat tarixindən etibarən 10 il müddətində əmlak vergisi, torpaq vergisi və gəlir və ya mənfəət vergisindən azadolma təklif edir. Eyni zamanda, istehsal məqsədilə idxal edilən texnika, texnoloji avadanlıq və qurğular üçün ƏDV-dən azadolma da təqdim olunur. 7 il müddətinə gömrük rüsumlarından azadolma da tətbiq olunur.

Xəzər dənizinin Ələt limanında strateji mövqedə yerləşən **Ələt Azad İqtisadi Zonası (ƏAİZ)** xarici investora cəlb etməyi və Azərbaycan iqtisadiyyatını şaxələndirməyi hədəfləyir. 2021-ci ilin iyul ayında fəaliyyətə başlayan ƏAİZ 850 hektar ərazini əhatə edir və investor mərkəzli, ixrac yönümlü mühit təqdim edir.⁶² Zona biznes üçün əlverişli hüquqi çərçivə təqdim edir ki, bu da biznesin aparılmasını asanlaşdırmaq məqsədilə milli qanunvericilikdən üstün tutulur, “bir pəncərə” qaydasında işləyən biznes mərkəzi və Bakı Beynəlxalq Dəniz Ticarət Limanı, dəmir yolu, avtomobil qovşaqları və planlaşdırılan karqo hava limanı vasitəsilə strateji nəqliyyat imkanlarına çıxış ilə dəstəklənir. Zonada fəaliyyət göstərən müəssisələrdə istehsal olunan məhsulun 75%-i xaricə ixrac olunmalıdır.

ƏAİZ bir sıra güzəştlər təqdim edir: şirkətlər ƏDV, korporativ vergilər və gömrük rüsumlarından azaddır və əməkdaşlar aylıq 4700 ABŞ dollarına qədər əməkhaqqı üzrə gəlir vergisindən azad edilir. Tam xarici mülkiyyətə

icazə verilir, əqli mülkiyyət hüquqları qorunur və mübahisələr müstəqil tənzimləyici orqan tərəfindən həll olunur. Yerli tərəfdaşlıq tələbi olmasa da, ƏAİZ xarici investora yerli şirkətlər arasında əməkdaşlığı təşviq edir və məşğulluğu artırmaq məqsədilə sənaye tədris müəssisələri təqdim edir. ƏAİZ rəhbərliyi yaxın zamanda inkişaf etmiş ofis sahələri və hazır infrastrukturla təmin edilmiş sənaye torpaq sahələrini elan edib. ƏAİZ-i dəstəkləyəcək iki logistika mərkəzi yaradılacaq: onlardan biri 160,000 km² ərazidə, dəmir yolu nəqliyyatı vasitəsilə müştərilərə xidmət göstərəcək ƏAİZ Loqistik Mərkəzi, digəri isə 50,000 km² ərazidə, avtomobil yolu ilə müştərilərə logistika xidmətləri göstərəcək “AlatBay” Logistika Mərkəzidir. [62]

Bakıdan 70 km aralıda yerləşən **Ələt Limanı** 400 hektar ərazidə mərhələli şəkildə inşa olunur. Bu ərazinin 120 hektarı Azad Ticarət Zonası üçün ayrılıb və gələcəkdə 2000 hektaradək genişləndirilə bilər. Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizlərinin kəsişməsində yerləşən limanın son mərhələdə 25 milyon ton yükə qədər gücünə çatdırılması nəzərdə tutulur və gələcəkdə beynəlxalq yük hava limanının inşası da planlaşdırılır. [62]

Avropa investorlarının baxışı

Aİ şirkətləri üçün əsas investisiyanı təşviq edən amilləri vurğulamaq məqsədilə qeyd edilməlidir ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi, respondentlərin 70%-nin qeyd etdiyi **“daxili bazara çıxış”** əsas amil olaraq qalır, bu da biznesin genişləndirilməsi üçün yerli bazarın potensialının əhəmiyyətini göstərir. Azərbaycanın coğrafi mövqeyi və ticarət sazişləri nəticəsində sərhədlərə ticarəti asanlaşdıran **“strateji tərəfdaşlıq və müttəfiqlilər”**, eləcə də **“regional bazarlara çıxış və Azad Ticarət Saizişləri”** 2024-cü ildə Avropa investorlarının müvafiq olaraq 55%-nin və 32%-nin seçdiyi əsas amillər sırasında qalır və 2021-ci ildəki göstəricilər ilə oxşardır.

“Azərbaycanın strateji mövqeyi və siyasi sabitliyi, eləcə də qonşu ölkələrlə yaxşı münasibətləri onu xüsusilə Mərkəzi Asiya və türk bazarları üçün cəlbedici investisiya mərkəzinə çevirir.”

Ölkə direktoru, Maşın və avadanlıq

Müsahibələr zamanı Avropa şirkətlərinin menecerləri xüsusilə Qarabağ münaqişəsinin başa çatmasından sonra həm iqtisadi, həm də siyasi sahədə sabitliyin investorlar üçün əlverişli amil kimi qiymətləndirildiyini vurğulayıb. Manatın sabitliyi və dövlətin inkişaf layihələrinə yönəltdiyi xərclər də investisiya mühitinə müsbət təsir göstərib. Eyni zamanda, Azərbaycanın siyasi arenada neytral mövqeyinə baxmayaraq, Qərb investorları Çin, Türkiyə və Yaxın Şərq ölkələrindən olan bizneslərin bəzi Avropa şirkətlərini Azərbaycan bazarında getdikcə əvəz etməyə başladığını müşahidə edir.

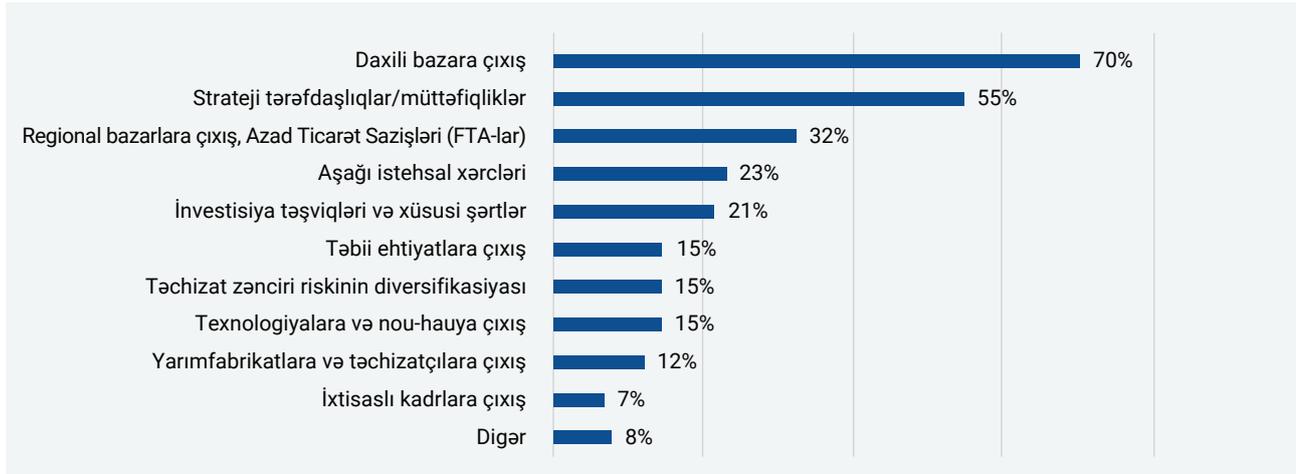

“Son bir neçə il ərzində Çin şirkətləri getdikcə daha çox Avropa investorlarını Azərbaycan bazarında əvəz edir, eyni zamanda Yaxın Şərq və Türkiyə şirkətləri də bazarda mövqelərini genişləndirir.”

Direktor, Konsaltinq şirkəti

Avropa investorlarının təxminən 20-25%-i “**aşağı istehsal xərcləri**” və ölkənin təqdim etdiyi “**investisiya təşviqləri və xüsusi şərtləri**”i dəyərləndirir, bu da Azərbaycanın balanslaşdırılmış iqtisadi şəraitə malik, iqtisadi cəhətdən səmərəli investisiya məkanı kimi cəlbediciliyini artırır. Qeyd etmək lazımdır ki, “**təbii ehtiyatlara çıxış**”, “**təchizat zəncirinin diversifikasiyası**” və “**texnologiya və nou-haulara çıxış**” kimi digər amillərin də hər biri 15% paya malikdir. Bu amillər şirkətlərin müəyyən seqmentləri arasında xüsusi maraq doğursa da, əsas cəlbedici amillər sırasında yer almır. “**Yarımfabrikat və təchizatçılara çıxış**” və “**ixtisaslı kadrlara çıxış**” adətən investorları cəlb edən amillər olsa da, 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusunda nisbətən aşağı maraqla (müvafiq olaraq 12% və 7%) qarşılanıb. Bu isə bu sahələrdə mövcud ola biləcək çətinliklərə işarə edə və Azərbaycan hökuməti tərəfindən onların daha dərinə təhlil edilməsini və prioritetləşdirilməsinin vacibliyini göstərə bilər.

ŞƏKİL 1.10. “Hansı amillər şirkətinizi Azərbaycana investisiya qoymağa və/və ya burada biznes qurmağa cəlb edir?” sualına cavablar

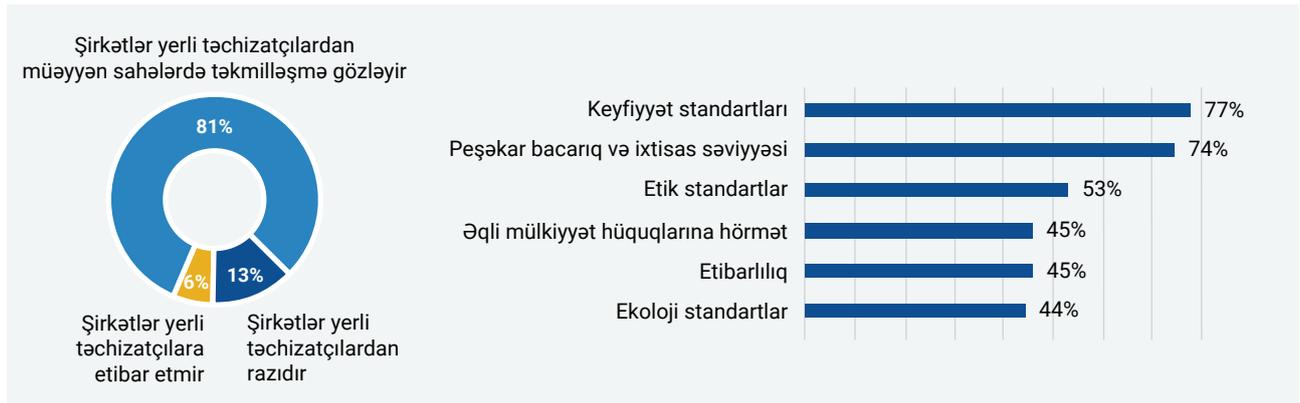

MƏNBƏ: 2024-cü il Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Aİ Biznes Mühiti Sorğusu Avropa investorlarına yerli təchizatçıları dəyərləndirmək imkanı verir. 2024-cü ilin nəticələri Avropa şirkətləri üçün getdikcə daha çox əhəmiyyət kəsb edən keyfiyyət, peşəkarlıq, etika və ekoloji standartlar kimi mühüm sahələrdə davam edən və artan boşluğu vurğulayır.

ŞƏKİL 1.11. “Yerli təchizatçılarla işləmə təcrübənizi bölüşün.

Sizcə, yerli təchizatçıların hansı peşəkar xüsusiyyətləri daha da təkmilləşdirilməlidir?” sualına cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

2024-cü il sorğusu göstərir ki, respondentlərin 81%-i yerli təchizatçılarla bağlı bəzi aspektlərdə gələcək təkmilləşdirmələri gözləyir. Bu göstərici 2021-ci ildəki 67%-dən əhəmiyyətli artım nümayiş etdirərək nikbinliyin artdığını göstərir. Bununla belə, yerli təchizatçıların bacarıqları ilə Avropa bizneslərinin gözləntiləri arasında boşluqlar qalmaqdadır. Yerli təchizatçılardan məmnun olan şirkətlərin payı 2021-ci ildəki 21%-dən 2024-cü ildə 13%-dək azalaraq Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Avropa biznesləri arasında artan narahatlığı təsdiq edir.

“Təəssüf ki, təchizatçılar bəzi yerli əməliyyatlar üçün maneə olaraq qalır. Etibarlı təchizat zənciri qurmaq üçün bizə müəyyən vaxt lazım oldu. Son vaxtlar gənc menecerlər tərəfindən idarə olunan və daha yüksək peşəkar standartlarla xidmət göstərən yeni yerli şirkətləri görməyə başlamışıq. Ümid edirəm ki, bu tendensiya davam edəcək və genişmiqyaslı müsbət dəyişikliyə töhfə verəcək.”

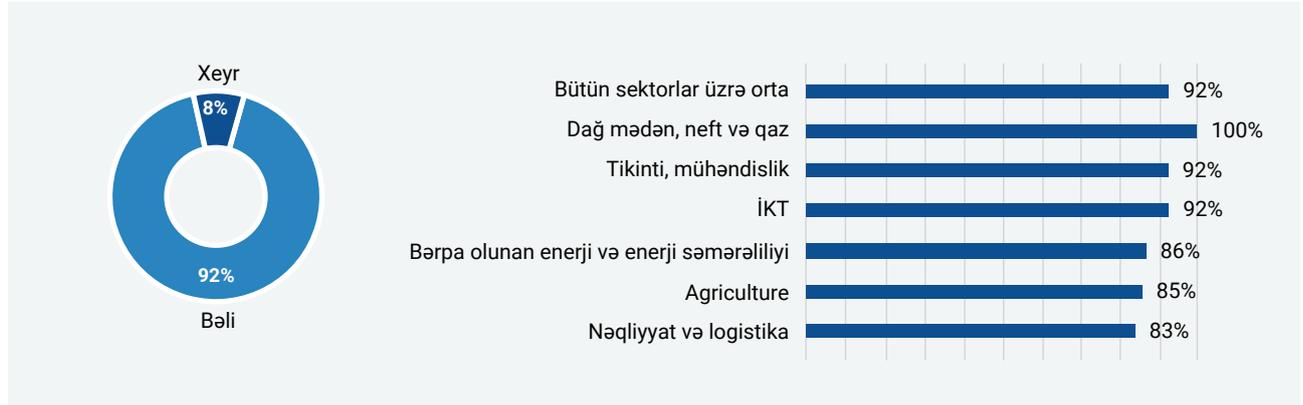
Ölkə direktoru,
Maşın və avadanlıqlar şirkəti

Yerli təchizat problemlərinin spesifik aspektlərini müqayisə edərkən keyfiyyət standartları və peşəkar bacarıq və qabiliyyətlərin təkmilləşdirilməsi 2024-cü ildə əsas prioritetlər olaraq qalır və şirkətlərin müvafiq olaraq 77%-i və 74%-i bu sahələri vacib hesab edir. Bu rəqəmlər 2021-ci illə müqayisədə artımı əks etdirir və göstərir ki, bu məsələlərə dair məlumatlılıq artsa da, keyfiyyət və bacarıq boşluqlarının aradan qaldırılması sahəsində hələ ciddi irəliləyiş əldə olunmayıb.

Etik standartlar və ekoloji standartlar kimi digər sahələr üzrə də narahatlığın artdığı müşahidə olunur. 2024-cü ildə şirkətlərin 53%-i etik standartların təkmilləşdirilməsi zərurətini (2021-ci ildə bu göstərici 30% idi), 44%-i isə 2021-ci ildəki 28%-lə müqayisədə ekoloji standartların təkmilləşdirilməsinə ehtiyac olduğunu qeyd edib. Bu artım Avropa şirkətləri arasında korporativ məsuliyyətə və beynəlxalq etik və ekoloji normalara uyğunlaşmaya artan diqqəti əks etdirir.

AI Biznes Mühiti Sorğusunda əsas göstəricilərdən biri investorların öz biznesləri üçün məkan kimi yenidən Azərbaycanı seçməyə nə dərəcə istəklilərinin ölçür. Əvvəlki buraxılışlarda Azərbaycanı üstünlük verdikləri investisiya məkanı kimi təsdiqləyən şirkətlərin payı 70%-dən 80%-ə qədər dəyişirdi. 2024-cü ilin sorğusunda isə bu göstərici ən yüksək səviyyəyə çatıb və respondentlərin 92%-i investisiyalar üçün əlverişli məkan kimi Azərbaycanı seçmək istəklərini bir daha təsdiqləyib.

ŞƏKİL 1.12. “Biznesiniz üçün məkan olaraq yenidən Azərbaycanı seçərdinizmi?”
sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il AI Biznes Mühiti Sorğusu

“Mövcud vəziyyəti nəzərə alaraq və bir çox digər ölkələrdəki vəziyyətlə müqayisədə bu gün Azərbaycan regionda investorlar üçün biznes fəaliyyəti baxımından ən təhlükəsiz və stabil yerlərdən biridir.”

İdarəedici direktor,
Mühəndislik xidmətləri şirkəti

Sektorlar üzrə təhlil bəzi sahələrdə xüsusilə güclü bağlılıq olduğunu göstərir. Ölkənin karbohidrogen sənayesində formalaşmış nüfuzunu və resurslarını nəzərə alaraq, dağ mədən, neft və qaz sektorunda fəaliyyət göstərən respondentlərin 100%-i yenidən Azərbaycanı seçə biləcəklərini bildirib. Tikinti, mühəndislik və İKT daxil olmaqla digər sahələr də yüksək məmnunluq səviyyəsi göstərən və bu sektorlardakı şirkətlərin 92%-i Azərbaycanı üstünlük verdiklərini bir daha təsdiqləyib. Bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyi (86%), kənd təsərrüfatı (85%) və nəqliyyat və logistika (83%) sahələri üçün nəticələr bu sektorlarda güclü inam olduğunu əks etdirsə də, bu göstəricilər orta səviyyədən bir qədər aşağıdır. Bu, dayanıqlı təşəbbüslər üçün əlavə dəstəyə, eləcə də ölkənin regional mərkəz və aqrar resursların təminatçısı kimi potensialına hökumət tərəfindən daha güclü diqqət yetirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları

Hökumət Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarına investisiyaların təşviqini davam etdirir. "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair Dövlət Proqramı" 16 noyabr 2022-ci il tarixdə Prezidentin Sərəncamı ilə təsdiqlənib və 2022-2026-cı illər üçün bu regionların inkişafına dair fəaliyyət planı açıqlanıb. [26] Proqram infrastruktur, tikinti, təhsil, səhiyyə, dövlət xidmətlərinə çıxış, köçürülən əhalinin inteqrasiyası, kommunal xidmətlər, torpaq idarəçiliyi, yaşıl texnologiyalar və s. daxil olmaqla geniş istiqamətləri əhatə edir. Sənəd yerli və xarici investorların cəlb edilməsi, investisiyaların siqortalanması üçün mexanizmlərinin yaradılması üzrə tədbirləri nəzərdə tutur.

Proqramın icrası üçün maliyyə ehtiyacları ilkin olaraq 30,5 milyard AZN (≈ 17 milyard avro) səviyyəsində qiymətləndirilib, bu da 2022-2026-cı illər üzrə dövlət büdcəsi xərclərinin təxminən 27%-ni təşkil edir. Hökumət 2020-ci ildə vəsait ayırmağa başlayıb və 2023-cü ilə qədər bu məbləğin təxminən 40%-i təmin olunub. 2025-2028-ci illər ərzində dövlət büdcəsindən bu regionlar üçün 14,6 milyard manat (≈ 8,2 milyard avro) vəsaitin ayrılması planlaşdırılır ki, bu da dövlət büdcəsindən ümumi investisiya xərclərinin 29%-ni təşkil edir.⁶³ Bu iqtisadi rayonlarda investorları dəstəkləmək məqsədilə 2021-ci ildə "Ağdam Sənaye Parkı" və "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" yaradılıb.

"Ağdam Sənaye Parkı" regionun dirçəldilməsi, Qarabağın sənaye potensialının inkişaf etdirilməsi, sahibkarlığın dəstəklənməsi və müasir texnologiyalar əsaslanan rəqabətqabiliyyətli sənaye istehsalının təşkili məqsədi ilə yaradılıb. 190 hektar ərazini əhatə edən və 2090 iş yerinin yaradılması potensialına malik parkın investisiya həcmi 140,2 milyon ABŞ dolları təşkil edir.⁶⁴

"Araz Vadisi İqtisadi Zonası" sahibkarlığın dəstəklənməsi, rəqabətqabiliyyətli sənaye istehsalının təşkili, əhalinin məşğulluğunun artırılmasını hədəfləyir. Hazırda İqtisadi Zona 55,4 milyon ABŞ dolları investisiya həcminə malikdir və 200 hektar ərazini əhatə edir. Bu Zona elektrik enerjisi ilə təmin olunub, lakin yol, dəmir yolu infrastrukturunu və kommunal xidmətlər hələ inşa olunmaqdadır.⁶⁵

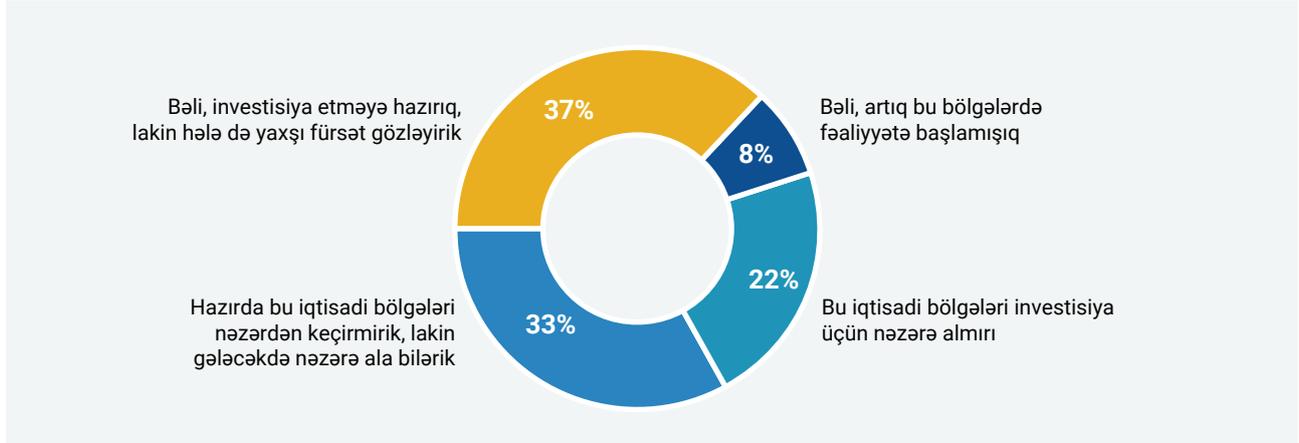
Hər iki sənaye zonası üçün prioritet sahələrə qida və kənd təsərrüfatı məhsulları, meyvə-tərəvəzin emalı, heyvan yemi və baytarlıq preparatlarının istehsalı, aqrokimyə, məişət texnikasının təmiri, kənd təsərrüfatı üçün texnika istehsalı, məişət kimyası, avtomobilqayıma və maşınqayıma sənayesi, çeşidləmə və qablaşdırma, eləcə də yüngül sənaye məhsullarının istehsalı daxildir. "Ağdam Sənaye Parkı" həmçinin elektroenergetika üzrə məhsulları, dəzgah və alətlərin istehsalı sahələrini hədəfləyir, "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" isə anbar xidmətləri, soyuducu anbar və logistika xidmətləri üzrə fəaliyyət göstərən bizneslərlə işləyir.

Xarici investorlar da Azərbaycan hökumətinin bu bölgələrdə fəaliyyət göstərən şirkətlər üçün elan etdiyi güzəştlərdən faydalana bilər. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında sahibkarlıq fəaliyyəti üçün verilən kreditlərə dövlət dəstəyi dövlət zəmanəti və subsidiyalar formasında (9 yanvar 2023-cü il tarixli qərara əsasən) müəyyən edilib.⁶⁶ 26 dekabr 2023-cü il tarixdə ticarət, ictimai işə, məişət xidmətləri və digər istiqamətlərdə bəzi müəssisə və obyektlərin fəaliyyətinin bərpasına yönəlmis dəstək mexanizmləri açıqlanıb.⁶⁷ Sahibkarlar üçün dövlətin təqdim etdiyi bəzi dəstək tədbirlərinə aşağıdakılar daxildir:

- 10 il müddətinə mənfəət (gəlir), əmlak, torpaq vergisindən və sadələşdirilmiş vergidən azad olunma,
- İdxal olunan texnikanın, texnoloji avadanlıqların və qurğuların, habelə xammal və materialların 10 il müddətinə ƏDV-dən azad olunması,
- İstehsal (o cümlədən emal və hasilat) fəaliyyəti sahəsi üzrə vergi azadolması,
- Topdansatış ticarət, tikinti və xidmət (əhaliyə göstərilən xidmətlər istisna olmaqla) sahələri üzrə vergi azadolması,
- Turizm, pərəkəndə ticarət, ictimai işə və digər əhaliyə xidmət sahələri üzrə vergi azadolması,
- Əmək haqqının birgə maliyyələşdirilməsi ilə bağlı maliyyə yardımı; sosial müavinətlər, sosial siqorta müavinətləri və kommunal güzəştlər.

KOBİA hazırda bu regionlarda biznes qurmaqda maraqlı olan yerli və xarici sahibkarların layihə təkliflərini qəbul edir. 2024-cü ilin oktyabr ayına olan məlumata əsasən 500-dən çoxu xarici investor olmaqla 2300-ə yaxın müraciət qeydə alınıb.⁶⁸ Hazırda Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında ən böyük tikinti işlərini 20-dən çox şirkətlə 50-yə yaxın layihə icra edən türkiyəli investorlar həyata keçirir.⁶⁹ Bu bərpa və tikinti işlərinin ümumi dəyəri 4 milyard ABŞ dollarıdır. Bəziləri müəyyən marağ siqnalı versələr də, Avropa şirkətləri hələlik Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında çox aktiv deyil. 2024-cü il sorğusuna əsasən respondentlərin yalnız 8%-i artıq bu regionlarda fəaliyyətə başlayıb. 37%-ni təşkil edən daha böyük qrup investisiyaya açıq olduqlarını bildirir, lakin əlverişli şərtlər və ya əlavə imkanların yaranmasını gözlədikləri üçün gözləmə mövqeyində qalır. Bu onu göstərir ki, marağ olsa da, şirkətlər tam öhdəlik götürmək üçün daha aydın aydınlığa və ya təşviqlərə ehtiyac duyur. Maraqlıdır ki, respondentlərin 33%-i hazırda bu regionları investisiya üçün nəzərdən keçirmir, lakin gələcəkdə nəzərə ala bilərlər. Bu isə göstərir ki, real dəstək mexanizmləri və aydın investisiya çərçivələri bu marağı real iqtisadi fəaliyyətə çevirməkdə həlledici rol oynaya bilər.

ŞƏKİL 1.13. “Şirkətiniz Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarını yaxın illərdə investisiya üçün potensial məkan hesab edirmi?” sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

Əksinə, 22% bu regionları 2024-cü ildə investisiyalar üçün uyğun hesab etmir, bu isə 2021-ci ildəki 12%-dən daha yüksək göstəricidir və regionlarda fəaliyyətdən çəkinməyə səbəb olan narahatlıqları və maneələri göstərir. Müsahibələr zamanı şirkətlər bu regionlarda həyata keçirilən layihələr üçün xarici investitorlara xüsusi diqqətin yetərli olmaması, eləcə də mürəkkəb tənzimləmə tələbləri, dövlət satınalmaları proseslərində şəffaflığın kifayət qədər olmaması ilə bağlı narahatlıqlarını vurğulayıb.

“Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda investisiya imkanları barədə çox eşidirik. Bəzi uğur hekayələri də mövcuddur. Lakin layihələr haqqında məlumatlara çıxış, eləcə də qaliblərin müəyyənləşdirilməsi prosedurları həmişə aydın olmur. Şirkətimizin investisiya qərarları vermək üçün daha çox aydınlığa ehtiyacımız var, ona görə də hələ ki uyğun fürsət gözləyirik”.

Ölkə meneceri,
Bərpa olunan enerji şirkəti

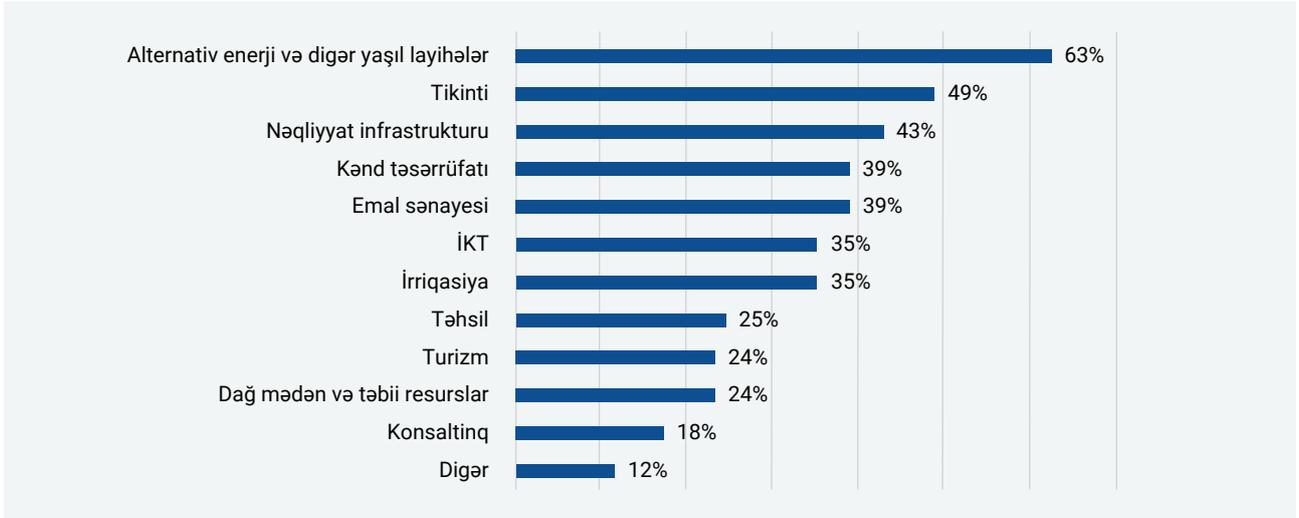
Baxmayaraq ki, turizm və nəqliyyat və logistika da geniş yayılmış fəaliyyət sahələri olub, bu ərazilərin iqtisadiyyatı ənənəvi olaraq kənd təsərrüfatı və dağ mədən sənayesi üzərində qurulub. Hazırda hökumət həmçinin regionlarda iqtisadiyyatın innovativ sahələrini inkişaf etdirməyə çalışır, yaşıl enerji zonalarının yaradılması, “yaşıl kənd”lərin inkişafı, su elektrik stansiyalarının bərpası və s. kimi yaşıl texnologiyalara və ekoloji cəhətdən dayanıqlı layihələrə xüsusi diqqət yetirir. İqtisadi rayonların su ilə təmin olunması məqsədilə 2026-cı ilin sonunadək su anbarlarının mərhələli şəkildə bərpası və yenilərinin tikintisi, suvarma və paylayıcı kanalların, nasos stansiyalarının, subartezian quyularının və digər su təsərrüfatı obyektlərinin tikintisi planlaşdırılır.

Hazırda fiziki infrastrukturun böyük bir qismi artıq qurulub. Regionlar elektrik enerjisi ilə tam təmin edilib və ölkənin vahid enerji şəbəkəsinə qoşulub. Nəqliyyat infrastrukturunu bərpa olunur və ölkənin digər şəhər və rayonlarının yol infrastrukturunu ilə birləşdirilir.

Tərtər–Çaylı–Suqovuşan–Talış və Əhmədbəyli–Füzuli–Şuşa avtomobil yollarının tikintisi artıq tamamlanıb. Digər avtomobil yollarının tikintisi və bərpasının 2026-cı ilin sonunadək tamamlanması planlaşdırılır. Post-münaqişə ərazilərində artıq iki beynəlxalq hava limanı fəaliyyət göstərir. Üçüncü hava limanı olacaq Laçın hava limanının tikintisi isə davam etdirilir.

ŞƏKİL 1.14. “Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları üçün hansı istiqamətdə investisiyanı nəzərdən keçirirsiniz?” sualına cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu vasitəsilə əldə olunan məlumatlar göstərir ki, Aİ şirkətlərinin Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarına müxtəlif investisiya maraqları mövcuddur. Respondentlərin 63%-i tərəfindən qeyd olunmaqla **alternativ enerji və digər yaşıl layihələrə** güclü meyl nümayiş etdirilib. Bu marağ Azərbaycanın bu regionlarda yaşıl enerji zonalarının inkişafına dair öhdəlikləri ilə üst-üstə düşür və bərpa olunan enerji təşəbbüsləri üçün əlverişli mühiti əks etdirir. **Tikinti** (49%) və **nəqliyyat infrastrukturu** (43%) da mühüm marağ doğuran sahələr sırasındadır ki, bu da çox güman ki, Dövlət Proqramı çərçivəsində regionda həyata keçirilməsi planlaşdırılan iri layihələrlə bağlıdır. **Kənd təsərrüfatı** və **emal sənayesi** sahələri də (hər ikisi 39%) xüsusilə dayanıqlı təcrübələr və ağıllı kənd təsərrüfatı təşəbbüslərinə uyğunluq baxımından Avropa investorları üçün cəlbedici olaraq qalır. **İKT** və **suyarma sistemi** (müvafiq olaraq 35%, 25%) sahələrinə investisiyalar bu sahələrdə məhsuldarlığın və dayanıqlılığın artırılması üçün əsas olan modernizasiya və ekoloji idarəetməyə diqqətin artdığını vurğulayır.

Orta Dəhliz

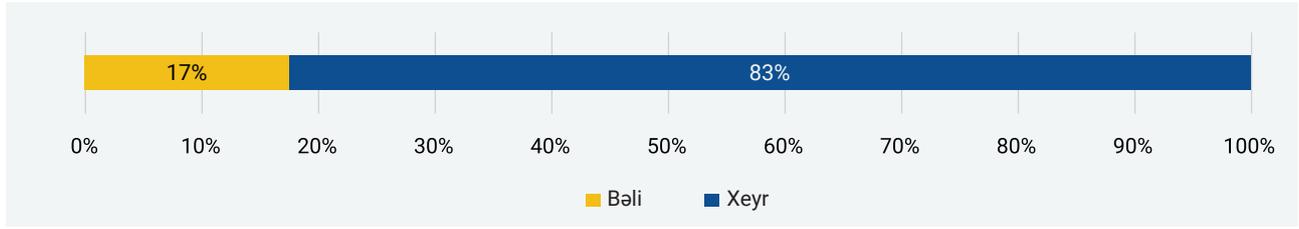
2022-ci ildən etibarən Rusiyaya qarşı tətbiq olunan sanksiyalar Avropanı Asiya ilə birləşdirən Azərbaycan üzərindən keçən strateji və mövcud nəqliyyat yollarının əhəmiyyətini yenidən gündəmə gətirdi.⁷⁰ Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu (TXBNM), digər adı ilə Orta Dəhliz 2013-cü ildə yaradılıb. Bu marşrut Mərkəzi Asiyadan Avropaya Qafqaz vasitəsilə hazır məhsul və xammalın daşınması məqsədilə Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan və Türkiyə şirkətlərinin birgə konsorsiumu kimi yaradılıb. Təxminən 4250 km dəmir yolu və 500 km dəniz yolu marşrutuna malik olan Orta Dəhliz Şimal Dəhlizi ilə müqayisədə səyahət məsafəsini 2000 km qısaltmaqla daha sürətli və sərfəli ticarət marşrutu təklif edir. Orta Dəhlizin strateji yerləşməsinin əhəmiyyətli iqtisadi imkanlar təqdim edəcəyi gözlənilir.⁷¹

Rusiyanın Ukraynaya hərbi müdaxiləsinin başlamasından sonra Orta Dəhliz vasitəsilə daşınmaların həcmi 2021-ci ildəki 600 min tondan 2023-cü ildə 2,7 milyon tona yüksəlib.⁷² Bu marşrut digərləri ilə müqayisədə daha əlverişli tranzit müddətinə malikdir: Orta Dəhliz – 12 gün; Şimal Dəhlizi – 19 gün; Cənub Dəhlizi – 22-37 gün.⁷³ Bununla belə, tranzit marşrutları hələ tam həcmdə istifadə edilmir. Məsələn, dəniz marşrutu 2023-cü ilin dekabrına qədər gözlənilən səviyyədə 66% aşağı istifadə edilib.⁷⁴ Orta Dəhlizin cari illik daşıma qabiliyyəti cəmi 5,8 milyon tondur, lakin rəqəmsallaşma, dəmir yolları, limanlar və tarif siyasətlərinin təkmilləşdirilməsi hesabına bu potensialın genişləndirilməsi mümkündür. [71] Dünya Bankı Orta Dəhlizin 2030-cu ilə qədər Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan və Aİ arasında ticarət dövriyyəsinə 28% artıracığını proqnozlaşdırır. Dünya Bankı 2023-cü il hesabatında qeyd edib ki, Orta Dəhliz təkcə 2022-ci ildə konteyner daşımlarında 33% artım müşahidə edib, dəhlizin keçdiyi ölkələrdə ticarət həcmi artıb.⁷⁵ Lakin bu ticarət marşrutunu daha sürətli və sərfəli etmək üçün əlavə tədbirlərin görülməsi zəruridir.

Azərbaycanda bu nəqliyyat imkanına artan diqqəti nəzərə alaraq, 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu Avropa investorlarının Orta Dəhlizlə tanışlıq dərəcəsini qiymətləndirib və bu marşrutdan istifadə təcrübələri barədə rəy toplayıb. Nəticələr göstərir ki, əksər bizneslər hələ ki Orta Dəhlizdən istifadə etməyib və məlumat əlçatanlığının artırılması və əməliyyatla bağlı narahatlıqların aradan qaldırılması gələcəkdə Avropa şirkətlərinin bu dəhlizdən istifadəsini artırmağa imkan verəcək.

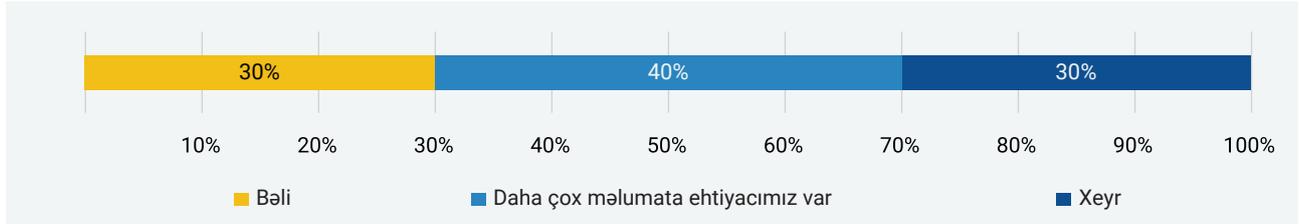
Sorğu göstərir ki, hazırda Avropa şirkətlərinin yalnız 17%-i Orta Dəhlizdən istifadə təcrübəsinə malikdir, lakin bu rəqəm növbəti iki ildə arta bilər. Nəticələrə əsasən respondentlərin təxminən 30%-i yaxın bir neçə il ərzində marşrutdan istifadə etməyi planlaşdırdığını təsdiqləyib, eyni faizi də mənfi cavab verib. Investorların 40%-ni təşkil edən əhəmiyyətli bir hissə bu nəqliyyat marşrutu barədə məlumatlarının olmadığını qeyd edib, bu da maarifləndirmə tədbirlərinin gücləndirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir.

ŞƏKİL 1.15. "Ticarət və ya logistika məqsədilə Azərbaycan ərazisindən keçən Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Dəhlizindən (Orta Dəhliz) istifadə təcrübəniz varmı?" sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

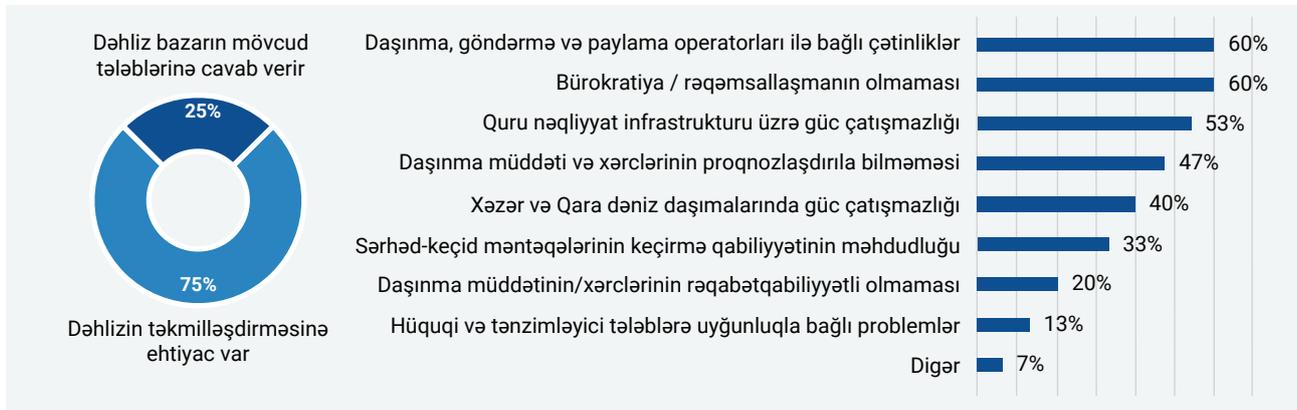
ŞƏKİL 1.16. "Növbəti bir neçə il ərzində Orta Dəhlizdən istifadə etməyi planlaşdırırsınız mı?" sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

Orta Dəhlizin cəlbediciliyini və funksionallığını artırmaq məqsədilə infrastruktur və əməliyyat səmərəliliyi sahəsində əhəmiyyətli təkmilləşdirmələr tələb olunur. Hazırda istifadəçilərin yalnız 25%-i dəhlizin bazar ehtiyaclarına cavab verdiyini, 75%-i isə təkmilləşməyə ehtiyac olduğunu bildirir. Bizneslərin üzləşdiyi əsas çətinliklərə nəqliyyat, yüklərin göndərilməsi və paylanması ilə bağlı logistika problemləri, eləcə də yüksək səviyyədə bürokratiya və yetərsiz rəqəmsallaşma səviyyəsi daxildir. Bundan əlavə, quru nəqliyyat infrastrukturunun məhdud buraxılış qabiliyyəti, nəqliyyat xərclərinin və müddətinin qeyri-sabitliyi, o cümlədən Xəzər və Qara dənizdə yükdaşıma imkanlarının yetərsizliyi də gecikmələrə və qeyri-səmərəliliyə səbəb olaraq dəhlizin rəqabət qabiliyyətini zəiflədir.

ŞƏKİL 1.17. "Orta Dəhlizdən mövcud imkanları və əməliyyat keyfiyyəti bazarın tələblərinə nə dərəcədə qarşılıyır? İstifadə zamanı hansı çətinliklərlə üzləşmişiniz?" sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

"Nəqliyyat sektorunda siz ən zəif zəncir halqanız qədər güclüsünüz. Biz bu marşrutdan bir neçə dəfə istifadə etməyə cəhd etdik, lakin təsirsiz institusional tənzimləmələr və koordinasiya çatışmazlığı ilə qarşılaşdıq. Bu, qeyri-müəyyən vaxt və xərclərə səbəb olur."

Baş icraçı direktor,
Nəqliyyat və Logistika şirkəti

Bu əməliyyat çətinliklərinin Orta Dəhlizin ticarət və logistika məqsədilə daha geniş istifadəsinə maneələr yaratdığı vurğulanmalıdır. Nəticələr göstərir ki, fiziki infrastrukturaya yönəldilmiş investisiyalar və inzibati prosedurların sadələşdirilməsi üçün rəqəmsal həllərin tətbiqi əsas maneələri aradan qaldıra bilər. Bu cür təkmilləşdirmələr qeyri-müəyyənliyi azaltmaqla yanaşı, dəhlizin ümumi etibarlılığını artıraraq onu bazar tələblərinə daha uyğun hala gətirə bilər. Nəticə etibarilə dəhliz strateji ticarət marşrutu kimi potensialını əhəmiyyətli dərəcədə artıraraq regionda səmərəli və etibarlı logistika həlləri axtaran AI şirkətlərinin daha geniş iştirakını təşviq edər.

2 DAYANIQLI İQTİSADI İNKİŞAF

2.1 İQLİM DAYANIQLILIĞI ÜÇÜN YAŞIL BİZNES

Azərbaycanda yaşıl biznesin və dayanıqlı təcrübənin inkişafı dövlətin əsas prioritetlərindən biri olmaqla BMT-nin bir neçə Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin (DİM) həyata keçirilməsinə mühüm töhfə verir. Ölkədə ekoloji məsuliyyətli biznesin inkişafı istixana qazı emissiyalarının azaldılması ilə **DİM 13: İqlimə dair Fəaliyyətini** dəstəkləyir, eyni zamanda "yaşıl" sahələrdə iş yerləri yaradaraq **DİM 8: Layiqli Əmək və İqtisadi Artım**a nail olmağa kömək edir. Dayanıqlı infrastrukturunu və innovasiyaların təşviqi ilə yaşıl biznes **DİM 9: Sənaye, İnnovasiya və İnfrastruktur**ə uyğunlaşır. Təmiz enerjinin artan tətbiqi **DİM 7: Sərfəli və Təmiz Enerjiyə** də töhfə verir və **DİM 11: Dayanıqlı Şəhər və İcmaların** qurulmasını təşviq edir.

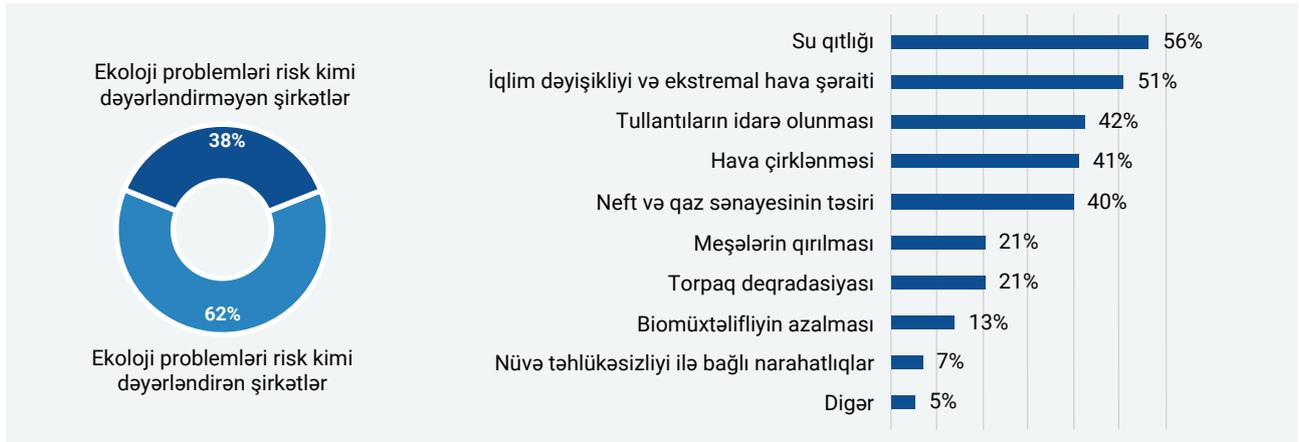
İqlim və ekoloji problemlər

Azərbaycan bir çox digər ölkələr kimi, coğrafi və təbii amillərin, eləcə də neft hasilatı kimi irimiqyaslı sənaye fəaliyyətlərinin təsiri altında mühüm iqlim və ekoloji problemlərlə üzləşir. Bütün Cənub Qafqaz regionu iqlim dəyişikliyi və temperaturun global ortalamadan daha sürətli və kəskin artmasından əziyyət çəkir. Ölkəyə təsir edən əsas iqlim və ekoloji problemlərə aşağıdakılar daxildir:

- **Su qıtlığı və itkisi.** Son 20 il ərzində iqlim dəyişikliyi və səmərəsiz suvarma təcrübələri səbəbindən su qıtlığı/itkisi kəskin şəkildə artıb və davamlı su ehtiyatları üçün risk yaradıb.
- **Xəzər dənizinin səviyyəsinin enməsi və çirklənməsi.** Proqnozlara əsasən, 2100-cü ilədək dəniz suyunun səviyyəsi 8 metrdən 30 metrədək azala bilər.⁷⁶ Xəzərin suyunun çirklənməsi dəniz həyatına və su keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir.
- **Sərhədyanı çayların çirklənməsi.** Azərbaycanın su ehtiyatlarının təxminən 70%-i sərhədyanı çaylarda toplanır⁷⁷ və bu çaylar suyun keyfiyyətinə və mövcudluğuna təsir edən yuxarı axın mənbələrindən çirklənməyə xüsusilə həssasdır.
- **Su infrastrukturunun konsentrasiyası.** Azərbaycan su infrastrukturunun 75%-i Mingəçevir su anbarında mərkəzləşdirilib, bu isə bu sahədə istənilən pozuntulara qarşı həssaslığı artıran asılılığı vurğulayır.
- **Sənaye müəssisələri və nəqliyyat vasitələri ilə havanın çirklənməsi.** Sənaye emissiyaları və nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti hava keyfiyyətinə ciddi təsir göstərir, çirkləndirici maddələr isə sağlamlıq və ətraf mühit üçün təhlükə yaradır.
- **Torpağın deqradasiyası,** o cümlədən eroziya, səhrələşmə və şoranlaşma geniş yayılmış problemdir, Kür-Araz ovalığının təxminən 30%-i şorlaşmadan əziyyət çəkir⁷⁸, bu da kənd təsərrüfatının məhsuldarlığına və torpağın sağlamlığına mənfi təsir göstərir.
- **Meşələrin qırılması.** Davam edən meşəsalma səylərinə baxmayaraq, biomüxtəlifliyi, həmçinin karbon tutumunu təhdid altına salan qanunsuz ağac kəsmə və meşə yanğınları səbəbindən meşələrin qırılması davam edir.
- **Orta temperaturun yüksəlməsi.** 1991-ci ildən başlayaraq mövcud ekoloji gərginliklərin daha da dərinləşməsinə səbəb olan yağıntıların azalması, daşqın, quraqlıq və istilik dalğaları kimi ekstremal hava hadisələrinin artması ilə orta temperatur 0,4 dərəcə Selsi artıb.
- **Mina çirklənməsi** Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında mövcud olan əsas ekoloji təhdidlərdən biridir və onun aradan qaldırılması böyük resurslar tələb edir

2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusunda iqlim problemləri ilə birbaşa əlaqəli və ya onlardan asılı olan sahələrdə (bərpa olunan enerji, enerji səmərəliliyi, kənd təsərrüfatı, su təchizatı və s.) fəaliyyət göstərən respondentlər ümumi iştirakçıların təxminən 15%-ni təşkil edir. Bununla yanaşı, Avropa şirkətlərinin böyük bir qismi (62%) ətraf mühitlə bağlı problemləri öz fəaliyyətlərinə ciddi təsir göstərə biləcək narahatlıq və ya potensial risk kimi qəbul etdiklərini bildirib, bu da ətraf mühitin biznesə təsiri ilə bağlı artan məlumatlılığı göstərir. Əsas problemlər sırasında su qıtlığı ilk sırada yer alır, respondentlərin 56%-i bu məsələyə xüsusi diqqət çəkir. Bunun ardınca iqlim dəyişikliyi və ekstremal hava hadisələri şirkətlərin 51%-ni narahat edir, bu

ŞƏKİL 2.1. "Azərbaycanda ekoloji problemləri şirkətinizin ölkədəki fəaliyyəti üçün bir narahatlıq və ya potensial risk kimi qiymətləndirirsinizmi? Əgər belədirsə, əsas narahatlıq doğuran konkret çətinliklər hansılardır?" sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Digər diqqətçəkən problemlər arasında tullantıların idarəedilməsi (42%) və havanın çirklənməsi (41%) yer alır. Bu, sağlam biznes mühiti yaratmaq üçün daha effektiv tullantı utilizasiyası sistemlərinə və hava keyfiyyəti ilə bağlı tənzimləmələrə ehtiyac olduğunu göstərir. Şirkətlər həmçinin Azərbaycanın əsas sənaye sahəsi olan neft-qaz sektorunun ekoloji izindən də xəbərdardır və bu məsələ şirkətlərin 40%-i tərəfindən xüsusi olaraq vurğulanıb. Bundan əlavə, meşələrin qırılması, torpağın deqradasiyası və biomüxtəlifliyin itirilməsi də (müvafiq olaraq 21% və 14%) uzunmüddətli dayanıqlılığa təsir edə biləcək əlavə ekoloji risklərdir.

Avropa şirkətləri ilə keçirilən fərdi müsahibələr zamanı dayanıqlı inkişaf prinsipləri üzrə məlumatlılığın həm biznes rəhbərləri, həm də ictimaiyyət arasında artırılmasına ehtiyac olduğu vurğulanıb. Respondentlər hökumət və özəl sektorun maarifləndirmə kampaniyaları və təlim proqramları üzrə əməkdaşlıq edə biləcəyini qeyd edir.

"Təhsil və maarifləndirmə əsas amillərdir. Hökumət və özəl sektor iqlim dəyişikliyinə əhəmiyyəti və ESG-nin faydaları barədə biznesləri məlumatlandırmaq məqsədilə birgə çalışmalıdır. Bu baxımdan COP-29 ölkədə yaşıl tendensiyaların formalaşması üçün əla fürsətdir."

İcraçı direktor,
Bərpa olunan enerji şirkəti

Bu problemlərin həlli təbii resursların qorunması və gələcək nəsillər üçün ətraf mühitin dayanıqlılığının təmin olunması məqsədilə hədəflənmiş tədbirlər və davamlı təcrübələrin tətbiqini tələb edir. Dünya Bankının məlumatına əsasən Azərbaycanda yaşıl təcrübələrin tətbiqində qarşıya çıxan əsas çətinliklərə məhdud tənzimləyici çərçivə, ilkin investisiyaların və maliyyəyə çıxış imkanlarının məhdudluğu, tədqiqat və inkişaf (R&D) infrastrukturunun çatışmazlığı, potensialın artırılması və bacarıqların inkişafına ehtiyac, eləcə də yaşıl texnologiyaların mövcud infraquruta inteqrasiyasının zəruriliyi daxildir.⁷⁹

Sektorun iqtisadi potensialı

Mövcud iqlim və ekoloji problemlər xüsusilə bərpa olunan enerji sahəsi üçün mühüm biznes imkanları da yaradır. Hazırda bazarda su elektrik enerjisi üstünlük təşkil etsə də və külək və günəş enerjisi isə hələ ki kiçik segmentlər olsa da, yaxın gələcəkdə əhəmiyyətli artım göstərəcəyi gözlənilir. Bundan əlavə, kənd təsərrüfatı istehsalının artması ölkədə bioqaz layihələrinin genişlənməsinə səbəb ola bilər və bu da ölkənin bərpa olunan enerji sahəsinin daha da şaxələndirilməsinə töhfə verəcək.

Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi yanında Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyinin (AREA) məlumatına əsasən ölkənin quruda bərpa olunan enerji mənbələri üzrə texniki potensialı 135 QVt, dənizdə isə 157 QVt təşkil edir.⁸⁰ Agentliyin hesablamalarına əsasən quruda 27 QVt-la iqtisadi cəhətdən səmərəli potensial da kifayət qədər yüksəkdir. Bu potensiala **3000 MVt külək enerjisi, 23000 MVt günəş enerjisi, 380 MVt bioenerji və 520 MVt dağ çaylarından əldə olunan enerji** daxildir.

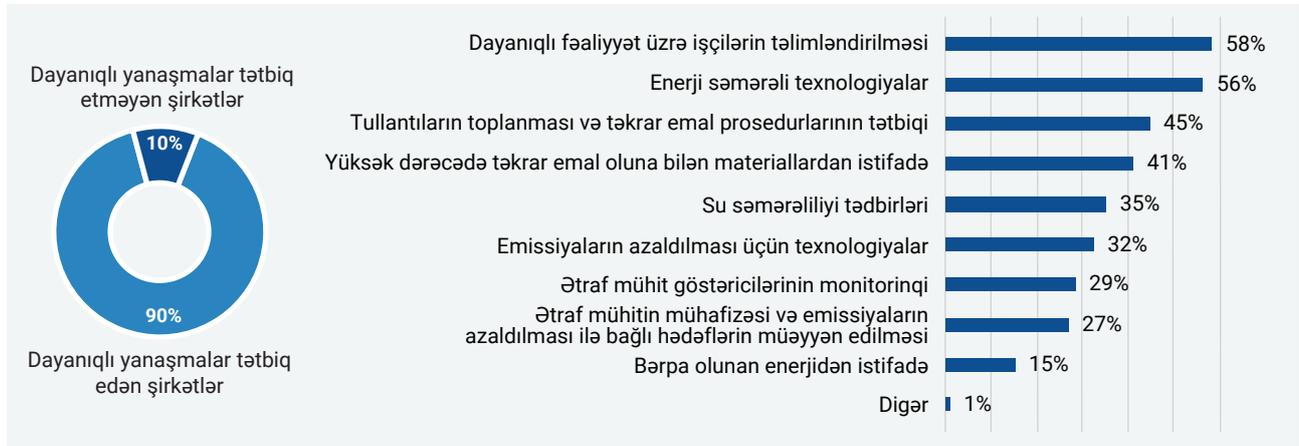
Azərbaycan Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında yaşıl enerji potensialının reallaşdırılmasına diqqət yetirir. İlkin təhlillərə əsasən Qubadlı, Zəngilan, Cəbrayıl və Füzuli rayonlarında **7200 MVt**-dan artıq günəş enerjisi potensialı, Laçın və Kəlbəcər rayonlarında isə

2000 MvT külək enerjisi potensialı mövcuddur. [5] Bu regionlar **Azərbaycanın daxili su ehtiyatlarının təxminən 25%-ni** (ildə 2.56 milyard m³) təşkil edir və hidroenerji və geotermal mənbələr baxımından da əhəmiyyətli imkanlara malikdir, bu da onların davamlı enerji inkişafı üçün perspektivini artırır.

AYİB-in dəstəyi ilə 2023-cü ildə hazırlanan aşağı karbonlu hidrogen iqtisadiyyatına dair hesabatda Azərbaycanda yaşıl hidrogen istehsalının iqtisadi baxımdan səmərəli olduğu, həm regional bazarlara ixrac, həm də daxili istifadəyə uyğun potensiala malik olduğu nəticəsinə gəlinib.⁸¹ Hesabatda “mavi” hidrogen istehsalının daha ucuz başa gələ biləcəyi, lakin Azərbaycanda onun yaradılmasının çətin ola biləcəyi də qeyd olunur.

Eyni zamanda, 2024-cü il üzrə Biznes Mühiti Sorğusu bütün sektorlarında məsuliyyətli yanaşmaların tətbiqi və bu sahədə məlumatlılığın davamlı artımını müşahidə edir. 2021-ci ildə dayanıqlı təcrübələrin tətbiqi respondentlərin 85%-i tərəfindən təsdiqləndiyi halda, 2024-cü ildə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Avropa bizneslərinin 90%-i gündəlik fəaliyyətlərində bəzi ekoloji təcrübələri tətbiq etdiklərini bildirib. Bəzi yaşıl yanaşmaların tətbiqi isə daha əhəmiyyətli artım nümayiş etdirib. some green practices demonstrated even more notable growth.

ŞƏKİL 2.2. “Şirkətiniz gündəlik fəaliyyətində dayanıqlı yanaşmalar tətbiq edirmi? Əgər edirsə, hansı konkret yanaşmaları həyata keçirir?” sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Dayanıqlı təcrübələr arasında əməkdaşların təlimləndirilməsi ilk sıradadır. Respondentlərin 58%-i bu yanaşmanı seçib, bu da işçi qüvvəsi arasında məlumatlılığın və bacarıqların artırılmasının şirkətlər üçün prioritet olduğunu göstərir. Şirkətlərin təxminən 56%-i enerji səmərəliliyinə fokuslanaraq enerji istehlakını azaltmağa kömək edən texnologiyaları inteqrasiya edir. Qeyd etmək lazımdır ki, 2021-ci ildə bizneslərin 34%-i enerji cəhətdən səmərəli texnologiyalardan istifadə etdiyini təsdiqləyib, bu da Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Avropa şirkətləri arasında bu dayanıqlı praktikada əhəmiyyətli artımı göstərir.

Tullantıların idarə olunması sahəsinə gəldikdə, şirkətlərin 45%-i tullantıların toplanması və təkrar emalı proqramlarını tətbiq edir, 41%-i isə yüksək dərəcədə təkrar emal edilə bilən materiallardan istifadə edir (2021-ci ildə bu göstərici 32% idi) və bu, ümumilikdə tullantıların azaldılması istiqamətində dəyişimi göstərir. Resursların qorunması və çirklənmənin qarşısının alınmasına artan diqqət, xüsusilə suya qənaət təcrübələri ilə ön plana çıxır və şirkətlərin 35%-i bu təcrübələri tətbiq edir, 32%-i isə emissiyaların azaldılması məqsədilə xüsusi texnologiyalara investisiya yatırır.

Bəzi şirkətlər daha strateji yanaşma tətbiq edir: 29%-i öz ekoloji təsirini aktiv şəkildə izləyir, 27%-i isə emissiyaların azaldılması üçün konkret hədəflər müəyyən edib. Bununla belə, yalnız 15% şirkət bərpa olunan enerjidən istifadə etdiyini bildirir, bu göstərici 2021-ci il nəticələri ilə müqayisədə dəyişməyib və bu sahədə inkişaf üçün əlavə potensialın olduğunu vurğulayır.

Mü sahiblər zamanı Aİ biznesləri hökumətin dayanıqlılıq və yaşıl inkişafa güclü fokuslandığını, eləcə də özəl sektorda iqlim problemləri və məsuliyyətli biznes təcrübələrinə dair məlumatlılığın artdığını təsdiqləyib. Bununla yanaşı, ekoloji məlumatlılıq müxtəlif sektorlar, yerli və beynəlxalq şirkətlər arasında fərqlidir. Xarici investisiyalı şirkətlər, əsasən, öz global ana şirkətlərinin tələblərinə uyğun olaraq ESG prinsiplərinə daha çox uyğunlaşdıqları halda, Azərbaycan mənşəli bizneslər hələlik ESG prinsiplərinin tam inteqrasiyasına hazır deyil. Son illərdə bəzi yerli şirkətlər dayanıqlılıq hesabatları nəşr etməyə başlasalar da, bu hesabatlar çox zaman biznes proseslərində real dəyişiklikləri deyil, daha çox marketinq məqsədlərini əks etdirir. Yerli şirkətlər üçün ekoloji dayanıqlılıq təcrübələrinin tətbiqində digər maneələrə əlaqədar xərclər xüsusilə Çin və Türkiyə kimi ölkələrdən olan xarici təchizatçılarla rəqabət təzyiqləri daxildir.

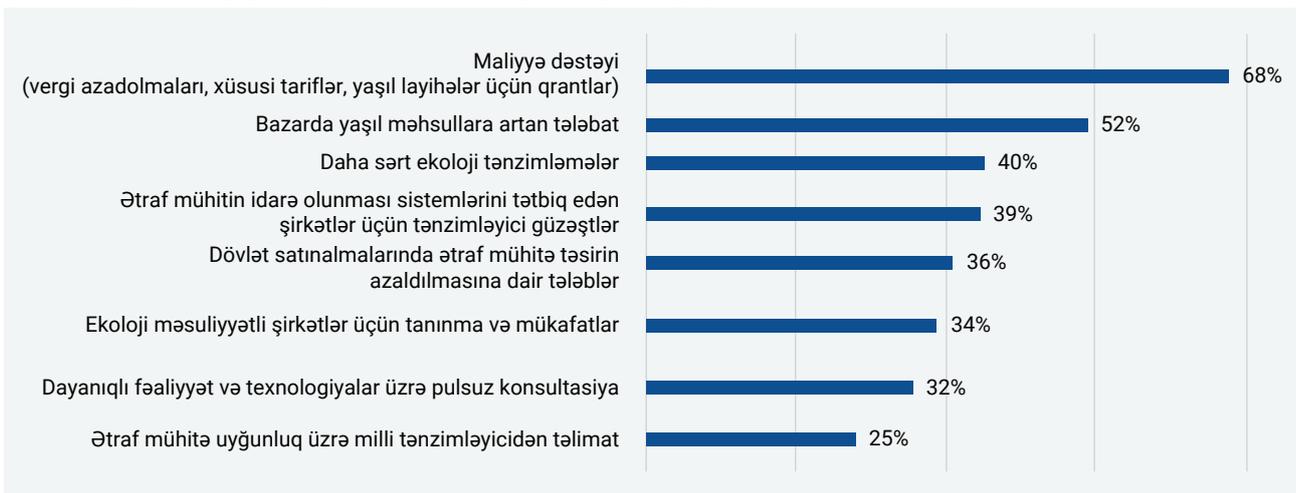
“Xarici investisiyalı şirkətlər global davamlılıq standartlarına bağlı olduqlarından çox vaxt yaşıl təcrübələrdə irəlidədirlər, lakin yerli şirkətlər eyni təzyiqi və ya faydanı hiss etmir. Bankçılıq, nəqliyyat, telekommunikasiya və bərpa olunan enerji kimi bəzi sektorlar tədricən ESG prinsiplərini tətbiq etsələr də, sənayelər üzrə tam inteqrasiya hələ də çətinlik olaraq qalır.”

İcraçı direktor, Konsaltinq şirkəti

Daha yaşıl biznes mühitini inkişaf etdirilməsi

Şirkətləri yaşıl təcrübələrə keçidə və dayanıqlı inkişafa təkan verməsinə təşviq etmək üçün düzgün təşviq mexanizmlərinin və tədbirlərin seçilməsi vacibdir. Maliyyə dəstəyi, tənzimləyici təşviqlər, bazar tələbi və ictimai tanınma kimi amilləri birləşdirən balanslaşdırılmış yanaşma şirkətlərin ekoloji təmiz əməliyyatların tətbiqində aydın faydalar görəcəkləri bir mühit yarada bilər. Bu stimulları biznes icmasının ehtiyaclarına uyğunlaşdırmaqla siyasətçilər daha yaşıl iqtisadiyyatı effektiv şəkildə inkişaf etdirə, şirkətləri təkcə ekoloji təsirlərini azaltmağa deyil, həm də ölkənin dayanıqlı gələcəyinə töhfə verməyə təşviq edə bilər.

ŞƏKİL 2.3. “Şirkətinizi “yaşıl” istiqamətdə daha da inkişaf etməyə nə təşviq edə bilər?” sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Ümumilikdə, 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu nəticələri daha sərt tənzimləmə tədbirləri ilə yanaşı, maliyyə stimullarının və istehlakçı tələbinin yaşıl təşəbbüslər üçün daha güclü dəstəkləyici amillər olduğunu əks etdirir.

Sorğu Azərbaycandakı şirkətlərin yaşıl təcrübələri mənimsəməsinə və ya genişləndirməsinə təşviq edən dəyişən prioritetləri və stimulları vurğulayır. Bizneslər hələ də vergi azadolmaları, xüsusi tariflər və qrantlar kimi maliyyə təşviqlərini yaşıl investisiyaların xərclərini qarşılamaq üçün vacib hesab edir. Sorğu cavablarına əsasən maliyyə dəstəyi 2024-cü ildə (68%) 2021-ci illə (56%) müqayisədə daha çox vurğulanmaqla əsas stimullaşdırıcı amil olaraq qalır. Yaşıl məhsullara artan tələbat mühüm stimullaşdırıcı amil kimi önə çıxaraq 2021-ci ildəki 36%-dən 2024-cü ildə 52%-ə yüksəlib. Bu dəyişiklik bazarda yaşıl məhsulların qəbulunu və artan məlumatlılığın göstəricisidir, bu da onu göstərir ki, şirkətlər istehlakçı tələbatını dayanıqlı təcrübələrə keçidin güclü hərəkətverici qüvvəsi kimi qiymətləndirir.

“Özəl sektorda yaşıl biznes üçün stimulyer və dəstək çatışmır. Fikrimcə, bərpa olunan enerji və ya yaşıl texnologiyalara investisiya qoyan şirkətlər üçün dövlət subsidiyaları və vergi güzəştləri dayanıqlı təcrübələrin tətbiqini təşviq edə bilər.”

Direktor, Sənaye şirkəti

Daha sərt ekoloji tənzimləmələr ikinci dəfədir ki, respondentlərin 40%-i tərəfindən seçilərək Avropa şirkətlərinin Azərbaycanda gələcəkdə tənzimləyici dəyişikliklər gözlədiklərini təsdiqləyir. Müsahibələr zamanı Avropa şirkətlərinin hökumətin bu dəyişikliklərdə əsas rol oynadığını qəbul etdikləri aydın şəkildə müşahidə olunub və şirkətlərin dayanıqlılığa yönəlməsi üçün ESG təcrübələrinə və yaşıllığa dair daha sərt və icbari qanunvericiliyin qəbul edilməsinin vacibliyi vurğulanıb. Yaşıl təcrübələri, o cümlədən bərpa olunan enerji təşəbbüslərini tətbiq edən şirkətlər üçün daha çox təşviq, subsidiya və dəstək mexanizmlərinin təqdim olunması üçün çağırışlar səsləndirilib.

“Daha dərin islahatlar yalnız o zaman baş verə bilər ki, Azərbaycan hökuməti ESG ilə bağlı icbari qanunvericilik tətbiq etsin. Bu, şirkətləri korporativ struktur və fəaliyyətlərini bu prinsiplərə uyğunlaşdırmağa yönəldən strategiyalar tətbiq etməyə təşviq edir.”

İdarəedici partnyor, Konsaltinq şirkəti

Digər amillər də nisbi sabitlik və ya kiçik dəyişikliklər göstərir. Məsələn, ekoloji idarəetmə praktikası olan şirkətlər üçün tənzimləyici güzəştlər (2021-ci ildəki 27%-dən 2024-cü ildə 39%) və dövlət satınalmalarında ekoloji tələblərin tətbiqi (2021-ci ildəki 26%-lə müqayisədə 2024-cü ildə 36%) bizneslər üçün daha da önəm qazanıb. Ekoloji məsuliyyətli şirkətlər üçün tanınma və mükafatlandırma (34%), eləcə də dayanıqlı fəaliyyət üzrə pulsuz məsləhət xidmətləri (32%) hələ də dəyərli, lakin ikinci dərəcəli stimullaşdırıcı amillər kimi qalır. Bu isə şirkətlərin ictimai görünürünü artıran və ekspert dəstəyi verən təşviqlərə verdiyi önəmi göstərir.

Uğur hekayələri

Azərbaycanın çox donorlu (Aİ daxil olmaqla) **Şərqi Avropa Enerji Səmərəliliyi və Ətraf Mühit üzrə Tərəfdaşlıq Fonduna (E5P)** qoşulmasından sonra Gəncədə Yaşıl Şəhərlər proqramına start verilib, 2020-ci ildə şəhərin bərk məişət tullantılarının idarə olunması sistemləri və küçə işıqlandırma şəbəkələrinin təkmilləşdirilməsi üzrə ilkin layihələrlə Gəncə Yaşıl Şəhər Fəaliyyət Planı üçün zəmin hazırlanıb. Azərbaycanda E5P çərçivəsində ilk qrant sazişi 2022-ci ilin sentyabr ayında Gəncə küçələrinin işıqlandırılması üzrə AYİB ilə imzalanıb. [3] Layihənin şəhərdəki küçə işıqlandırma infrastrukturunu təkmilləşdirəcəyi və əhəmiyyətli enerji qənaəti yaradacağı gözlənilir. AYİB 2024-cü ilin noyabrında təsdiqlənmiş Gəncə Su və Kanalizasiya Proqramı çərçivəsində Gəncənin su təchizatı və kanalizasiya sektorunun yenidən qurulması üçün vəsait ayırmağa razılıq verib.⁸² Bu layihə Gəncə şəhərində fasiləsiz su təchizatı, çirkab su yığılı və təmizlənməsi, həmçinin yağış sularının idarə edilməsi infrastrukturunun yaradılmasını hədəfləyən daha geniş Prioritet İnvestisiya Proqramının ilk mərhələsidir.

Azərbaycanda dayanıqlı enerji sektorunda həyata keçirilən ən böyük layihələrdən biri Ələt yaxınlığında yerləşən **Qaradağ Günəş Elektrik Stansiyasının (GES)** istismara verilməsidir. Layihə üçün 114,2 milyon ABŞ dolları həcmində maliyyələşdirmə paketi AYİB, Asiya İnkişaf Bankı (AİB), Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi (JICA) və Abu-Dabi İnkişaf Fondu (ADFD) tərəfindən təsdiqlənib. [4] “Abu Dhabi Future Energy Company PJSC” (Masdar) tərəfindən tikilən 230 MVt gücündə bu stansiyanın inşası 2024-cü ilin fevralında başa çatdırılıb. Layihə AYİB-in Yaşıl İqtisadiyyata Keçid (GET) yanaşmasına uyğun gəlir. “Qaradağ” GES illik yarım milyard kilovatsaat elektrik enerjisi istehsal edərək 110 mindən çox evin tələbatını ödəməyə kifayət edəcək, atılan tullantıların ildə 200 min tondan çox azaldılmasına imkan yaradacaq.

16 noyabr 2024-cü il tarixdə AİB, Asiya İnfrastruktur İnvestisiya Bankı (AİİB) və AYİB arasında Azərbaycanda iki günəş enerjisi layihəsinin maliyyələşdirilməsi üzrə sənədlər imzalanıb.⁸³ Layihələr Masdar və SOCAR Green tərəfindən birgə hazırlanacaq. **Biləsuvar** (445 MVt) və **Neftçala** (315 MVt) günəş enerjisi layihələrinin ümumi dəyəri 670 milyon ABŞ dolları təşkil edəcək. Stansiyaların 2027-ci ildə istismara verilməsi planlaşdırılır.

Aİ 2022-2024-cü illərdə Bakı Limanının Yaşıl Liman konsepsiyasının həyata keçirilməsi və əməliyyat imkanlarının gücləndirilməsini dəstəkləyən **“Yaşıl Liman”** layihəsinə maliyyələşdirib. Layihə müasir infrastrukturun inkişafı, “EcoPorts” ekoloji sertifikatının əldə edilməsi, o cümlədən ən yaxşı təcrübələrin paylaşılması və Aİ-nin “Yaşıl Liman”ları ilə əlaqələrin gücləndirilməsi məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirib.⁸⁴

2022-ci ildə pambıq istehsalı üçün torpaq, qida maddələri və suyun idarə olunması təcrübələrini təkmilləşdirmək məqsədilə başlanmış layihə kənd təsərrüfatı sektorunda uğur hekayəsinə çevrildi. Layihə BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) və Beynəlxalq Atom Enerjisi Agentliyinin (AEB) dəstəyi ilə iqlimə uyğun kənd təsərrüfatı (CSA) təcrübələrinin tətbiqi vasitəsilə yerli pambıq sənayesinin dirçəlməsinə yönəlib. Təkmilləşdirilmiş pambıq sortlarından istifadə ilə birgə layihə nəticəsində üç rayonda pambığın hektar üzrə məhsuldarlığı 3 tondan 8 tona yüksəlib.⁸⁵

Davam edən layihələr və biznes imkanları

2022-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sənaye İnkişafı Təşkilatı (UNIDO), Aİ-nin “EU4Environment” təşəbbüsü çərçivəsində ŞT ölkələrinin seçilmiş istehsal müəssisələrində **“Sənayenin Yaşıllaşdırılması”** kampaniyasına başlayıb.⁸⁶ Bu kampaniya yerli istehsalçıları səmərəlilik boşluqlarını müəyyən etmək, resurs səmərəliliyi tədbirlərini araşdırmaq və Resurs Səmərəliliyi və Daha Təmiz İstehsal (RSDTİ) fəaliyyət planları hazırlamaq məqsədilə RSDTİ qiymətləndirmələrinə çıxış imkanı ilə təmin edib. Bu metodologiya KOB-lara ekoloji baxımdan təmiz təcrübələr vasitəsilə istehsal xərclərini azaltmağa imkan yaradır. Azərbaycanda 10 istehsal müəssisəsi RSDTİ metodologiyasının tətbiqi üçün Nümayiş Şirkəti kimi seçilib, onlara uyğunlaşdırılmış qiymətləndirmələr və fəaliyyət planları təqdim olunub. Layihənin nəticələri

qeydə alındıqdan sonra bu müəssisələr RSDTİ biznes nümunələri kimi təbliğ olunacaq. Qiymətləndirmədə Azərbaycanın sement, beton və pellet taxta qranul istehsalçıları iştirak edib.

Sıfır emissiya öhdəliyinə sadıq olaraq Azərbaycan 3 may 2021-ci il tarixli Prezident Sərəncamı ilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında **“yaşıl enerji” zonası** yaradıb və bununla yanaşı, 2022–2026-cı illərdə Tədbirlər Planı təsdiq edilib.⁸⁷ Laçın, Kəlbəcər və Suqovuşanda yerləşən 4 su elektrik stansiyası hazırda fəaliyyət göstərir, Cəbrayıl Araz çayı üzərində daha iki stansiyanın inşası davam edir. [5] Səngəçal terminalını enerji ilə təmin etmək üçün Cəbrayıl **240 MVt** gücündə **Şəfəq günəş stansiyası** və Laçın və Kəlbəcərdə külək stansiyasının inşası da planlaşdırılır.⁸⁸ Bundan əlavə, Naxçıvan Türkiyə və Avropaya ixrac üçün nəzərdə tutulmuş **1000 MVt** külək və günəş enerjisi ilə “yaşıl enerji” zonasının bir hissəsidir.⁸⁹

1 mart 2024-cü il tarixdə **WindEurope** və **AREA** arasında **Azərbaycanda və Xəzər dənizi hövzəsində quruda və dənizdə külək enerjisinin inkişafını təşviq etmək məqsədilə Anlaşma Memorandumu** imzalanıb. [6] Memorandum yeni külək elektrik stansiyaları üçün icazələrin sadələşdirilməsini, külək enerjisi komponentlərinin xüsusilə yerli və Avropa təchizatçılarından tədarükünü təşviq etmək və Xəzər–Aİ Yaşıl Enerji Dəhlizinin inkişafına dəstək vermək məqsədi daşıyır.

Azərbaycan Mərkəzi Asiyadan Avropaya yaşıl enerji tədarükünü asanlaşdıracaq **Yaşıl Enerji Dəhlizi** vasitəsilə dayanıqlı enerji əlaqələrinin artırılması istiqamətində addımlar atır. 3 sentyabr 2024-cü il tarixdə Buxarest şəhərində Azərbaycan, Gürcüstan, Rumıniya və Macarıstan arasında 1200 km-lik Qara dəniz sualtı kabeli vasitəsilə Cənubi Qafqazı Cənub-Şərqi Avropa ilə birləşdirərək Avropaya təmiz elektrik enerjisi ixracını təmin edəcək birgə müəssisənin yaradılması barədə saziş imzalanıb. [6] 2024-cü ilin avqust ayında Azərbaycan, Qazaxıstan və Özbəkistan da Avropaya “yaşıl enerji” ixracı üçün qərarqahı Bakıda yerləşəcək birgə müəssisənin yaradılması barədə razılığa gəlib.⁹⁰ 13 noyabr 2024-cü il tarixdə COP29 iqlim konfransında Azərbaycan, Qazaxıstan və Özbəkistan hökumətləri arasında “yaşıl enerji”nin inkişafı və ötürülməsinə dair strateji tərəfdaşlıq sazişi imzalanıb.⁹¹

Bundan əlavə, 29 sentyabr 2024-cü il tarixdə Azərbaycan və Türkiyə Naxçıvandan Türkiyəyə **bərpa olunan enerjinin ötürülməsi üzrə əməkdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu** imzalayıb. 2023–2025-ci illəri əhatə edən yol xəritəsi də bu çərçivədə müəyyən edilib.⁹²

AYİB-in dəstəyi ilə hazırlanan “Azərbaycan üzrə Aşağı Karbon Hidrogen İqtisadiyyatı Bazar Araşdırması”na əsasən, **Cənub Qaz Dəhlizi (CQD)** kimi mövcud təbii qaz infrastrukturunu ilə hidrogen nəqli də mümkün olacaq. Lakin bu imkanın reallaşdırılması üçün əlavə texniki mümkünlük araşdırmalarının aparılması zəruridir.⁹³

AYİB Azərbaycanda **240 MVt gücündə külək elektrik stansiyasının** tikintisini maliyyələşdirir. Bu, ölkədə kommunal miqyaslı ilk külək enerjisi layihəsi və Qafqaz regionunda ən böyük layihə olacaq.⁹⁴ AYİB ACWA Power şirkətinə məxsus “ACWA Power Azerbaijan Renewable Energy” şirkətinə sindikatlaşdırılmış kredit ayırır. Layihə OPEC-in Beynəlxalq İnkişaf Fondu ilə birgə maliyyələşdiriləcək.

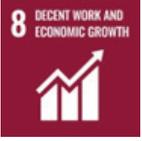
Elektrik enerjisi istehsalında bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununda bərpa olunan enerji layihələri üzrə investorların seçilməsi üsulları kimi hərəclar və birbaşa danışıqlar qeyd olunur.⁹⁵ Hökumət bərpa olunan enerji potensialına malik 8 ərazi müəyyən edib və bu ərazilərdən üçündə pilot layihələr həyata keçirilir. AYİB-lə əməkdaşlıq çərçivəsində icra edilən **“Azərbaycanda bərpa olunan enerji hərəclarının keçirilməsinə dəstək”** layihəsi hərəcar prosesini sadələşdirmək üçün hərəcar qaydaları, uyğunluq meyarları, elektrik enerjisinin alqı-satqı müqaviləsi və təkliflər sorğusu sənədlərinin hazırlanmasını müəyyən edir. Qanunun yerli tender prosedurlarına daha çox şəffaflıq gətirəcəyi gözlənilir.⁹⁶

Aİ dəstəyi

Aİ-nin ekoloji problemlərin həllində və dayanıqlı inkişafın təşviqində Azərbaycana dəstək öhdəliyi iki əsas regional proqram vasitəsilə həyata keçirilir. Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən və 2019-2023-cü illər arasında BMT İnkişaf Proqramı tərəfindən həyata keçirilən EU4Climate təşəbbüsü Azərbaycana iqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizədə və uyğunlaşma tədbirlərində dəstək göstərib. Əsas uğurlara 1990-cı il səviyyələri ilə müqayisədə 2050-ci ilə qədər istixana qazı emissiyalarını 40% azaltmağı hədəfləyən ölkənin yenilənmiş “Milli Səviyyədə Müəyyən Olunmuş Təhdətləri”nin (NDCs) hazırlanması daxildir. [53] EU4Climate təşəbbüsü həmçinin gender konsepsiyalarının enerji siyasətinə inteqrasiyasını dəstəkləyərək ekoloji təmiz və genderə həssas yanaşmaları təşviq edib.⁹⁷ 2024-cü ildən etibarən EU4ClimateResilience layihəsi bu öhdəliyi öz üzərinə götürüb və azaltma və uyğunlaşma üzrə siyasət çərçivələrinin uyğunlaşdırılması, yerli səviyyədə dayanıqlılıq tədbirlərinin tətbiqi və dayanıqlı maliyyələşdirmə mexanizmlərinin təşviqinə fokuslanıb. Layihə GIZ və İƏİT tərəfindən Almaniya hökuməti ilə tərəfdaşlıq çərçivəsində icra olunur.

Paralel olaraq, EU4Environment proqramı Azərbaycanın təbii sərvətlərinin qorunması və dayanıqlı inkişafın təşviqinə yönəlib. Proqram çərçivəsində biomüxtəlifliyin qorunması üçün nəzərdə tutulan “Zümrüd Şəbəkəsi” (Emerald Network) adlanan xüsusi mühafizə olunan ərazilər şəbəkəsinin yaradılmasında irəliləyiş əldə edilib. Proqram həmçinin seçilmiş Zümrüd əraziləri üzrə idarəetmə planlarının hazırlanmasını dəstəkləyib və onların hazırlanması üçün metodiki tövsiyələr təqdim edib. Bundan əlavə, EU4Environment Azərbaycanın yaşıl inkişaf və ekoloji dayanıqlılığına sadıqlığını əks etdirən “Azərbaycan – 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” proqramının hazırlanmasına öz töhfəsini verib.

2.2 ƏMƏK BAZARI VƏ TƏHSİLƏ ÇIXIŞ

Azərbaycanda dayanıqlı inkişafın təmin edilməsində güclü əmək bazarı və əlçatan təhsil mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İşçi qüvvəsinin bacarıq boşluqlarının aradan qaldırılması və əmək bazarına hazırlığın təşviqi birbaşa iqtisadi artıma dəstək verərək insanların mənalı məşğulluq imkanlarına çıxışını təmin edir. Eyni şəkildə, keyfiyyətli təhsilə və peşə hazırlığına çıxış imkanlarının genişləndirilməsi işçi qüvvəsini müvafiq bacarıqlarla təchiz edərək uyğunlaşa bilən və rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyatı inkişaf etdirir. Hər iki sahə ölkədə **DİM 8: Layiqli əmək və iqtisadi artım** və **DİM 4: Ölkədə keyfiyyətli təhsil** məqsədlərinin həyata keçirilməsinə töhfə verir.

Əmək bazarı tendensiyaları

Azərbaycan regionun digər ölkələri ilə müqayisədə nisbətən yüksək iqtisadi fəallıq səviyyəsinə, aşağı işsizlik səviyyəsinə və ümumilikdə çevik əmək bazarına malikdir. Ölkə əhalisinin böyük bir hissəsi gənclərdən ibarətdir, 2023-cü ildə 15-24 yaş qrupu ümumi əhalinin 13,7%-ni təşkil edib.⁹⁸ Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən 2024-cü ildə iqtisadi fəal əhalinin sayı təxminən 5,3 milyon nəfər olub, onların təxminən 5 milyonu məşğul əhəlidir.⁹⁹ Son illərdə iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi və bazar yönümlü islahatlar nəticəsində özəl sektorda işləyənlərin sayı artıb.

2024-cü ilin sonuna olan məlumatlara əsasən Azərbaycanda işsizlik səviyyəsi 5,3% təşkil edib. Bu rəqəm ötən illərdə stabil qalıb, ən yüksək göstərici isə 2020-ci ildə pandemiya pik dövründə 7,2% olub. [17] İnsan Kapitalı İcmalına əsasən Azərbaycanın İnsan Kapitalı İndeksi (HCI) 2010-cu ildəki 0,50-dən 2020-ci ildə 0,58-ə yüksəlib, bu da Azərbaycanın təhsil sahəsində əldə edilən irəliləyişi əks etdirir. Lakin Azərbaycanın HCI göstəricisi hələ də inkişaf etməkdə olan Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələrinin orta göstəricilərindən geridədir və AI ölkələrində qeydə alınan səviyyədən 16 faiz bəndi aşağıdır.¹⁰⁰

2018-ci ilin iyun ayında təsdiqlənmiş "Məşğulluq haqqında" Qanun iş axtarma prosedurları, işədüzəlmədə vasitəçilik fəaliyyəti, elektron əmək birjası, vakansiya bankı, karyera məsləhətləri və yönləndirmə xidmətləri, məşğulluğa yönəlmiş stimullaşdırıcı proqramlar və s. məsələləri tənzimləyir.¹⁰¹

2018-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycan hökuməti "2019–2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası"nı təsdiqləyib. [7] BMT-nin Gənclər üçün Layiqli İş üzrə Qlobal Təşəbbüsünə uyğunlaşdırılan bu strategiya əmək bazarında vəziyyəti daha da yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyan mühüm milli siyasətdir. Əhəmiyyətli səylərə baxmayaraq, həyata keçirilən siyasətlər hələ də öz tam potensialına çatmaq istiqamətində inkişaf mərhələsindədir. Yerli səviyyədə ixtisaslı işçi qüvvəsinə çıxışı daha effektiv şəkildə təmin etmək üçün əlavə islahatlara ehtiyac var, xüsusilə gənclər və böyükklər üçün təhsil və bacarıq imkanlarının genişləndirilməsinə xüsusi diqqət tələb olunur. Strategiyada aşağıdakı məqsədlər nəzərdə tutulur:

- Məşğulluq yönümlü iqtisadi inkişaf siyasətinin həyata keçirilməsi və KOB-ların dəstəklənməsi,
- Əmək bazarının tənzimlənməsi sahəsində normativ-hüquqi bazanın və institusional strukturun təkmilləşdirilməsi,
- İşçi qüvvəsinin bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi və əmək standartlarının təkmilləşdirilməsi,
- Aktiv məşğulluq tədbirlərinin əhatə dairəsinin genişləndirilməsi və səmərəliliyinin artırılması,
- Sosial dialoqun inkişaf etdirilməsi və qeyri-rəsmi əmək münasibətlərinin qarşısının alınması,
- Əmək bazarının monitorinqi və proqnozlaşdırılması sisteminin inkişaf etdirilməsi.

2020-ci il iyun tarixli 1077 nömrəli Fərmana əsasən, Dövlət Məşğulluq Agentliyi (2022-ci ildə ƏƏSMN yanında Dövlət Məşğulluq Agentliyi olaraq yenidən adlandırılıb) məşğulluq tədbirlərinin təşkili, İşsizlikdən Sığorta Fondunun idarə olunması, işaxtaranlar və işsiz şəxslərin sosial müdafiəsi tədbirlərinin icrası və "Məşğulluq haqqında" Qanunun¹⁰² tələblərinə əməl olunmasına nəzarət üzrə səlahiyyətli publik hüquqi şəxsdir. Karyera məsləhəti xidmətləri İşsizlikdən Sığorta Fondunun (İSF) büdcəsindən maliyyələşdirilir. İşsizlikdən Sığorta Fonduna dair qanunların (2018, 2019 və 2020-ci illər) təhlili göstərir ki, karyera məsləhəti xidmətlərinə müvafiq olaraq 1,15 milyon manat (≈ 0,64 milyon avro), 1,3 milyon manat (≈ 0,73 milyon avro) və 2 milyon manat (≈ 1,2 milyon avro) ayrılıb.¹⁰³

Təhsil

Azərbaycanın ali təhsil müəssisələri (ATM) məzunların bacarıqları ilə işəgötürənlərin ehtiyacları arasında, xüsusilə texniki və rəqəmsal sahələrdə müşahidə olunan fərqə xüsusi diqqət yetirməklə, tədris proqramlarının əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması istiqamətində işlər davam etdirilir. Ali təhsil müəssisələri ilə özəl sektor arasında məhdud əməkdaşlıq əhalinin bazar tələblərinə uyğun hazırlanmasına maneə yaradır. 2018-ci ildə qəbul edilmiş Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi bu boşluqları aradan qaldırmaq və təhsil standartlarını Avropa Kvalifikasiyalar Çərçivəsinə uyğunlaşdırmaq məqsədini daşıyır, lakin istənilən nəticələr hələlik tam şəkildə özünü göstərmir. [103]

Ümumi orta təhsildə (ISCED səviyyəsi 2-3) xalis qeydiyyat əmsalı 2021-ci ildə 87,3% (2020-ci ildə 86,9%) təşkil edib. Bundan əlavə, 2021-ci ildə tam orta təhsil pilləsində (ISCED 3) Peşə Təhsili və Təliminə (PTT) cəlb olunmuş tələbələrin payı 37,9% olub, halbuki 2020-ci ildə bu rəqəm 43,2%, 2019-cu ildə isə 47,2% idi. Azərbaycanda tələbələrin ümumi sayı artaraq 2022-ci tədris ilində 2,1 milyon nəfərə çatıb. Bunun da əksəriyyəti (1,61 mln.) ümumi təhsil sistemində təhsil alır. 2023-cü ilin əvvəlinə 99 dövlət peşə təhsili müəssisəsində 25926 min nəfər, 59 orta ixtisas təhsili müəssisəsində isə 64623 min tələbə təhsil alıb. [103]

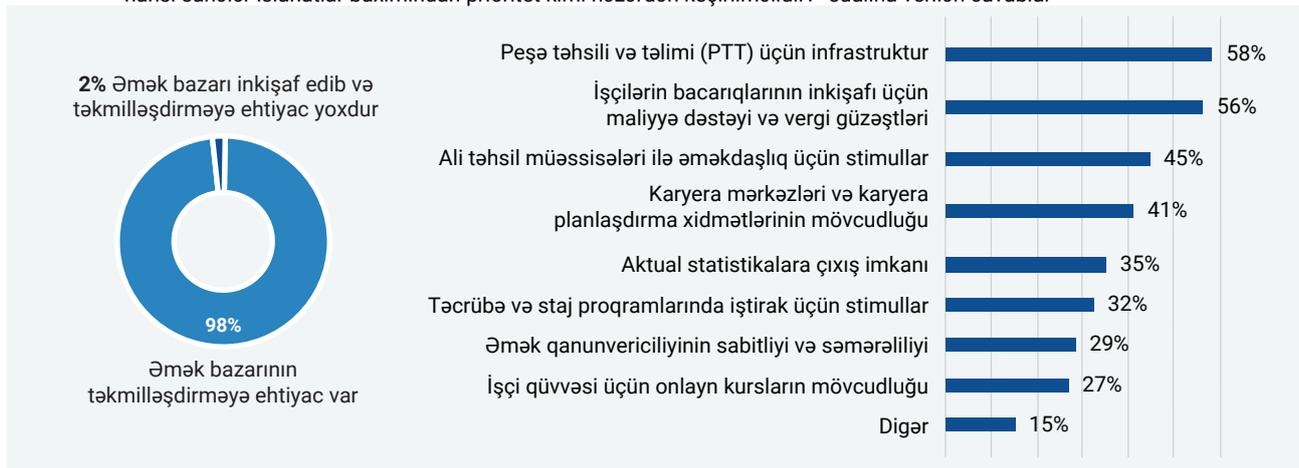
İşçi qüvvəsinin 66,3%-nin rəsmi peşə və ya ali təhsili olmadığından PTT-də iştirak aşağı olaraq qalır və bu, əmək məhsuldarlığının azalmasına səbəb olur.¹⁰⁴ Hökumətin "Peşə təhsili və təliminin inkişafı üzrə Strateji

Yol Xəritəsi"¹⁰⁵ və özəl sektor müəssisələri ilə əməkdaşlıq kimi təşəbbüsləri PTT-nin keyfiyyətini və əmək bazarının tələblərinə cavab vermə qabiliyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədi daşıyır. 2016-cı ilin aprel ayından Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi yaradılıb və nisbətən qısa müddət ərzində bu sahədə aparıcı qurum kimi özünü göstərib.¹⁰⁶ 2021-ci ilin noyabrında Prezidentin "Təhsil haqqında"¹⁰⁷ və "Peşə təhsili haqqında"¹⁰⁸ Azərbaycan Respublikasının qanunlarında dəyişiklik edilməsi barədə sərəncamları yüksək texniki peşə təhsili səviyyəsi üzrə kredit sisteminin tətbiqi və toplanmış kredit ballarının ali təhsil müəssisələrində tanınması üçün qaydaları müəyyən edib.

Avropa şirkətlərinin baxışları

Hökumətin insan kapitalının inkişafı istiqamətində səylərinə baxmayaraq, 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusunun nəticələri Aİ şirkətləri arasında yerli əmək bazarının mövcud vəziyyəti ilə bağlı tənqidi yanaşmanı ortaya qoyur. Respondentlərin böyük əksəriyyəti (98%) əmək bazarında təkmilləşməyə ciddi ehtiyac olduğunu ifadə edib. Respondentlərin minimal hissəsi (2%) isə əmək bazarının kifayət qədər inkişaf etdiyini və əlavə təkmilləşməyə ehtiyac olmadığını düşünür. Bu nəticələr əmək bazarının funksionallığının, çevikliyinin və müasir işçi qüvvəsi tələblərinə uyğunluğunun artırılması məqsədilə davamlı, hədəflənmiş və intensiv islahatlara ehtiyac duyulduğu barədə güclü konsensusun mövcud olduğunu göstərir.

ŞƏKİL 2.4. "Yerli əmək bazarı kifayət qədər inkişaf edib, yoxsa təkmilləşdirilməlidir? Əmək bazarında hansı sahələr islahatlar baxımından prioritet kimi nəzərdən keçirilməlidir?" sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Sorğunun nəticələri göstərir ki, bu sahədə dərin islahatlara ehtiyac olduğu üçün özəl sektor hökumətdən daha çox müdaxilə gözləyir. Respondentlər tərəfindən müəyyənləşdirilən prioritetlər, peşə təhsili və təlimi (PTT) infrastrukturunun inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyətini vurğulayır. Bu istiqamət respondentlərin 59%-i tərəfindən əsas prioritet kimi qeyd olunub və ixtisaslı işçi qüvvəsinə artan tələb ilə uzlaşır. Digər bir inkişaf imkanı isə bacarıqların artırılması üçün dövlət maliyyə dəstəyi və ya vergi güzəştləridir – bu, respondentlərin 57%-i tərəfindən vurğulanıb. Əlavə diqqət yetirilən sahələrə ali təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq, karyera planlaşdırması xidmətlərinin mövcudluğu və əmək bazarına dair müasir statistik məlumatlara çıxış daxildir ki, bunların hər biri daha çevik və məlumatlı əmək bazarının formalaşması üçün vacib amillərdir.

“İnsan kapitalının inkişafı digər sahələrdəki islahatlarla paralel şəkildə irəliləmir. Təhsil müəssisələri bazarın dəyişən tələblərinə uyğunlaşmaqda çətinlik çəkir, bizneslər isə təlim təşəbbüslərində iştirak etmək üçün kifayət qədər stimullara malik deyil.”

**Baş icraçı direktor,
Maşın və Avadanlıqlar şirkəti**

Fərdi müsahibələr ixtisaslı kadrlara çıxışla bağlı bizneslər arasında artan narahatlıqları nümayiş etdirir. AI şirkətləri ümumilikdə təhsil sisteminin tədris proqramlarını əmək bazarının tələbləri ilə uyğunlaşdırmaqda səmərəsiz olduğunu qeyd edir. Bu bacarıq boşluğunu aradan qaldırmaq məqsədilə bəzi şirkətlər korporativ sosial məsuliyyət çərçivəsində əməkdaşların təliminə fəal şəkildə investisiya qoyur, eləcə də kadrları xaricdə ali təhsil almağa göndərir və təlim təşəbbüsləri üzrə hökumətlə əməkdaşlıq edir. Lakin bu cür biznes təşəbbüslərinə dəstək üçün dövlət tərəfindən maliyyə stimulları məhduddur. Digər tərəfdən, miqrasiya

kvotalarının məhdudluğu əcnəbi kadrların cəlb edilməsi çevikliyi məhdudlaşdırır, bu da işçi qüvvəsinin inkişafını daha da çətinləşdirir. İncəsənətçilər həmçinin əmək qanunvericiliyindən və miqrasiya kvotalarından narazılığını ifadə edir və onları işçilərin maraqlarını həddən artıq qoruyan və özəl sektorun ehtiyaclarını yetərcə nəzərə almayan qaydalar kimi qiymətləndirir. İnsan kapitalı sahəsində islahatlara artan ehtiyac 2024-cü il Biznes Mühiti Sorğunun digər nəticələri ilə də təsdiqlənir. Məsələn, “PTT-nin keyfiyyəti” və “İnsan kapitalı/kadrların kvalifikasiyası” qənaətbəxş səviyyədən aşağı qiymətləndirilib və sonuncu göstərici 2021-ci ilin nəticələri ilə müqayisədə aydın şəkildə mənfi tendensiya nümayiş etdirir. (Şəkil 1.3.)

Əlavə olaraq, son illərdə biznes fəaliyyətinə təsir edən əsas problemlər sırasında “ixtisaslı kadrların çatışmazlığı” da yer alır. Bu problem “COVID-19 məhdudiyyətlərinə görə sərhədlərin bağlanması” və “bürokratiya” ilə yaxın səviyyədə qiymətləndirilir. Digər tərəfdən, “ixtisaslı işçi qüvvəsinə çıxış” investisiya qərarlarının qəbulu zamanı ən az cəlbedici amil olub. (Şəkillər 1.4, 1.10)

Son illərdə formalaşan dövlət prioritetlərindən biri Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda iqtisadi rayonlarında dayanıqlı məşğulluğun təmin olunması olub.¹⁰⁹ Bu isə ixtisaslı kadrların sayının və onların bacarıqlarının artırılmasını zəruri edir. 2026-cı ilin sonuna qədər bu regionlarda məskunlaşdırılan keçmiş məcburi köçkünlərin sayının 140000 nəfərə çatacağı gözlənilir.¹¹⁰ Bu kontekstdə hökumət köçürülən əhəlinin məşğulluq imkanları və PTT infrastrukturuna çıxışını təmin etmək məqsədilə işəgötürənlərlə fəal əməkdaşlığını davam etdirir.¹¹¹ Yeni iş yerlərinin yaradılması məqsədilə hökumət mövcud yerli işəgötürənlərlə əməkdaşlıq edir, müəssisələr qurur, sənaye zonaları yaradır və klasterlərin yaradılması üzrə planlar hazırlayır. [109]

Ümumilikdə, əmək qüvvəsinə olan ehtiyacı və Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda ixtisaslı kadrlara tələbatda artımın gözləndiyini nəzərə alaraq, AI investorlarının təxminən dördüdə biri təhsil sahəsini bu iqtisadi rayonlarda mümkün investisiya istiqaməti kimi qiymətləndirir. Bu da AI-Azərbaycan sosial-iqtisadi münasibətlərinin gələcək inkişafı üçün əlavə yaxşı bir imkan ola bilər. (Şəkil 1.14) aijan socio-economic relations. (Figure 1.14)

Azərbaycan: İnsan kapitalının inkişafında strateji təşəbbüslər və yeni idarəetmə çərçivəsi

“Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” təhsilin transformasiyası üçün iddialı prioritetlər müəyyən edir. Bu prioritetlərə 1-5 yaşlı uşaqların 50%-nin məktəbəqədər təhsilə cəlb olunması ilə məqsədilə keyfiyyətli məktəbəqədər təhsilə çıxışın artırılması və PISA kimi beynəlxalq qiymətləndirmələrdə nəticələrini yaxşılaşdırmaq üçün ümumi təhsildə səriştə əsaslı kurikulumun tətbiqi daxildir. Peşə təhsili və təlimi (PTT) də əsas diqqət mərkəzindədir, məqsəd peşə təhsilinə çıxışı genişləndirmək, təhsil proqramlarının əmək bazarının tələbləri ilə uyğunlaşdırmaq və işəgötürənləri PTT sisteminə birbaşa inteqrasiya etməkdir.

Sosial-iqtisadi strategiyaya uyğun olaraq 2022-2026-cı illərdə PTT-nin inkişafında beş əsas prioritet müəyyən edilib: 1) Peşə təhsilinin, o cümlədən yüksək texniki peşə təhsilinin əhatəsinin artırılması; 2) Müasir təminatlı və yeni məzmun əsasında əlavə peşə təhsili mərkəzlərinin yaradılması; 3) Tədris proqramlarının əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşdırılması; 4) Qısa müddətli ixtisasartırma proqramlarının təşkili; 5) Uğurlu peşə təhsili müəssisələrinin adambaşı maliyyələşmə sisteminə keçirilməsi. Bu prioritetlər 2016-cı il Peşə təhsili və təliminin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi üzərində qurulub. Həmin sənəd PTT-nin iştirakını 50% artırmağı hədəfləyirdi, bu isə sektorda hələ də problem olaraq qalır.

“2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyinin artırılması üzrə Dövlət Proqramı” da təkmilləşmə kursları və ikili diplom proqramlarını dəstəkləyir. Baxmayaraq ki, proqram, əsasən, ali təhsilə yönəlib, PTT də bu təşəbbüs vasitəsilə yetişdirilən yüksək ixtisaslı müəllim və mühəndis resurslarından faydalanacaq.

2021-ci ilin dekabrında Prezidentin Sərəncamı ilə Təhsil Nazirliyinin yeni strukturu təsdiqlənərək 12 regional təhsil idarəsi yaradılıb. 2022-ci ilin iyul ayında qəbul edilən növbəti sərəncam ilə qurumun adı “Elm və Təhsil Nazirliyi” (ETN) olaraq dəyişdirilib və onun nəzdində “Elm və Ali Təhsil üzrə Dövlət Agentliyi” və “Məktəbəqədər və Ümumi Təhsil üzrə Dövlət Agentliyi” təsis olunub. Bu agentliklər 2023-cü il ərzində ETN-in mandatını icra etmək məqsədilə fəaliyyətə başlayıb. 2016-cı ildə ETN-in nəzdində yaradılmış Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi milli PTT öhdəliklərinə rəhbərlik etməyə davam edərək qərarların qəbulunu asanlaşdırmağa və mərkəzləşdirilməmiş idarəetmə modeli vasitəsilə sektoral inkişafın sürətləndirilməsinə xidmət edir.

Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi yarandığı gündən etibarən biznes sektoru PTT-nin inkişafında mühüm tərəfdaşa çevrilib. Sosial tərəfdaşlar həm məsləhətləşmə proseslərində, həm də qərarların qəbulunda fəal iştirak etdiyindən bütün səviyyələrdə sənaye nümayəndələri ilə güclü əməkdaşlıq təlimlərin işçi qüvvəsi tələblərinə uyğunlaşdırılmasını təmin edir. Yerli səviyyədə işəgötürənlər tələbə və müəllimlər üçün işə əsaslanan öyrənmə imkanlarını dəstəkləyir, məzunların qiymətləndirilməsində iştirak edir və PTT şuralarında xidmət etməklə töhfə verir.

Beləliklə, Azərbaycan təhsil sahəsində strateji islahatlar vasitəsilə insan kapitalının inkişafında yeni bir mərhələyə qədəm qoyur, bunun təməlinə yeni idarəetmə strukturu və bacarıq təlimlərinin iqtisadi tələblərlə uyğunlaşdırılmasına dair güclü öhdəlik dayanır. “2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” erkən təhsilə, səriştəəsaslı öyrənməyə və sənaye ilə birbaşa inteqrasiya olunmuş peşə təhsilini prioritet kimi müəyyənləşdirir. Əlçatanlığın artırılması, tədris proqramlarını müasirləşdirilməsi və güclü biznes tərəfdaşlıqlarının inkişaf etdirilməsi ilə məqsəd gələcək işçi qüvvəsini dayanıqlı inkişaf və global rəqabətə davamlılıq üçün əsas bacarıqlarla təchiz etməkdir.

2.3 Qadınlar üçün Bərabər İqtisadi İmkanlar

Azərbaycan iqtisadiyyatında qadınların rolunun artırılması ölkənin dayanıqlı sosial-iqtisadi inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir və **DİM 5: Gender Bərabərliyi**, **DİM 10: Bərabərsizliyin Azaldılması** və **DİM 8: Layiqli Əmək və İqtisadi Artım** hədəflərinə nail olunmasına töhfə verir. İşçi qüvvəsində gender bərabərliyinin təşviqi qadınların məşğulluğa, rəhbər rollara və iqtisadi imkanlara bərabər çıxışını təmin edir. Bu yanaşma yalnız daha ədalətli cəmiyyətin formalaşmasına deyil, eyni zamanda bütün əhalinin istedad və bacarıqlarından faydalanaraq iqtisadi artımın güclənməsinə də xidmət edir.

Əmək bazarında gender seqreqasiyası

Son illərdə Azərbaycan gender bərabərliyinin təşviqi sahəsində, xüsusilə iqtisadi iştirak və qanunvericiliklə qorunan hüquqlar sahələrində əhəmiyyətli irəliləyişlər nümayiş etdirib. Dünya İqtisadi Forumunun 2023-cü il üzrə Qlobal Gender Bərabərsizliyi İndeksində Azərbaycan öz mövqeyini yaxşılaşdıraraq 146 ölkə arasında əvvəlki 101-ci yerdən bir addım irəliləyərək 97-ci sıraya qalxıb.¹¹² Dünya Bankının 2024-cü ildə dərc olunan Qadın, Biznes və Hüquq üzrə hesabatı da bu irəliləyişi təsdiqləyir. Belə ki, Azərbaycan 190 ölkə arasında 35 pillə irəliləyərək 69-cu pilləyə yüksəlib. Bu artım tendensiyası daha inklüziv biznes mühitinin yaradılması, qadınlar üçün imkanların artırılması və iqtisadi iştirak üçün bərabər imkanların təşviqinə dair Azərbaycanın öhdəliyini əks etdirir. Bu irəliləyişlər qlobal gender bərabərliyi standartlarına davamlı uyğunlaşmanı ifadə edərək Azərbaycanın perspektivli iqtisadiyyat kimi cəlbediciliyini artırır.

Milli statistika məlumatlarına əsasən qadınlar 2024-cü ildə əmək qabiliyyətli əhalinin 49,8%-ni təşkil edir, bu da mütləq mənada əmək bazarında nisbətən kiçik gender fərqi yaradır. [14] Lakin cəmiyyətdəki gender stereotipləri kimi “yumşaq” maneələr¹¹³ hələ də qadınların ənənəvi olaraq kişilərin üstünlük təşkil etdiyi iqtisadiyyat sektorlarında məşğulluğa çıxışına mane olur. Qadınlar adətən daha aşağı maaşlı vəzifələrdə, əsasən təhsil və səhiyyədə çalışmağa meyllidir, kişilər isə daha yüksək maaşlı rəhbər vəzifələrdə, nəqliyyat və logistika, energetika və tikinti kimi sahələrdə üstünlük təşkil edir. Bu iş yeri seqreqasiyası gender maaşlarının yüksək fərqinə səbəb olur: Kişilər qadınlardan orta hesabla 35,2% daha çox maaş alır.

Azərbaycanda gender bərabərliyinin və qadınların iş imkanlarına çıxışının təşviqi üçün müəyyən tədbirlər həyata keçirilib. 2022-ci ilin noyabr ayında iqtisadiyyatın bir neçə sektorunda qadınların məşğulluğuna qoyulan iş məhdudiyatlarını aradan qaldıraraq müəyyən işlərə sağlamlıq riskinə əsaslanan yanaşma qəbul edildi. Qadınların əmək bazarına daha geniş iştirakı işəgötürənlərin kadr seçimi imkanlarını artırır, bazar dinamikasını və məhsuldarlığı yaxşılaşdıracaq. Bu, eyni zamanda Avropa Şurasının Avropa Sosial Xartiyasına uyğunluğun artırılmasına da töhfə verəcək. [113]

AI-nin maliyyələşdirdiyi Azərbaycan üçün Çevik Texniki Yardım Aləti çərçivəsində Dünya Bankı tərəfindən “2023-2024-cü illərdə əmək bazarında daha yaxşı nəticələr əldə etmələri üçün qadın kapitalının artırılması” proqramı həyata keçirilib. Bu təşəbbüs Azərbaycan hökuməti ilə sıx koordinasiya əsasında həyata keçirilir və qadınların məşğulluğuna maneə yaradan “yumşaq” baryerlərin aradan qaldırılması məqsədilə ictimai maarifləndirmə kampaniyaları da daxil olmaqla müxtəlif fəaliyyətləri əhatə edir. Bu təşəbbüs həmçinin işəgötürənlərlə məzunları kişilərin üstünlük təşkil etdiyi iqtisadi sahələrə istiqamətləndirən təhsil müəssisələri arasında əlaqələri gücləndirməklə qadınlardan ibarət ixtisaslı kadr ehtiyatını inkişaf etdirir. [113]

Avropa İttifaqı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının birgə təşəbbüsü olan EU4GenderEquality proqramı Azərbaycan da daxil olmaqla Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrində gender bərabərliyini və qadınların səlahiyyətlərinin artırılmasını dəstəkləyir.¹¹⁴ Proqram qadınların iqtisadi gücləndirilməsini, gender əsaslı zorakılıqla mübarizə və qərar qəbulətmədə bərabər iştirakı təşviq edir. EU4GenderEquality proqramı Azərbaycanda qadınların iqtisadi imkanlara çıxışını artırmağa, gender əsaslı zorakılığa qarşı müdafiəni gücləndirməyə kömək edib. Bu proqram “Birlikdə Gender Stereotipləri və Gender Əsaslı Zorakılığa Qarşı” və “Gender Bərabərliyi naminə: İslahat üzrə Yardım Xidməti” adlı iki əlaqəli layihədən ibarətdir. 2021-2024-cü illər ərzində “Gender Bərabərliyi naminə: İslahat üzrə Yardım Xidməti” layihəsi Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, gender məsələləri üzrə mərkəzlər, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi də daxil olmaqla bir neçə dövlət qurumuna dəstək göstərib. Layihə sosial xidmətlər, ədliyyə, təhsil, dövlət maliyyəsi və inzibati islahatlar kimi sahələrdə gender əsaslı yanaşmanı təşviq edib. Əsas töhfələrə “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Qanuna əlavə və dəyişikliklərin hazırlanması, genderə həssas büdcə tərtibi qaydalarının hazırlanması və 300-dən çox dövlət qulluqçusu üçün gender üzrə təlimlərin keçirilməsi daxildir. “Gender Bərabərliyi naminə: İslahat üzrə Yardım Xidməti” layihəsinin ikinci mərhələsi 15 avqust 2024-cü il tarixdən başlayıb və 3 il davam edəcək. Proqram yerli təşkilatlar və hökumət orqanları ilə tərəfdaşlıq vasitəsilə regionda gender bərabərliyi üçün uzunmüddətli və müsbət dəyişikliklər yaratmağa üçün çalışır.

Təhsilə çıxış

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən işləyən qadınların 58%-nin yalnız ümumi orta, 15%-nin ali, 15%-nin isə orta ixtisas təhsili var. Kişilər üçün bu göstəricilər müvafiq olaraq 60%, 19% və 8% təşkil edir. İşləyən qadınların yalnız 3,8%-nin, kişilərin isə 7,6%-nin peşə təhsili var. Qadınlar ölkədə sahibkarların 23%-ni təşkil edir, onların 41%-i kənd təsərrüfatı, 18%-i isə ticarət sektorunda fəaliyyət göstərir.¹¹⁵

Ümumilikdə, peşə təhsili alan tələbələrin 34%-ni, orta ixtisas təhsili alanların 63%-ni, ali təhsil müəssisələrində təhsil alanların 51%-ni qadınlar təşkil edir. Ali təhsildə qadınların təxminən yarısı təhsil, sosial elmlər və humanitar sahələrdə təhsil alır.^[115] Son onillikdə Azərbaycanda qadınlar iqtisadiyyat və menecment, texniki və texnoloji ixtisaslara daha çox yönəlsələr də, bu sahələrdə qadınların təmsilçiliyi hələ də aşağıdır. Müqayisə üçün, 2022-ci ildə Avropa İttifaqında ali təhsil alan tələbələrin 54,2%-ni qadınlar təşkil edib, onların böyük hissəsi İncəsənət və Humanitar elmlər (65%), Səhiyyə və Rifah (72%) və Biznes, İdarəetmə və Hüquq (57%) sahələrində təmsil olunub.¹¹⁶

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Avropa şirkətlərində qadınların rolu

2024-cü il üzrə Biznes Mühiti Sorğusuna əsasən Avropa şirkətlərində qadınlar orta hesabla işçi qüvvəsinin 44%-ni, kişilərin isə 56%-ni təşkil edir. Bu, 2021-ci ilin nəticələri, eləcə də 2023-cü il üzrə milli statistika ilə (burada qadınlar 40%, kişilər isə 60%) müqayisədə bir qədər irəliləyiş olduğunu göstərir. Bu rəqəmlər iş yerində inklüzivliyə doğru davam edən səyləri əks etdirsə də, tam gender bərabərliyinə nail olmaq üçün əlavə təşəbbüslərə ehtiyac olduğu aydındır.

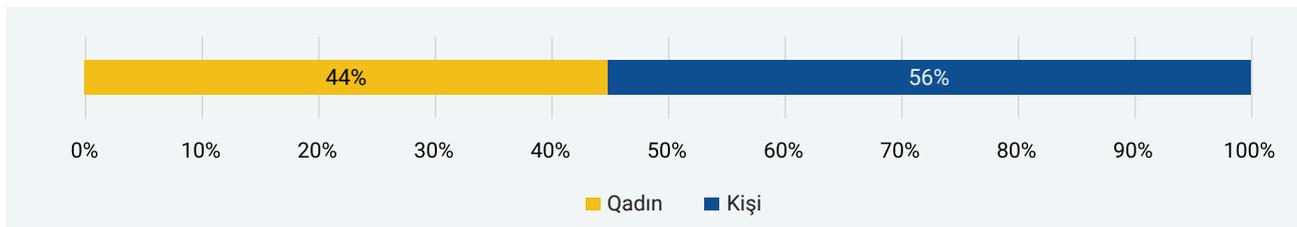
Avropa şirkətləri ilə müsahibələr qadınların maliyyə və HORECA (otel, restoran, katering) sektorlarında, o cümlədən rəhbər vəzifələrdə təmsilçiliyinin artması ilə Azərbaycanda xüsusilə özəl sektorda gender bərabərliyi sahəsində əhəmiyyətli irəliləyişləri vurğulayıb. Bununla belə, mədəni və ictimai gözləntilər qadınların xüsusilə rəhbər və texniki vəzifələrdə iştirakını məhdudlaşdırmağa davam edir və daha çox mülkiyyət hüquqlarının məhdudlaşdırılması və kreditə çıxışın məhdud olması səbəbindən kənd yerlərində biznes qurmağa çalışan qadınlar üçün ciddi maneələr yaradır. Qadınlar sahibkarlıq sahəsində hələ də kifayət qədər təmsil olunmur, bu isə maliyyə resurslarına məhdud çıxış və qadınların karyera qurmasına mane olan ictimai stereotiplərlə əlaqədardır. Bu baxımdan, Avropa şirkətləri qadınların kreditə çıxış imkanlarının artırılması, genderə həssas yanaşmaların təşviqi və qadınların əmək bazarında iştirakını dəstəkləyən mühitin yaradılması üçün əlavə siyasət təkmilləşdirmələrinə ümid edir.

“Təəssüf ki, düşüncə tərzi hələ də ən güclü maneə olaraq qalır. Gender bərabərliyi sahəsində real irəliləyişin baş verməsi üçün bu düşüncə dəyişməlidir və gənc nəsillər arasında tədrici dəyişikliklər müşahidə olunur. Qloballaşma bu dəyişikliyə töhfə verə və onu sürətləndirə bilər.”

Baş icraçı direktor,
Tikinti və Mühəndislik şirkəti

ŞƏKİL 2.5. “Şirkətinizdə işçilərin neçə faizi qadınlardır?” sualına verilən cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Aşağıdakı cədvəl Dövlət Statistika Komitəsinin 2023-cü il məlumatlarına və 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusunun cavablarına əsasən Azərbaycanda sektorlar üzrə gender bölgüsünə dair müqayisəli icmalı təqdim edir. Həm Azərbaycan, həm də Avropa şirkətlərində kişilər işçi qüvvəsində üstünlük təşkil etməyə davam etsə də, Aİ şirkətlərində gender bölgüsü daha balanslıdır. Bu tendensiya ilk dəfə 2021-ci il sorğusunda müşahidə olunub və 2024-cü il nəticələri bu tendensiyanın davam etdiyini təsdiqləyir.

Daha balanslı məşğulluğa keçid xüsusilə kənd təsərrüfatı, emal sənayesi və nəqliyyat kimi sektorlarda daha aydın görünür. Bu sahələr üzrə Avropa şirkətlərində qadınların işçi qüvvəsindəki payı ölkə üzrə ortalama göstəricidən 20-30% daha yüksəkdir. Təhsil, səhiyyə və sosial iş kimi sahələri hələ də hər iki qrupda qadınların yüksək təmsilçiliyini qoruyur, lakin ümumi mənərə onu göstərir ki, Avropa şirkətləri ənənəvi olaraq kişilərin üstünlük təşkil etdiyi sahələrdə belə daha inklüziv gender yanaşmasına doğru irəliləyir.

CƏDVƏL 2.1. Aİ şirkətləri ilə Azərbaycanda orta göstəricilər üzrə işçilərin gender bölgüsünün müqayisəsi

SECTORS	Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi		2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu	
	2023-cü il üzrə işçilərin gender bölgüsü, %		2024-cü il üzrə işçilərin gender bölgüsü, %	
	QADIN	KİŞİ	QADIN	KİŞİ
Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq	22	78	39	61
Mədəncıxarma sənayesi	12	88	32	68
Emal sənayesi	26	74	47	53
Tikinti	8	92	35	65
Ticarət; nəqliyyat vasitələrinin təmiri	28	72	39	61
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	17	83	48	52
İnformasiya və kommunikasiya	30	70	31	69
Təhsil	73	27	63	37
Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi	78	22	68	32
Cəmi	40	60	44	56

MƏNBƏ: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

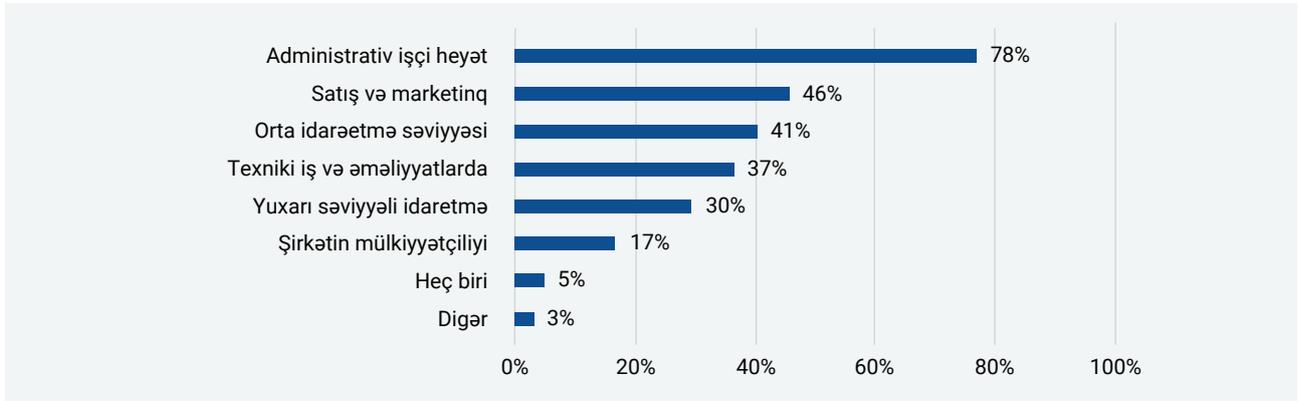

“Xarici şirkətlərdə gender bərabərliyi üzrə strukturlaşdırılmış təşəbbüslər daha çox müşahidə olunur, bu da global standartlarla bağlıdır, yerli şirkətlər isə bu təcrübələri tədricən mənimsəməyə başlayır.”

Ölkə direktoru,
Maşın və avadanlıqlar şirkəti

Qadınların müxtəlif vəzifələr üzrə bölgüsünə baxdıqda bəzi vəzifələrdə onların daha çox cəmləşdiyi görünür. Sorğunun nəticələri göstərir ki, qadınlar orta səviyyəli idarəetmədə və dəstək funksiyaları üzrə vəzifələrdə yaxşı təmsil olunsalar da, yüksək rəhbər vəzifələrdə və sahibkarlıq səviyyəsində hələ də gender fərqi mövcuddur. Bu rəqəmlər qərar qəbulətmənin ən yüksək səviyyələrində gender müxtəlifliyi ilə bağlı davam edən çətinliyi önə çıxarır və gender bərabərliyi istiqamətində əlavə irəliləyişin zəruri olduğuna göstərir.

ŞƏKİL 2.6. “Şirkətinizdə qadınlar ən çox hansı vəzifələrdə təmsil olunur?” sualına cavablar

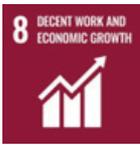

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühiti Sorğusu

Əldə edilən cavablara əsasən əvvəlki ilin nəticələrinə bənzər olaraq inzibati vəzifələr qadınların ən çox üstünlük təşkil etdiyi sahə olaraq qalır. Bu vəzifələrdə qadınların təmsilçiliyi 78%-dir. Satış və marketingdə qadınların payı 46%-dir, onu 41% təmsilçiliklə orta səviyyəli menecment izləyir. Qeyd edilməlidir ki, texniki və əməliyyat sahələrində qadınların iştirakı 41%, yuxarı rəhbərlik və C-səviyyəli mövqelərdə isə 30%-dir. Bu rəqəmlər 2021-ci il sorğusunun nəticələri ilə müqayisədə (müvafiq olaraq 32% və 22%) müsbət irəliləyişi göstərir və davamlı müşahidə tələb edən sahələrdəndir. Şirkət sahibliyi səviyyəsində qadınların təmsilçiliyi isə xeyli aşağıdır və cəmi 17%-dir.

2.4 DAYANIQLI İQTİSADI İNKİŞAF ÜÇÜN RƏQƏMSALLAŞMA

Azərbaycanda rəqəmsallaşmanın sürətləndirilməsi **SDG 9: Sənaye, İnnovasiya və İnfrastruktur**, eyni zamanda **SDG 8: Layiqli Əmək və İqtisadi Artım** hədəfləri üçün vacib amildir. Rəqəmsal infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və innovasiyaların təşviqi vasitəsilə Azərbaycan bütün sənaye sahələrində məhsuldarlığı artıraraq dayanıqlı iqtisadi artımı dəstəkləyə və yeni iş imkanları yarada bilər. Rəqəmsal transformasiya bizneslərin daha səmərəli fəaliyyət göstərməsini və müasir çağırışlara uyğunlaşmasını təmin etməklə yanaşı, gələcəyə hazırlıqlı dayanıqlı iqtisadiyyatın formalaşmasına da töhfə verir.

İKT infrastruktur

Pandemiyanın yaratdığı sürətli rəqəmsallaşmadan sonra digər bir çox ölkələr kimi, Azərbaycan da İKT sektorunda böyümə tendensiyalarını göstərməyə davam etsə də, inkişaf üçün hələ də potensial mövcuddur. 2022-ci ilin iyul ayında Azərbaycan "2022-2026-cı illər üçün sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"nı qəbul edib və bu sənəddə beşinci milli prioritet "Təmiz ətraf mühit və "yaşıl artım" ölkəsi" olub. Bu prioritet rəqəmsal iqtisadiyyatın və yaşıl texnologiyaların inkişafına, o cümlədən bərpa olunan enerji mənbələrinin inteqrasiyası, ağıllı infrastrukturun qurulması və ekoloji dayanıqlılıq tədbirlərinin həyata keçirilməsinə yönəlib.

Rəqəmsal Məcəllənin qəbulu üçün müəyyən səylər göstərilib.¹¹⁷ 2023-cü ilin sonlarında Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin tabeliyində yaradılmış İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyinin təşəbbüsü ilə həmin məəcəllənin hazırlığına başlanılıb. Bu proses beynəlxalq konsaltinq şirkəti ilə əməkdaşlığı nəzərdə tutur və rəqəmsal inkişafda həm beynəlxalq, həm də yerli təcrübədən istifadə edir.

2024-cü il üzrə Qlobal Rəqəmsallaşma İndeksində (GDI) Azərbaycan 31,6 balla 77 ölkə arasında 66-cı yerdə qərarlaşaraq "Başlanğıc mərhələdə olan ölkələr" kateqoriyasında yer alıb.¹¹⁸ Bu təsnifat göstərir ki, Azərbaycan rəqəmsal transformasiyanın ilkin mərhələsindədir və ölkə rəqəmsal iqtisadiyyatın inkişafı üçün infrastrukturun qurulması və siyasətlərin formalaşdırılması kimi təməl məsələlərə fokuslanır.

Son illər internet əhali üçün daha əlçatan olub. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən həm internet, həm də genişzolaqlı internet istifadəçilərinin sayı hər 100 nəfərə 89 nəfər təşkil edir.¹¹⁹ İnternetin qiyməti də daha münasib səviyyəyə düşüb. 1 Mbit/s üçün tarif 0,45 AZN-dən 0,25 AZN-ə ($\approx 0,24$ avrodan 0,13 avroya) enib və abunəçilər üçün yeni minimal sürət 100 Mbit/s olaraq müəyyən olunub. Yeni tariflərin qiyməti 100 Mbit/s üçün 25 AZN ($\approx 13,25$ avro), 150 Mbit/s üçün 30 AZN ($\approx 15,9$ avro), 250 Mbit/s üçün 36 AZN ($\approx 19,1$ avro) təşkil edir.¹²⁰

Dünya İqtisadi Forumunun məlumatlarına əsasən şəhər və kənd əraziləri arasında genişzolaqlı internetə çıxış baxımından böyük fərq mövcuddur və Bakı ən yüksək əlaqə səviyyəsinə malikdir. Rəqəmsal qəbul (adopsiya) iqtisadi sektorlar üzrə də fərqlidir. Belə ki, rəqəmsal ödənişlərdə IT xidmətləri və telekommunikasiya/media sahələri 100%, elektron ticarət və məişət elektronikasısı sahəsi 90%, bank/maliyyə sahəsi qəbulun 92%-i səviyyəsindədir, digər sahələr üzrə isə hazırda məlumat yoxdur.¹²¹

EU4Digital təşəbbüsü Azərbaycanın rəqəmsal islahat gündəmini dəstəkləyir və ölkənin rəqəmsal iqtisadiyyatının AI normaları ilə uyğunlaşdırılmasını hədəfləyir.¹²² Əsas layihə 2024-cü ildə başlanmış "AI-də satış platformalarında elektron ticarət" kursudur ki, bu kurs Azərbaycanın KOB-larına Amazon və eBay kimi əsas AI e-ticarət platformalarını anlamaqda, satış yeri seçimi, qeydiyyat və AI qaydaları ilə tanışlıqda dəstək göstərir. Bundan əlavə, EU4Digital proqramı, Şərqi Tərəfdaşlığı ölkələri ilə AI arasında e-ticarət mühitinin uyğunlaşdırılması üzrə tövsiyələr hazırlayıb. Bu tövsiyələr qaydaların və standartların uyğunlaşdırılması vasitəsilə sərhədlərarası ticarətin asanlaşdırılmasına və Azərbaycanda rəqəmsal transformasiyanın dəstəklənməsinə yönəlib.

Kibertəhlükəsizlik

Kibertəhlükəsizlik əhəmiyyəti artmaqda olan qlobal problem olaraq qalır. Beynəlxalq Telekomunikasiya İttifaqının (ITU) "Qlobal kibertəhlükəsizlik indeksi"nə (GCI) əsasən, Azərbaycan ən azı 100 mümkün balndan 85 bal toplayaraq inkişaf edən ölkələr arasında "Tier 2" (təkmil səviyyədə) kateqoriyasında qərarlaşıb.¹²³ Ölkə hüquqi və əməkdaşlıq tədbirləri üzrə ən yüksək, potensialın inkişafında isə ən aşağı nəticə əldə edib.

28 avqust 2023-cü il tarixdə "Azərbaycan Respublikasının informasiya təhlükəsizliyi və kibertəhlükəsizliyə dair 2023–2027-ci illər üçün Strategiyası" təsdiqlənib. [8] Sənəd ölkənin informasiya təhlükəsizliyi standartını artırmaq və dövlət, biznes və vətəndaşlar tərəfindən İKT-dən təhlükəsiz istifadəni asanlaşdırmaq üçün nəzərdə tutulub. Bu siyasətin məqsədi ölkənin informasiya məkanının təhdidlərdən qorumaq, informasiya təhlükəsizliyi sahəsində normativ hüquqi bazanı təkmilləşdirmək və bu sahədə qarşıda duran vəzifələri müəyyən etməkdir.

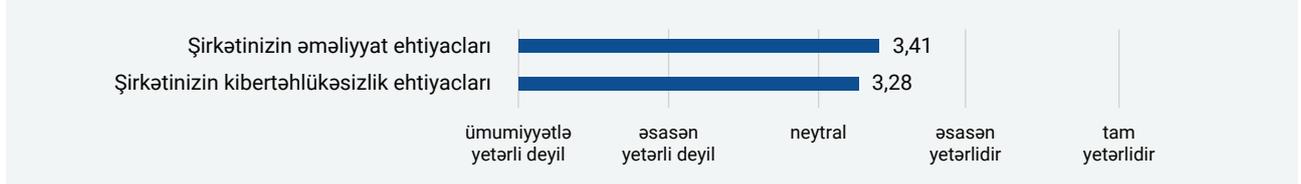
28 mart 2023-cü il tarixdə İsrailin Texnion İnstitutunun əməkdaşlığı və PASHA Holdingin dəstəyi ilə Azərbaycan Kibertəhlükəsizlik Mərkəzi təsis olunub. Mərkəz 3 il ərzində 1000-dən çox mütəxəssis hazırlamağı hədəfləyərək ölkənin kibertəhlükəsizlik imkanlarını artırmağı planlaşdırır.¹²⁴

Avropa şirkətlərinin baxışları

2024-cü il üzrə Biznes Mühiti Sorğusu Azərbaycanda rəqəmsal infrastrukturun inkişafında tədricən, lakin stabil irəliləyişləri nümayiş etdirir. AI şirkətləri Azərbaycan IT infrastrukturunun əməliyyat ehtiyacları üçün yetərliyi 5 ballıq şkalada 3,41 balla qiymətləndirərək "neytral" ilə "qənaətbəxşə daha yaxın" arasındakı səviyyə kimi dəyərləndirib. Bu, Bakı kimi şəhər yerlərində IT infrastrukturunun təqribən "qənaətbəxş" səviyyədə qiymətləndirildiyi 2021-ci ilin nəticələrindən çox da fərqlənir.

2024-cü il sorğusunda kibertəhlükəsizlik infrastrukturunu 3,28 balla qiymətləndirilib, bu da "neytral" ilə "nisbətən yetərli" arasında yer alır. 2021-ci ildə AI şirkətləri kibertəhlükəsizlik sahəsini 3,09 balla oxşar səviyyədə qiymətləndirib. Bu göstəricilər IT infrastrukturunu və kibertəhlükəsizlik tədbirlərinə qarşı artan, lakin hələ də ehtiyatlı olan inamı əks etdirsə də, nəticələr rəqəmsal sistemlərin daha da gücləndirilməsinə ehtiyac olduğunu göstərir.

ŞƏKİL 2.7. "Azərbaycanda IT infrastrukturunu aşağıdakı məqsədlər üçün nə dərəcədə yetərlidir?" sualına cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

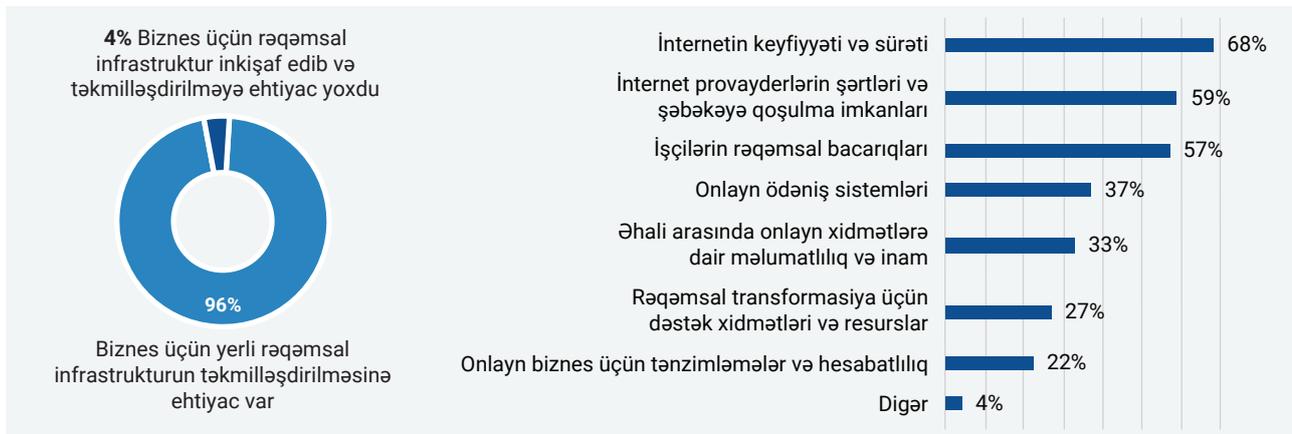
Müsahibələr zamanı AI şirkətləri kibertəhlükəsizliyi artmaqda olan tendensiya və özəl və dövlət sektorun əməkdaşlıq etməkdə maraqlı olduğu bir sahə kimi qeyd edib. Daha çox şirkət Qarabağ hərbi kampaniyası çərçivəsində hücumlardan sonra kibermüdafie infrastrukturuna diqqət yetirməyə başlayıb. Hazırda kibertəhlükəsizliklə bağlı məlumatlılıq səviyyəsi və təcrübələri sektorlar arasında əhəmiyyətli dərəcədə dəyişir. Ən yaxşı nəticələr bank sektoru və İKT sektorunda müşahidə olunur.

Azərbaycan rəqəmsal infrastruktur sahəsində müəyyən addımlar atsa da, rəqəmsallaşmanın tam potensialının reallaşdırılması üçün biznes ictimaiyyəti tərəfindən çoxsaylı sahələrdə daha hədəfli təkmilləşdirmələrə böyük tələbat mövcuddur. Bu il bizneslərin 96%-i əlavə təkmilləşdirmələrə ehtiyac olduğunu bildirir. Ötən illərdə olduğu kimi, ən mühüm sahə kimi **internetin sürəti və keyfiyyəti göstərilib və respondentlərin 68%-i** təkmilləşdirmənin vacibliyini vurğulayıb. Respondentlərin 59%-i isə internet provayderləri tərəfindən təqdim olunan xidmətlərin, xüsusən bağlantı və infrastrukturun yaxşılaşdırılmasına ehtiyac olduğunu vurğulayıb.

Bundan əlavə, bizneslərin 57%-i işçilərin rəqəmsal bacarıqlarını prioritet sahə kimi müəyyən edir və bu, effektiv rəqəmsal transformasiyanı həyata keçirmək üçün rəqəmsal bacarıqlara malik işçi qüvvəsinin formalaşdırılmasının vacibliyini vurğulayır. Şəbəkə Hazırlığı İndeksində (NRI) görə, ölkə 2023-cü ildə 134 ölkə arasında 75-ci yerdə qərarlaşıb. Bu indeksdə Texnologiya və İnsan sütunu idarəetmə və Təsir sütunları ilə müqayisədə daha aşağı göstəriciyə malikdir. Ölkə yetkin əhali arasında savadlılıq səviyyəsi baxımından kifayət qədər yaxşı nəticə göstərir, çünki Azərbaycan əhalisinin 65%-dən çoxu rəqəmsal əməliyyatları həyata keçirmək üçün əsas İKT bacarıqlarına malikdir. Lakin inkişaf etmiş rəqəmsal bacarıqlar hələ də regional ölkələrlə müqayisədə geri qalır ki, bu da bizneslərin rəqəmsallaşması üçün ciddi maneəyə çevrilə bilər.

Təkmilləşdirilməli olan digər sahələrə rəqəmsal transformasiya üçün dəstək xidmətləri (27%) və onlayn xidmətlərə dair məlumatlılıq və etimad (33%) daxildir ki, bu da bəzi müəssisələrin təkcə texniki təkmilləşdirmələrə deyil, həm də rəqəmsal platformalara daha rahat keçidi asanlaşdırma biləcək resurslara və etimadın möhkəmləndirilməsi tədbirlərinə ehtiyac duyduğunu göstərir.

ŞƏKİL 2.8. "Azərbaycanda rəqəmsal infrastrukturun daha da təkmilləşdirilməsinə ehtiyac varmı? Əgər varsa, effektiv biznes rəqəmsallaşması üçün hansı sahələrin inkişaf etdirilməsi vacibdir?" sualına cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

Respondentlərin 37%-i onlayn ödəniş sistemlərinin təkmilləşdirilməsinə tələb etdiyini qeyd edərək elektron ticarət və rəqəmsal əməliyyatları dəstəkləmək üçün sadələşdirilmiş və təhlükəsiz ödəniş həllərinə davamlı ehtiyacı vurğulayır. Azərbaycanda rəqəmsal ödənişlərdən istifadə nisbətən aşağı səviyyədədir, bu da, əsasən, inkişaf etmiş rəqəmsal bacarıqların yetərsizliyi və rəqəmsal bankçılığa olan inamın zəifliyi ilə bağlıdır. Bazar iştirakçıları sərhədlərərsi ödəniş qaydalarının aydın olmaması, əqli mülkiyyət hüquqlarının tam qorunmaması və mövcud tənzimləyici məhdudiyətlər səbəbindən əməliyyatlarda beynəlxalq ödəniş sistemlərindən istifadə etməkdən çəkinirlər.

"Hökumət təşəbbüsləri və yeni fintex həlləri də daxil olmaqla rəqəmsal ödənişləri təkmilləşdirmək üçün səylər göstərilir, lakin daha kiçik bizneslər, xüsusən də yerli bizneslər böyüyən rəqəmsal iqtisadiyyatdan tam faydalanmaq üçün hələ də daha əlçatan, sərfəli alternativlərə və rəqəmsal savadlılıq dəstəyinə ehtiyac duyur."

İdarəedici Direktor, İKT şirkəti

Müsahibələr zamanı AI şirkətləri qeyd edib ki, Azərbaycanda KOB-lar yüksək tranzaksiya xərcləri, mürəkkəb tənzimləmə tələbləri, yerli bankların məhdud dəstəyi və ödənişlərin qəbulu üçün PayPal və Stripe kimi global platformaların mövcud olmaması səbəbindən onlayn ödəniş sistemlərinin qəbulunda ciddi maneələrlə üzləşirlər. GoldenPay və E-PUL kimi yerli ödəniş alətləri mövcud olsa da, onların e-ticarət platformaları ilə inteqrasiyası zəifdir və kiçik bizneslər üçün bahalı və ya texniki cəhətdən mürəkkəb ola bilər.

2.5 YERLİ İSLAHATLAR

Azərbaycanda yerli islahatların həyata keçirilməsi institusional çərçivələri gücləndirir, şəffaflığı artırır və tənzimləmə səmərəliliyini yaxşılaşdırır ki, bu da biznes və investorlar üçün daha etibarlı mühit yaradır. Hökumətin bu istiqamətdə atdığı addımlar dayanıqlı inkişafa, məşğulluğun artırılmasına və inklüziv iqtisadi artıma töhfə verir. Bununla da **DİM 16: Sülh, Ədalət və Səmərəli İnstitutlar**, **DİM 9: Sənaye, İnnovasiya və İnfrastruktur**, **DİM 8: Layiqli Əmək və İqtisadi Artım** və **DİM 17: Məqsədlər üçün Tərəfdaşlıq** hədəflərinin həyata keçirilməsinə əsaslı dəstək verilir.

Azərbaycan biznes mühitinin və nəticədə ölkənin iqtisadi rifahının yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş yerli islahatların həyata keçirilməsini davam etdirir. İslahatlara adətən yerli qanunvericilik və normativ sənədlərin təkmilləşdirilməsi, yeni dövlət siyasətlərinin qəbul edilməsi, habelə yeni dövlət orqanlarının yaradılması və bürokratiyanın azaldılması üçün elektron xidmətlərin tətbiqi daxildir. Avropa şirkətləri bu səyləri yüksək qiymətləndirir və müşahidə olunan irəliləyişlərlə bağlı rəylərini Biznes Mühiti Sorğuları vasitəsilə təqdim edir.

Dövlət qurumları

Son illərdə Azərbaycan sosial-iqtisadi inkişafını dəstəkləmək və sektorlar üzrə islahatlar aparmaq məqsədilə yeni dövlət qurumları təsis edir. **2024-cü il üzrə Aİ Biznes Mühitinin Sorğusunda** respondentlər bu qurumların effektivliyini qiymətləndirib, onların biznes və investisiya fəaliyyəti üçün göstərdiyi dəstəklə bağlı nailiyyətlərini və təkmilləşdirilməli olan sahələri vurğulayıb. Bu yanaşma bizneslərin yeni institutların yerli biznes mühitinə təsirini necə qəbul etdiyini göstərən dəyərli perspektiv təqdim edir.

Avropa şirkətləri **Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyini** (KOBİA) effektivlik baxımından mütləq lider kimi qiymətləndirir. Təklif olunan dövlət qurumları siyahısında KOBİA maksimal 3 bal üzərindən 2,36 bal toplayaraq ən yüksək göstəriciyə sahib olub ki, bu da 2021-ci il nəticələri ilə müqayisədə cüzi irəliləyiş olduğunu göstərir. Bu, Aİ bizneslərinin bu qurumun KOB-ları dəstəkləməkdəki rolunu davamlı olaraq dəyərləndirdiyini göstərir.

2022-ci ilin dekabrında "Mikro, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı haqqında" Qanun təsdiqlənib. Bu qanun KOB-lar üçün prioritet dəstək istiqamətlərini və proqramlarını müəyyən edir və KOB-ların inkişafı sahəsində dövlət orqanlarının effektiv əlaqələndirilməsini təmin etmək məqsədilə KOBİA nəzdində vahid Koordinasiya Qrupu üçün hüquqi baza yaradır.¹²⁵ 2024-cü ilin fevral ayında Nazirlər Kabineti KOB-lara əlavə dəstək göstərilməsini nəzərdə tutan iqtisadiyyatın prioritet sahələrinin siyahısını təsdiqləyib. Bu sahələrə sənaye, kənd təsərrüfatı, İKT, turizm, tikinti, nəqliyyat və ticarət sahələri daxildir.¹²⁶

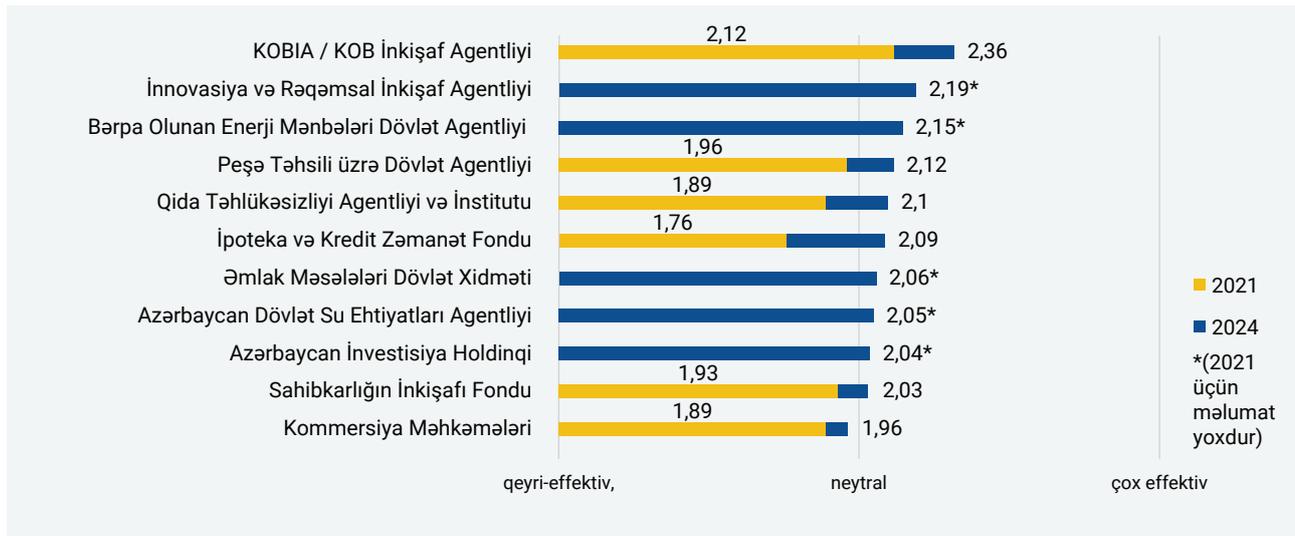
KOBİA xidmətlərini **KOB evləri** və **KOB dostları** zənciri vasitəsilə təqdim edir. 2024-cü ildə Azərbaycanın KOB evi modeli İƏT-in Dövlət Sektorunda İnnovasiyalar üzrə Tədqiqat Mərkəzi tərəfindən innovativ təşəbbüs kimi tanınıb.¹²⁷ Bakı KOB evində 50-yə yaxın dövlət və özəl qurum Bakı, Xaçmaz və Yevlaxda "G2B" (Dövlətdən Biznesə) və "B2B" (Biznesdən Biznesə) xidmətləri göstərir və digər şəhərlərə də genişləndirilməsi planlaşdırılır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında da xidmət pəncərələri və KOB dostu ofisləri fəaliyyət göstərir. 2024-cü ildə ən çox tələb olunan dəstək növləri sırasına sahibkarlardan lisenziya və icazələrin, qida təhlükəsizliyi sertifikatlarının alınması, hərrac sənədlərinin hazırlanması, dövlət sosial sığorta sistemində fərdi uçotun aparılması ilə bağlı müraciətlər daxildir.¹²⁸ "KOB Gömrük Anbarı" Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi və KOBİA-nın birgə təşəbbüsü ilə KOB mallarının saxlanması və səmərəli gömrük rəsmiləşdirilməsini asanlaşdırmaq məqsədilə yaradılıb.¹²⁹ 2024-cü ildən etibarən KOB evlərində malların mənsə ölkəsini təsdiq edən sertifikatların verilməsinə başlanılıb.

2021-2024-cü illər ərzində KOBİA təhsil, elm, tədqiqat və dəstək sahələrində KOB layihələrinin maliyyələşdirilməsinə dəstək məqsədilə **5 qrant müsabiqəsi** təşkil edib.¹³⁰ İnnovasiyanı stimullaşdırmaq üçün "**Startup**" **şəhadətnamələri** verilib¹³¹ və "**Bizdən biznesə**" **adlı startup müsabiqəsi** keçirilib. Agentliyin sonuncu təşəbbüsü biznes bilik və bacarıqlarını təkmilləşdirmək məqsədilə KOB Model Müəssisəsini təqdim edən KOB-lar üçün rəqəmsallaşma proqramını ehtiva edir.¹³²

KOBİA həmçinin **yaşıl biznesi** dəstəkləyir. Bu günə qədər KOBİA 19 yaşıl layihəyə qrant ayırıb, "Startup" şəhadətnaməsi, daxili bazar araşdırmasının aparılması, təlim və sərğilərə çıxış imkanları kimi dəstək alətləri təqdim edib.¹³³ Bundan əlavə, yaşıl iqtisadiyyatla bağlı sahibkarlara təlim və konsalting xidməti göstərilib. Agentlik yaşıl biznes üzrə dövlət standartlarının hazırlanmasında da iştirak edir.

KOBİA Azərbaycanda KOB-lar üçün investisiya imkanlarını genişləndirmək məqsədilə investisiya portalı yaradıb. Portalda müxtəlif investisiya layihələri və biznes ideyaları yer alır. 2024-cü ilin oktyabr ayına olan məlumata əsasən KOBİA portalında 104 layihə, 4 investisiya təklifi, 11 biznes satışı və 9 startup layihəsi mövcuddur.¹³⁴

ŞƏKİL 2.9. "Yeni yaradılmış dövlət qurumlarını nə dərəcədə effektiv hesab edirsiniz?" sualına cavablar

MƏNBƏ: 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu

Innovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi (İRİA) və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi (AREA) də 3 baldan müvafiq olaraq 2,19 və 2,15 ballıq nəticə ilə effektivlik baxımından "neytral" səviyyədə bir qədər yuxarı qiymətləndirilən yeni qurumlar sırasındadır. Bu göstəricilər rəqəmsal və bərpa olunan enerji təşəbbüslərinin təşviqində bu qurumların getdikcə daha çox təsir qazandığını və bu sahədə müsbət tendensiyanın formalaşdığını göstərən orta səviyyəli effektivliyi əks etdirir.

2021-ci ilin oktyabr ayında Rəqəmsal İnkişaf və Nəqliyyat Nazirliyinin nəzdində yaradılmış **Innovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi** Azərbaycanda rəqəmsal transformasiya səylərinə rəhbərlik edir, rəqəmsal bacarıqların inkişafı, innovasiyaların təşviqi və ekosistemin gücləndirilməsinə fokuslanır. **2022-ci ildə** başlanan "Relokasiya" proqramı [9] və 2023-cü ildə qüvvəyə minən "Texnologiyalar parkı haqqında Nümunəvi Əsasnamə"yə edilən dəyişikliklər [10] xarici şirkətlər üçün tam rəqəmsal qeydiyyatla birgə sadələşdirilmiş sənədləşmə, yaşayış və iş icazəsi kimi üstünlükləri təqdim edir. 2023-cü ilin fevralında İRİA xarici startapları və investorları cəlb etmək məqsədilə Azərbaycanın ilk vençur kapitalı fondu olan Caucasus Ventures-un yaradılmasına dəstək göstərib. ¹³⁵ Bundan əlavə, innovasiya ekosisteminə daha da dəstəklənərək gələcək mələk investorlarını yetişdirmək məqsədilə 2023-cü ilin oktyabrında isə "Technovate – Sabah Mələk Investorlar Klubu" fəaliyyətə başlayıb. ¹³⁶

AREA 2020-ci ilin sentyabrında Energetika Nazirliyinin nəzdində yaradılıb və bərpa olunan enerji sahəsində dövlət siyasətinə nəzarət edir və özəl sektorun iştirakını təşviq edir. ¹³⁷ Agentlik külək, günəş və su elektrik stansiyaları üzrə layihə təşəbbüsləri ilə çıxış edir, o cümlədən ölkənin ilk bərpa olunan enerji hərracını təşkil edib və bu proses COP29 zamanı yekunlaşıb. ¹³⁸ COP29 çərçivəsində elan edilən bu hərracın qalibi Çinin "Universal International Holding Limited" şirkəti olub. Qalib Çin şirkəti AYİB-in dəstəyi ilə Azərbaycanda 100 MVt gücündə Qobustan Günəş Elektrik Stansiyasının tikintisini həyata keçirəcək. 2027-ci ildə istismara verilməsi nəzərdə tutulan stansiyada hər il təxminən 260 milyon kVt/saat elektrik enerjisi istehsalı proqnozlaşdırılır.

Almaniya Enerji Agentliyi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində dəniz külək enerjisi və mərkəzləşdirilməmiş enerji layihələri üzrə yol xəritəsi də hazırlanıb. ¹³⁹

İpoteka və Kredit Zəmanət Fondu 2022-ci ilin avqust ayından sahibkarlığa dəstək alətlərini genişləndirib. Bu dəyişikliklər hazırkı Biznes Mühiti Sorğusunda Avropa şirkətləri tərəfindən Fondun səmərəliliyinin ən çox artım göstərən qurum kimi qiymətləndirilməsi ilə əks olunub. Yeni alətlərin tətbiqi qeyri-neft sektorunda fəaliyyət göstərən KOB-ların, eləcə də emitent şirkətlərin maliyyə resurslarına çıxışı artırmağa imkan verəcək. Sahibkarların manatla aldıkları kreditlər üzrə təminat verilməsi və istiqrazlar üzrə emitentlərin (sahibkarların) öhdəliklərinə təminat verilməsi mexanizmləri olmaqla daha iki yeni alət tətbiq edilib. İllik faiz dərəcəsi 20%-dən çox olmayan kreditlərə faiz subsidiyaları verilə bilər. ¹⁴⁰

Ən aşağı göstərici ilə **Kommersiya məhkəmələri** 3 ballıq qiymətləndirmədə 1,96 bal toplayıb, bu da onların nisbi olaraq ən aşağı effektivliyə malik olduğunu göstərib və "neytral" səviyyədə də aşağı bal toplayan yeganə qurumdur. Bu, Avropa şirkətlərinin Kommersiya məhkəmələrindən tam məmnun olmadığını və həmin qurumların bizneslərinin tələblərinə uyğun səviyyədə fəaliyyət göstərmədiyini vurğulayır.

Elektron xidmətlər

Son onillikdə Azərbaycanda elektron xidmətlərin çeşidi və keyfiyyəti durmadan yaxşılaşaraq hökumətə bürokratiya ilə mübarizə aparmağa, korrupsiyanı azaltmağa və inzibati prosedurları sürətləndirməyə imkan yaradır. Ölkənin rəqəmsal transformasiyasında əsas mərhələ 2012-ci ildə Azərbaycan Xidmət və Qiymətləndirmə Şəbəkəsinin (ASAN) yaradılması olub və bu, səmərəli və şəffaf ictimai xidmətlərin göstərilməsi üçün əsas yaradıb. ¹⁴¹

O vaxtdan bəri dövlətin elektron xidmətləri əhəmiyyətli dərəcədə genişlənilib, bu isə bizneslərin dövlət resurslarına daha tez və effektiv çıxışını asanlaşdırır, eyni zamanda rəqəmsal idarəetməyə ictimai etimadı artırır. Rəqəmsal həllərin müxtəlif dövlət qurumlarında tətbiqi üçün Rəqəmsal Sənəd Dövriyyəsi altsistemi 1083 müəssisəyə

Elektron bankçılıq və elektron qaimə-faktura sistemləri də müvafiq olaraq 3 baldan 2,52 və 2,47 bal toplayaraq 2021-ci illə müqayisədə bir qədər yaxşılaşıb. Bu isə maliyyə əməliyyatlarının sadələşdirilməsində onların əhəmiyyətini vurğulayır. İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyinin təqdim etdiyi e-hökumət xidmətləri və Onlayn Biznes Qeydiyyatı sistemi 3 baldan 2,46 bal alaraq biznes əməliyyatlarının dəstəklənməsində artan etibarlılığı nümayiş etdirir. Bununla belə, bəzi sahələr, xüsusilə investisiya və ixracla bağlı rəqəmsal resurslar aşağı ballarla qiymətləndirilib və bu sahələrdə bizneslər daha da təkmilləşdirmələrin zəruri olduğunu düşünür.

Elektron vergi və elektron gömrük xidmətləri 2021-ci ilin nəticələri ilə müqayisədə oxşar səviyyədə qiymətləndirilib. Bu da son illərdə bu xidmətlərin effektivliyində artım olmadığını və yeni tətbiq olunan xidmətlərlə müqayisədə reytingdə geri qaldığını göstərir. Azexpport.az platforması vasitəsilə ixracın diversifikasiyası rəqəmsal xidmətlər arasında ən aşağı reytingi əldə etməyə davam edir, bu isə ixrac dəstəyi axtaran bizneslərin gözləntilərini hələ də qarşılamadığını göstərir.

Azərbaycanda **elektron bankçılıq xidmətləri** rəqəmsal maliyyə xidmətlərini dəstəkləyən güclü infrastrukturdan faydalanır. Yerli prosessinq şəbəkəsi müxtəlif prosessinq mərkəzləri arasında rəqabətli şəkildə fəaliyyət göstərir, Ani Ödəniş Sistemi isə fiziki şəxslər, biznes və dövlət qurumları üçün 24/7, aşağı xərcli əməliyyatlara imkan verir.¹⁴⁹ Tətbiq Proqramlaşdırma İnterfeysi (API) banklara məlumat və prosesləri müştərilər, etibarlı tərəfdaşlar və ya səlahiyyətli üçüncü tərəflərlə paylaşmağa imkan verir, bu da fintex şirkətlərinin xidmətlərə çıxışını təmin edir.¹⁵⁰ 2023-cü ilin iyul ayında qəbul edilmiş "Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında" Qanun rəqəmsal xidmətlərin inkişafını təşviq edir və ödəniş xidməti təminatçılarının milli infrastrukturla inteqrasiyasını gücləndirir.¹⁵¹ AMB həmçinin fintex şirkətlərinin lisenziyalaşdırılmasına və innovativ həllərin sınaqdan keçirilməsi üçün tənzimləyici "sandboks"ların tətbiqinə başlayıb.¹⁵²

Elektron Qaimə-faktura Sistemi (e-qaimə) Azərbaycanda 2017-ci ilin aprel ayından etibarən Vergi Məcəlləsinə edilən dəyişikliklərdən sonra tətbiq olunur. ƏDV-yə qeydiyyatda olan subyektlər və Vergi Məcəlləsində göstərilən bəzi şəxslər sahibkarlıq fəaliyyəti çərçivəsində malların göndərilməsi, işlərin görülməsi və xidmətlərin göstərilməsinə dair e-qaimə-faktura təqdim etməlidir.

Elektron fakturalar vergi ödəyicilərinə iki üsulla təqdim olunur: onlayn rejimdə – gücləndirilmiş elektron imza və Elektron vergi hesab-fakturası (e-VHF) vasitəsilə; oflayn rejimdə, əsasən iri vergi ödəyiciləri üçün nəzərdə tutulan Elektron Vergi Hesab-Fakturası Tərtibatı Proqramı və gücləndirilmiş elektron imza vasitəsi ilə. Azərbaycan hökuməti bütün hüquqi şəxslər və fərdi sahibkarlar üçün elektron qaimə-faktura sisteminin istifadəsini məcburi edib.¹⁵³

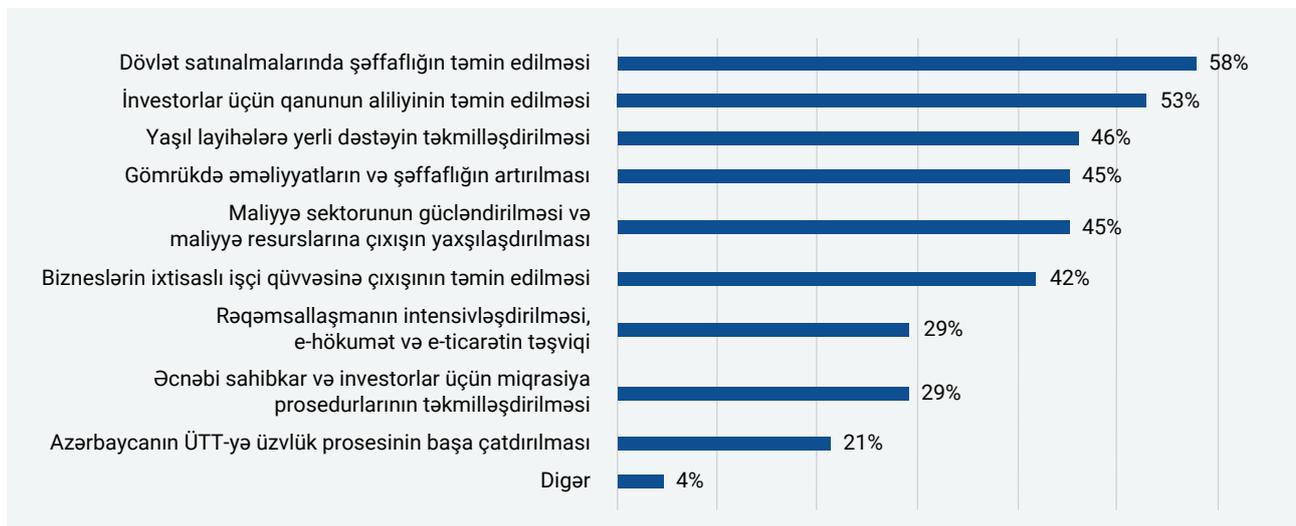
Azərbaycanda çoxkanallı e-xidmət modeli **İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərən Elektron hökumət xidmətləri və e-gov.az (my-gov.az)** portalı vasitəsilə təmin olunur. Portal **162 dövlət qurumuna, 463 dövlət xidmətinə və 655 elektron xidmətə** rəqəmsal giriş təklif edir. ASAN tərəfindən dəstəklənən və ölkə üzrə Asan Mərkəzləri tərəfindən tamamlanan portal müxtəlif nazirlik və qurumlardan **500-dən çox rəqəmsal xidmət**, o cümlədən miqrasiya, gömrük və biznes qeydiyyatı xidmətləri təqdim edir. eGOV və myGOV istifadəçilərinin sayı sürətlə artır, kommunal xidmətlər, yaşayış, gömrük və dövlət satınalmaları ilə bağlı xidmətlərə tələbat müşahidə olunur. 2024-cü ilin sonunadək MyGOV portalına **süni intellektin** inteqrasiyası planlaşdırılır.¹⁵⁴

İsahatlar üçün 5 əsas prioritet

Azərbaycan iqtisadi inkişaf və modernləşmə istiqamətində irəliləmə də, hələ də genişmiqyaslı islahatlar tələb edən çətinliklər mövcuddur. AI Biznes Mühiti Hesabatları qanunun aliliyinin gücləndirilməsi, dövlət satınalmalarında şəffaflığın artırılması, korrupsiya ilə mübarizə və bürokratik maneələrin azaldılması kimi sahələrdə davamlı olaraq təkmilləşdirmələrə ehtiyac olduğunu vurğulayır. ABŞ Dövlət Departamentinin 2024-cü il üzrə Investisiya Mühiti Bəyanatı da bu narahatlıqları əks etdirir və qeyd edir ki, korrupsiya, məhdud məhkəmə şəffaflığı və hökumətlə əlaqəli holding şirkətlərinin dominantlığı rəqabətqabiliyyətli özəl sektorun inkişafına mane olmağa davam edir.¹⁵⁵

Bu problemlərin həlli daha əlverişli biznes mühitinin formalaşdırılması və davamlı iqtisadi inkişafın təmin olunması baxımından olduqca vacibdir və 2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu bu istiqamətdə islahatlar üçün əsas prioritet sahələri vurğulayır.

ŞƏKİL 2.11. ". Fikrinizcə, aşağıdakı islahatlardan hansılar Azərbaycanda biznes və investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması üçün ən vacibdir?" sualına verilən cavablar

Prioritet #1 - Dövlət satınalmalarında şəffaflığın təmin edilməsi

2024-cü il üzrə AI Biznes Mühiti Sorğusu islahat prioritetlərində əhəmiyyətli dəyişiklikləri əks etdirir və dövlət satınalmalarında şəffaflığın təmin edilməsi 58% respondent tərəfindən ən vacib prioritet kimi göstərilib. Bu prioritet biznes ictimaiyyəti tərəfindən dövlət vəsaitlərinin xərclənməsində ədalətli rəqabət və hesabatlılığı təmin edən islahatlara olan güclü tələbatı nümayiş etdirir. Xüsusilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının bərpası üçün dövlət büdcəsindən 2025-ci ildə təkcə bu məqsədlə 4 milyard AZN (≈ 2,2 milyard avro) vəsaitin ayrılması satınalmada şəffaflıq məsələsinə diqqəti artırır. Bu layihələr üzrə bəzi iri məbləğli tenderlərin seçim proseslərinin məhdud şəffaflıqla həyata keçirilməsi bu sahədə narahatlıqları artırır. Xüsusilə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları üzrə keçirilən tenderlər barədə məlumatlar çox zaman ictimaiyyətə açıqlanmır. Həm 2023-cü ilin avqustunda qəbul edilmiş "Dövlət satınalmaları haqqında" Qanun¹⁵⁶ həm də 2022-ci ilin dekabrında qüvvəyə minmiş "Dövlət-özəl tərəfdaşlığı haqqında" Qanun¹⁵⁷ əlavə izahata və ikinci dərəcəli normativ-hüquqi aktlara ehtiyac duyur. Dövlət satınalmalarında səlahiyyətlərin dövlət qurumları arasında bölüşdürülməsi ilə bağlı daha çox aydınlıq tələb olunur. Yerli KOB-lara çox vaxt üstünlük verilir və hökumət tərəfindən dövlət satınalmaları üçün qiymət güzəştləri verilir. [156] Ölkədə dövlət-özəl tərəfdaşlığı kifayət qədər inkişaf etdirilməyib və geniş tətbiq olunmayıb, bu şəraitdə dövlətə məxsus müəssisələr özəl sektor rəqibləri ilə müqayisədə dövlət sifarişlərinin və müqavilələrinin daha böyük faizini almağa davam edir.¹⁵⁸

Prioritet #2 - Investirlərə bağlı qanunun aliliyinin təmin edilməsi

Investorlarla bağlı qanunun aliliyinin təmin edilməsi ənənəvi olaraq mühüm islahat hesab olunur və respondentlərin 53%-i bunu vurğulayır. Bu, biznes ictimaiyyətinin investorların hüquqlarını qoruyan və sabit investisiya mühitini təmin edən etibarlı hüquqi bazaya ehtiyacını vurğulayır. Dünya Bankının 2022-ci il üzrə Qlobal İdarəçilik Göstəricilərində Azərbaycan qanunun aliliyi indikatoru üzrə -0.62 bal almışdır, bu da hüquqi çərçivələrin və onların icra mexanizmlərinin yetərsizliyi ilə bağlı narahatlıqları əks etdirir.¹⁵⁹ Bu göstərici müqavilənin icrası, mülkiyyət hüquqları və məhkəmə sisteminin müstəqilliyi ilə bağlı narahatlıqları əhatə edir. Son illərdə hökumət məhkəmə sisteminin islahatı ilə bağlı müxtəlif addımlar atsa da, bu tədbirlər hələ ki əhəmiyyətli irəliləyişlərə gətirib çıxarmayıb. 26 dekabr 2023-cü il tarixdə "Arbitraj haqqında" Azərbaycan Respublikasının yeni Qanunu təsdiq edilib.¹⁶⁰ Qanunun qəbulu ilə "Beynəlxalq Arbitraj haqqında" Azərbaycan Respublikasının əvvəlki Qanunu ləğv edilib və daxili arbitraj beynəlxalq arbitrajla yanaşı mübahisələrin alternativ həlli mexanizmləri siyahısına daxil edilib. Bu dəyişikliyin ölkədə qanunun aliliyinin mövcud vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına töhfə verəcəyi gözlənilir. Lakin kommersiya məhkəmələri hələ də məhdud effektivlik nümayiş etdirir və icra mexanizmləri və aidiyyətli qurumların səmərəlilik və şəffaflıq baxımından yetərsiz olduğu bildirilib. Bu şəraitdə xarici investorlar hələ də əsasən xarici arbitraja üstünlük verir.

"Məhkəmə islahatlarına güclü çağırışlar var və hökumət uzun illərdir ki, müvafiq dəyişiklikləri tətbiq etməyə çalışır. Lakin vəziyyət yalnız kiçik addımlarla yaxşılaşır. Bəzən həyata keçirilən islahatlar vurğulanan məsələləri həll etmək üçün yetərinə dərin olmur. Bəzən isə dövlət qurumlarının onları tam miqyasda həyata keçirmək potensialı çatışmır".

Partnyor, Konsaltinq şirkəti

Prioritet #3 - Yaşıl layihələr üçün yerli dəstəyin təkmilləşdirilməsi

Hökumət yaşıl layihələri dəstəkləmək üçün bir sıra təşəbbüslər həyata keçirir. Bunlara yaşıl biznes üçün standartların hazırlanması, qrantlar, təlimlər və sərğilərə çıxış kimi müxtəlif mexanizmlər vasitəsilə dəstək daxildir. Lakin bu dəstək hələ də kifayət deyil, çünki bazarlarda yaşıl layihələr barədə kifayət qədər məlumatlılıq yoxdur. Yaşıl bizneslər üçün daha ucuz maliyyə vəsaitlərinə çıxış xüsusilə çətin olaraq qalır. Bəzi fraqmentar xarakterli təşəbbüslər mövcud olsa da, KOB-ların yaşıl layihələr üçün əlverişli maliyyəyə çıxışını təmin edən oturmuş maliyyə mexanizmi hələ formalaşmayıb. Təkmilləşdirilməli olan digər sahə dövlətin maliyyə dəstəyi siyasətidir ki, bu da yaşıl sektoru vergi, tariflər və razılaşmalar baxımından daha da cəlbədi edər bilər. 2024-cü ilin noyabrında Bakıda keçirilən COP29 tədbirində AMB "yaşıl taksonomiya"ni təqdim edib. Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (IFC) ilə birgə hazırlanan bu sənəd bankların yaşıl biznesləri maliyyələşdirərkən istifadə edə biləcəyi meyarları müəyyənləşdirir.¹⁶¹

"Həqiqi yaşıl keçid yalnız KOB-ların geniş iştirakı ilə mümkündür. Bu isə investisiya tələb edir. Azərbaycan kiçik şirkətlərin yaşıl layihələr üçün əlverişli maliyyə resurslarına çıxışını asanlaşdırmalıdır. Uğurlu pilot layihələrimiz var, lakin indi bu cür maliyyə məhsullarını bazarda sistemli şəkildə tətbiq etməyə ehtiyac var."

Ölkə direktoru, Bank sektoru

Prioritet #4 - Gömrükdə şəffaflığın və əməliyyatların təkmilləşdirilməsi

Hökumətin gömrük prosedurlarının rəqəmsallaşdırılması istiqamətindəki səyləri bəzi müsbət nəticələr versə də, gömrük əməliyyatlarında şəffaflıqla bağlı narahatlıqlar qalmaqdadır və onların aradan qaldırılması vacibdir. Sahibkarlar hələ də sərhəddə məhsulun realizəsi zamanı ƏDV-nin ödənilməsi, Azərbaycan Respublikasının Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin iştirakı olmadan gömrük rəsmiləşdirilməsində çətinliklər, idxal bəyannamələrinin natamam olması ilə bağlı yüksək cərimələr kimi problemlərlə üzləşir. Gömrük rəsmiləşdirilməsi prosesi qeyri-müəyyən olaraq qalır və çox vaxt aparır, bu da yüklərin sərhəddə ləngiməsinə, əlavə logistika və anbar xərclərinin artmasına səbəb olur. Bundan əlavə, konsiqnasiya yolu ilə ixrac olunan məhsul və xidmətlərə görə 180 günlük vəsaitin ödənilməsi müddəti sahibkarlar üçün kifayət etmir.¹⁶²

Prioritet #5 - Maliyyə sektorunun gücləndirilməsi və maliyyəyə çıxışın yaxşılaşdırılması

Hesabat dövründə Azərbaycanda KOB-lar üçün kredit şərtlərinin yumşaldılması müşahidə edilib.¹⁶³ Buna bankların yüksək likvidlik mövqeyi və ümumi iqtisadi gözləntilər təsir edib. Rəqəmsal maliyyə xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi biznesin maliyyə resurslarına çıxışını yaxşılaşdırmağa dəstək göstərib. Lakin bank sektorunda aktivlərin yüksək konsolidasiyası və dollarlaşma kreditləşməyə mənfi təsir göstərib. Banklar əsasən qısamüddətli öhdəlikləri cəlb etdiklərinə görə uzunmüddətli kreditlər vermək imkanları məhduddur.¹⁶⁴ Biznes sektorunda mövcud olan risklər, o cümlədən KOB-ların qeyri-kafi mühasibatlıq təcrübələri fonunda bankların KOB-lara kredit vermək istəyi də aşağı səviyyədə qalır. Ölkədə vençur kapitalı fondları hələ inkişaf etmədiyi üçün startaplar maliyyəyə çıxışda da çətinliklərlə üzləşir. Regionlarda fəaliyyət göstərən bizneslərin girov təminatına daha yaxşı çıxış əldə etməsi üçün qanunvericilik dəyişikliklərinə ehtiyac var. Kənd təsərrüfatı sektoru da maliyyəyə çıxışı yaxşılaşdırmaq üçün daha mütərəqqi kredit alətlərinə ehtiyac duyur.

ƏLAVƏ 1: 2024-cü İL ÜZRƏ AI BİZNES MÜHİTİ SORĞUSUNUN NƏTİCƏLƏRİ

İştirakçılar: Azərbaycanda fəaliyyət göstərən və ya işləməkdə maraqlı olan Avropa biznesləri, AI ilə əməkdaşlıq edən Azərbaycan şirkətləri

Ümumi əhatə dairəsi: ~ 740 şirkət

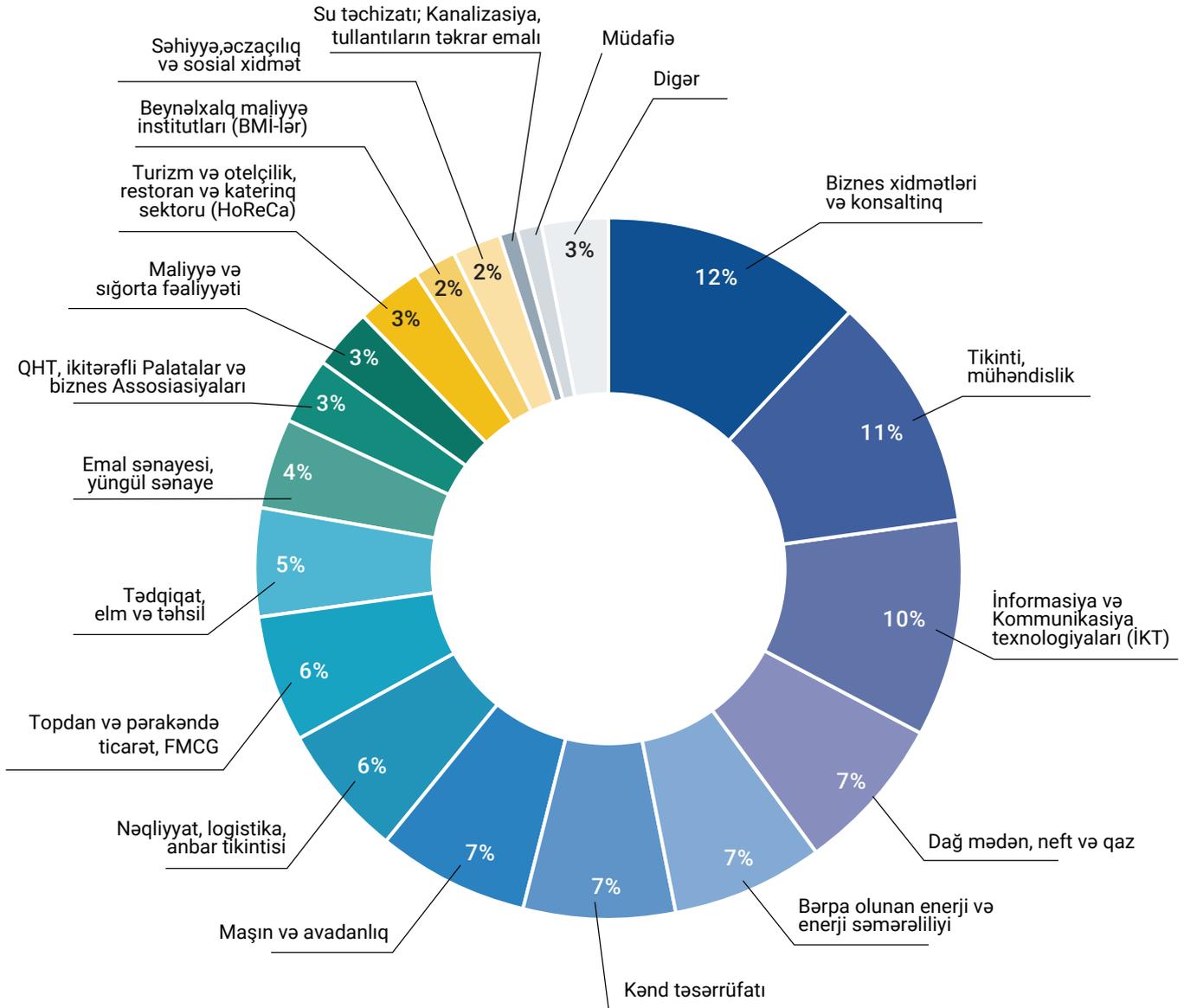
Sorğu üçün təsdiqlənmiş cavabların sayı: 117

Təmsil olunan ölkələrin sayı: 27

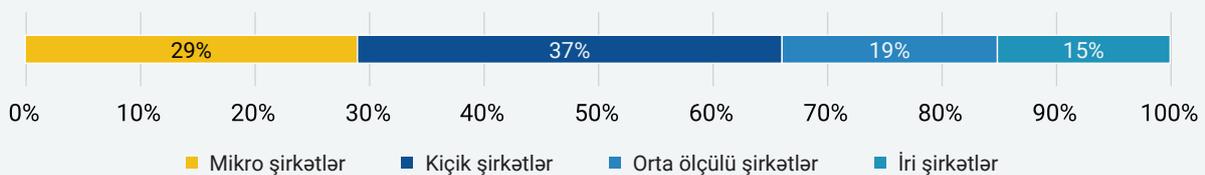
Təmsil olunan sektor sayı: 18

SORĞUNUN İŞTİRAKÇILARI

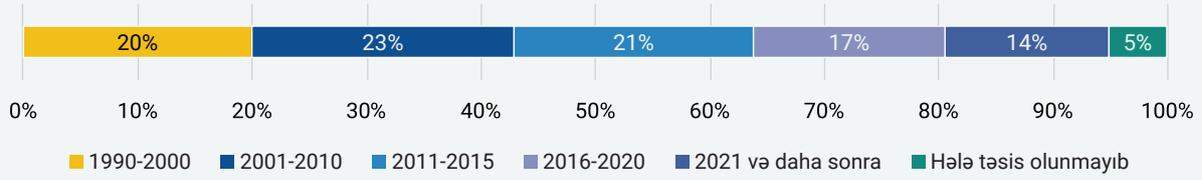
ŞİRKƏTLƏRİN ƏSAS FƏALİYYƏT SAHƏLƏRİ

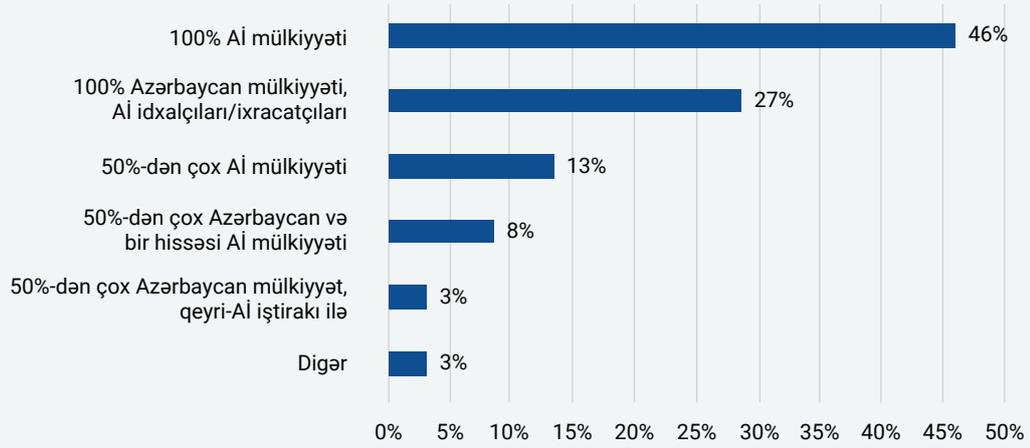
İŞÇİLƏRİN SAYINA GÖRƏ ŞİRKƏTLƏRİN ÖLÇÜSÜ

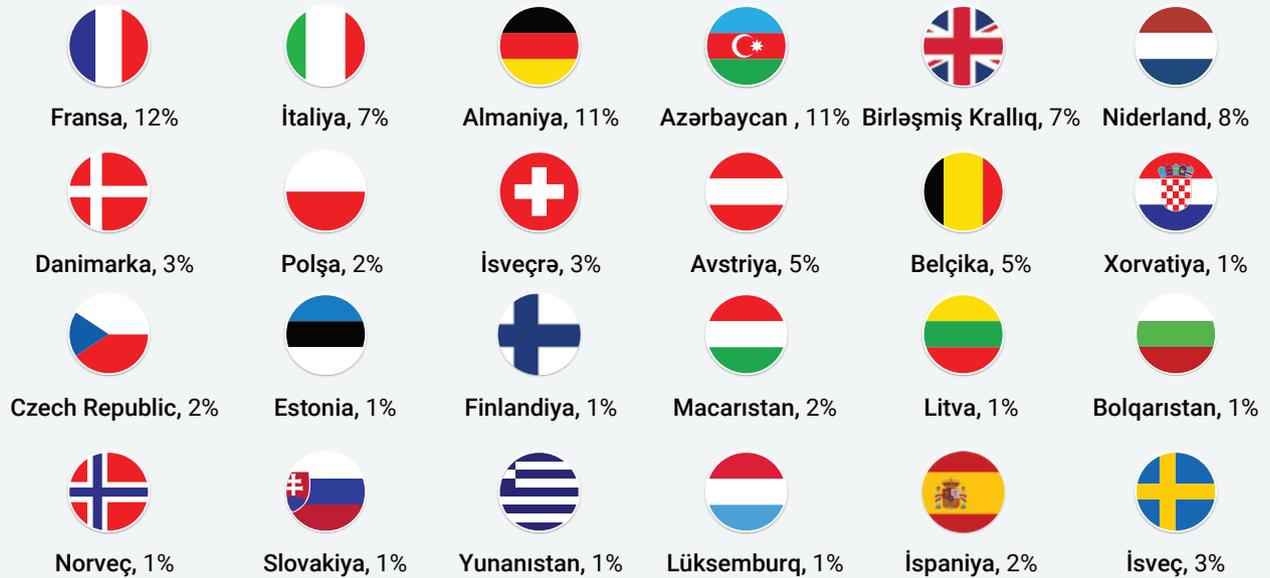
ŞİRKƏTLƏRİN AZƏRBAYCANDA QURULMA TARİXİ

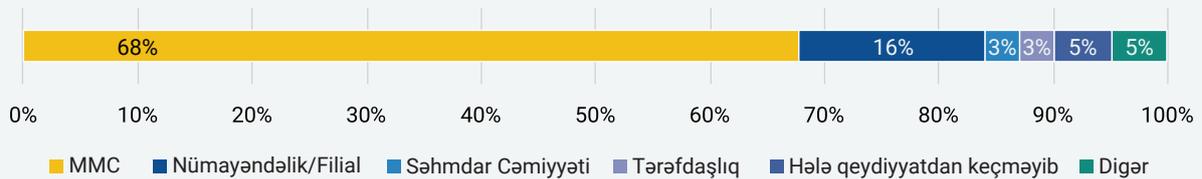
ŞİRKƏTLƏRİN MÜLKİYYƏT STRUKTURU

ŞİRKƏTLƏR TƏRƏFİNDƏN TƏMSİL OLUNAN ÖLKƏLƏR

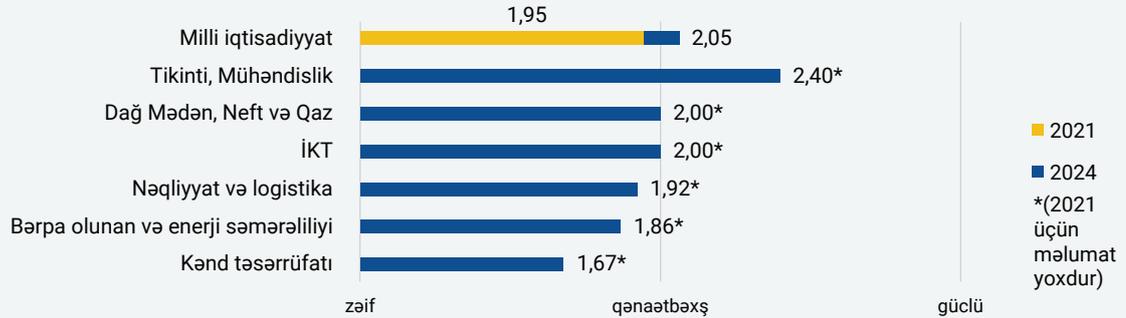

ŞİRKƏTLƏRİN AZƏRBAYCANDA HÜQUQİ STATUSU

BİZNES MÜHİTİ 2024. SEKTORIAL BAXIŞ

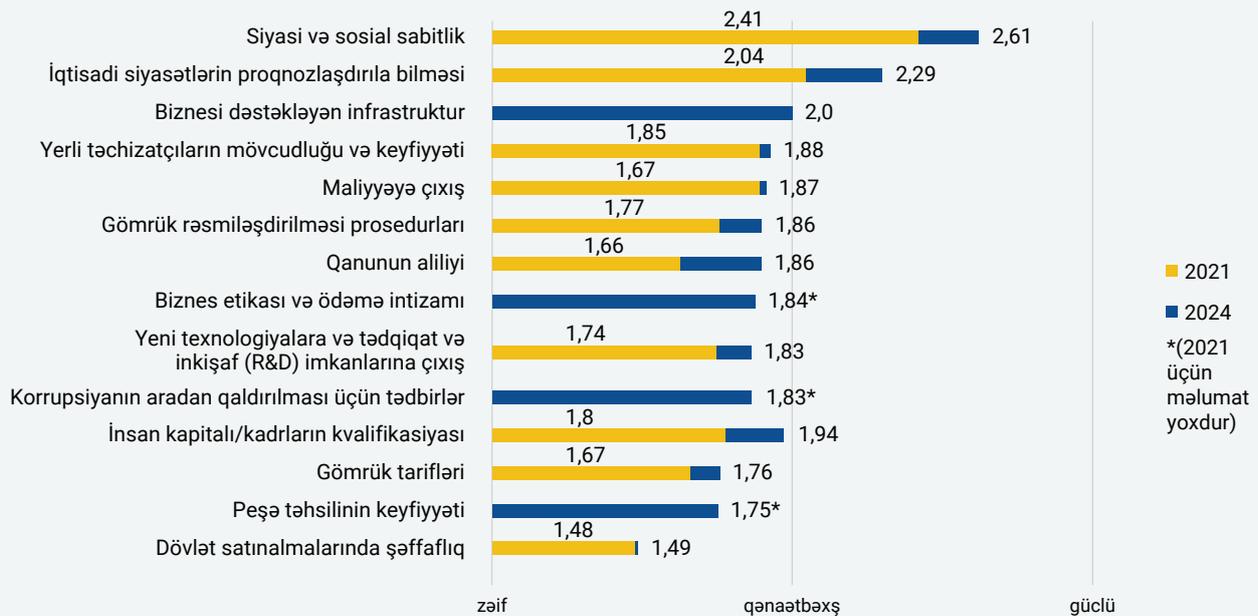
S1. Cari iqtisadi vəziyyəti necə qiymətləndirirsiniz?

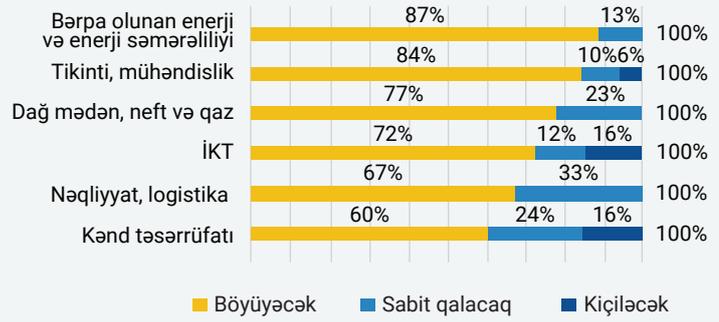
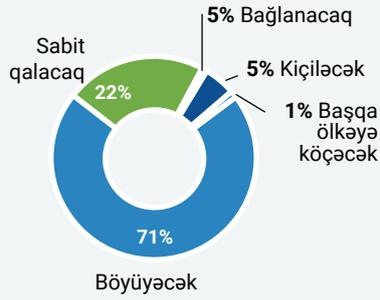
S2. Təcrübənizə əsasən şirkətiniz üçün Azərbaycandakı biznes mühitini necə qiymətləndirirsiniz?

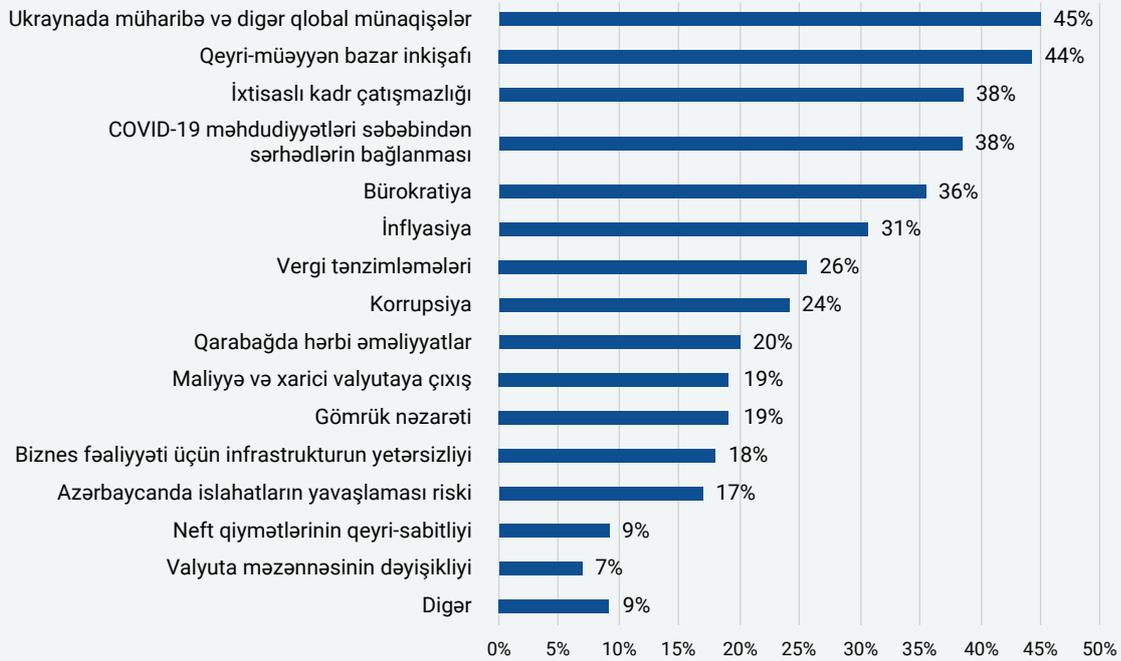
S3. Son illərdə Azərbaycandakı aşağıdakı yerli göstəriciləri necə qiymətləndirirsiniz?

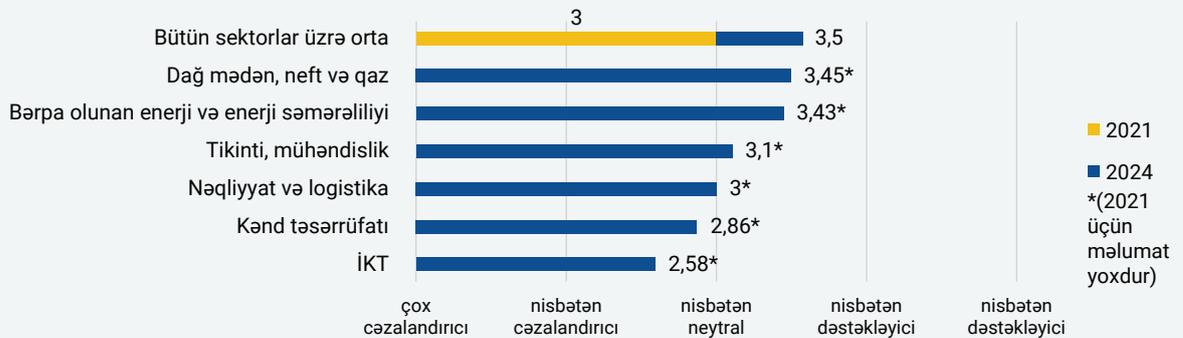
S4. Növbəti illərdə Azərbaycanda şirkətinizin inkişafının daha çox hansı istiqamətdə olacağını ehtimal edirsiniz?

S5. Son illərdə şirkətinizə ən çox təsir edən amilləri seçin. (% , şirkətlərin payı)

S6. "Adətən dövlət qurumları..." cümləsini tamamlayaraq Azərbaycanda dövlət qurumları (məsələn, miqrasiya, gömrük, vergi orqanları, icazə verən qurumlar və s.) ilə bağlı təcrübənizi

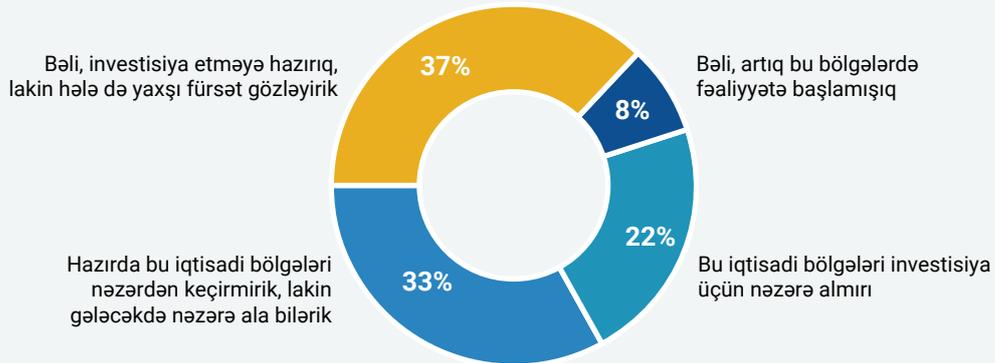

İNVESTİSİYA MÜHİTİ 2024

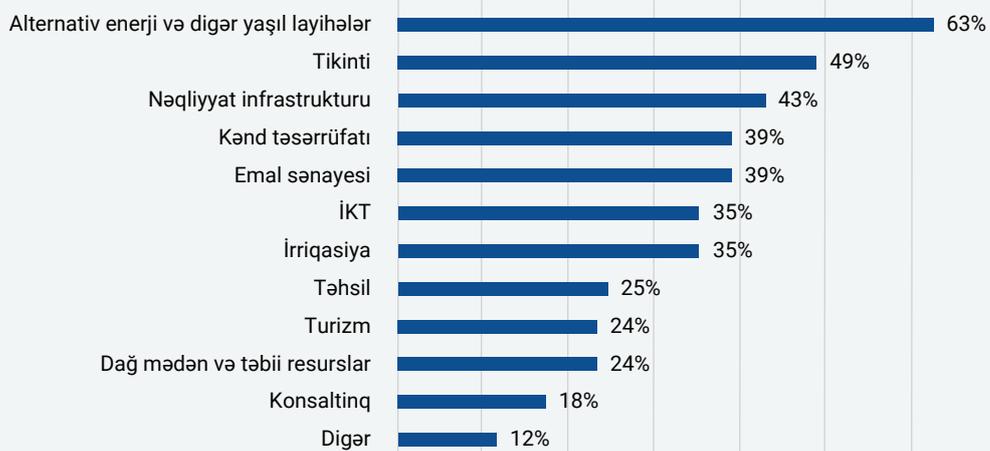
S7. Şirkətinizi Azərbaycanda investisiya qoymağa və/və ya biznes qurmağa cəlb edən amillər hansılardır?

S8. Şirkətiniz Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarını yaxın illərdə investisiya üçün potensial məkan hesab edirmi?

S9. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları üçün hansı istiqamətdə investisiyanı nəzərdən keçirirsiniz?

S10. Yerli təchizatçılarla işləmə təcrübənizi bölüşün.
Sizcə, yerli təchizatçıların hansı peşəkar xüsusiyyətləri daha da təkmilləşdirilməlidir?

Şirkətlər yerli təchizatçılardan müəyyən sahələrdə təkmilləşmə gözləyir

S11. Yerli əmək bazarı kifayət qədər inkişaf edib, yoxsa təkmilləşdirilməlidir?
Əmək bazarında hansı sahələr islahatlar baxımından prioritet kimi nəzərdən keçirilməlidir?

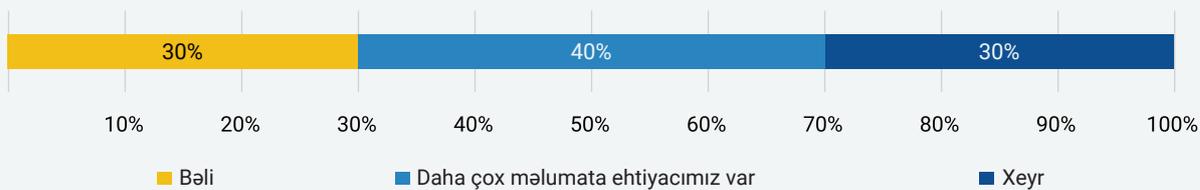
2% Əmək bazarı inkişaf edib və təkmilləşdirməyə ehtiyac yoxdur

S12. Ticarət və ya logistika məqsədləri üçün Azərbaycanın ərazisindən keçən Trans-Xəzər Nəqliyyat Dəhlizindən (Orta Dəhliz) istifadə təcrübəniz varmı?

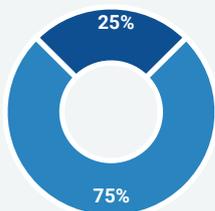

S13. Növbəti bir neçə il ərzində Orta Dəhlizdən istifadə etməyi planlaşdırırsınız mı?

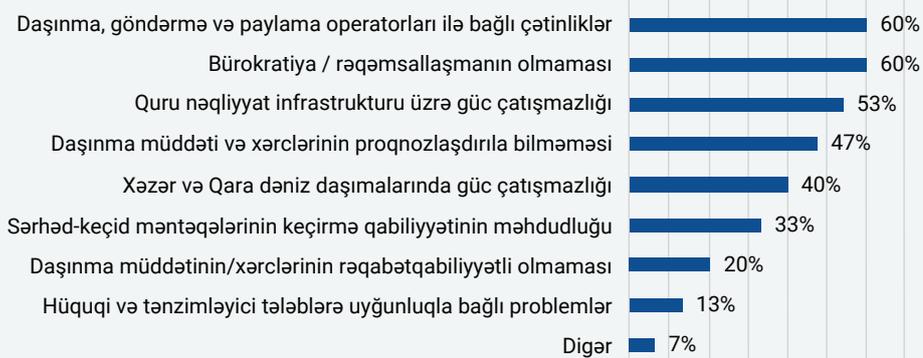

S14. Orta Dəhlizin mövcud imkanları və əməliyyat keyfiyyəti bazarın tələblərini nə dərəcədə qarşılayır? İstifadə zamanı hansı çətinliklərlə üzləşmişiniz?

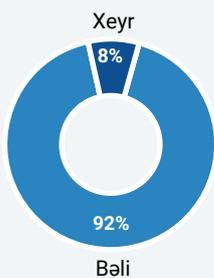
Dəhliz bazarın mövcud tələblərinə cavab verir

Dəhlizin təkmilləşdirməsinə ehtiyac var

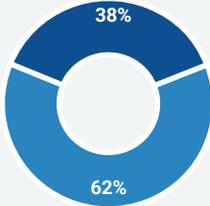
S15. Biznesiniz üçün məkan olaraq yenidən Azərbaycanı seçərdiniz mi?

YAŞIL İQTİSADİYYAT

S16. Azərbaycanda ekoloji problemləri şirkətinizin ölkədəki fəaliyyəti üçün bir narahatlıq və ya potensial risk kimi qiymətləndirirsinizmi? Əgər belədirsə, əsas narahatlıq doğuran konkret çətinliklər hansılardır?

Ekoloji problemləri risk kimi dəyərləndirməyən şirkətlər

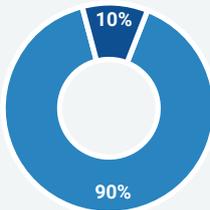

Ekoloji problemləri risk kimi dəyərləndirən şirkətlər

S17. Şirkətiniz gündəlik fəaliyyətində dayanıqlı yanaşmalar tətbiq edirmi? Əgər edirsə, hansı konkret yanaşmaları həyata keçirir?

Dayanıqlı yanaşmalar tətbiq etməyən şirkətlər

Dayanıqlı yanaşmalar tətbiq edən şirkətlər

S18. Şirkətinizi "yaşıl" istiqamətdə daha da inkişaf etməyə nə təşviq edə bilər?

Maliyyə dəstəyi (vergi azad olmaları, xüsusi tariflər, yaşıl layihələr üçün qrantlar)

Bazarda yaşıl məhsullara artan tələbat

Daha sərt ekoloji tənzimləmələr

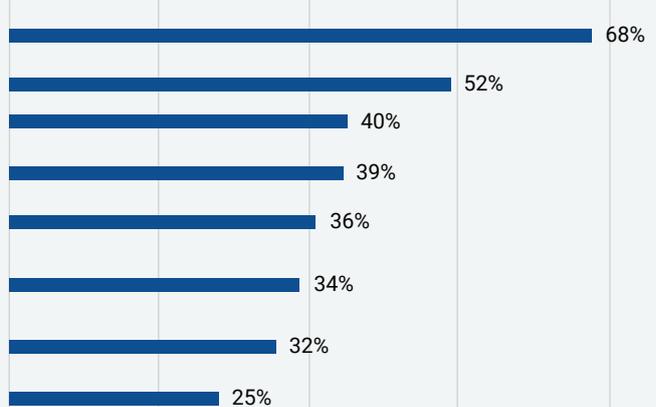
Ətraf mühitin idarə olunması sistemlərini tətbiq edən şirkətlər üçün tənzimləyici güzəştlər

Dövlət satınalmalarında ətraf mühitə təsirin azaldılmasına dair tələblər

Ekoloji məsuliyyətli şirkətlər üçün tanınma və mükafatlar

Dayanıqlı fəaliyyət və texnologiyalar üzrə pulsuz konsultasiya

Ətraf mühitə uyğunluq üzrə milli tənzimləyicidən təlimat

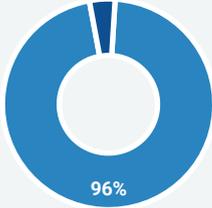
BİZNESİN RƏQƏMSALLAŞDIRILMASI

S19. Azərbaycanda İT infrastrukturunu aşağıdakı məqsədlər üçün nə dərəcədə yetərlidir?

S20. Azərbaycanda rəqəmsal infrastrukturun daha da təkmilləşdirilməsinə ehtiyac varmı? Əgər varsa, effektiv biznes rəqəmsallaşması üçün hansı sahələrin inkişaf etdirilməsi

4% Biznes üçün rəqəmsal infrastruktur inkişaf edib və təkmilləşdirilməyə ehtiyac yoxdu

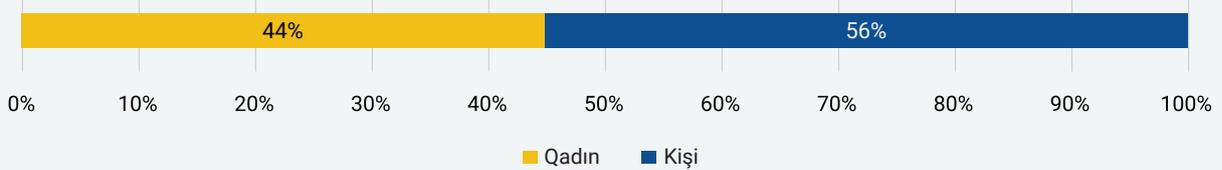

Biznes üçün yerli rəqəmsal infrastrukturun təkmilləşdirilməsinə ehtiyac var

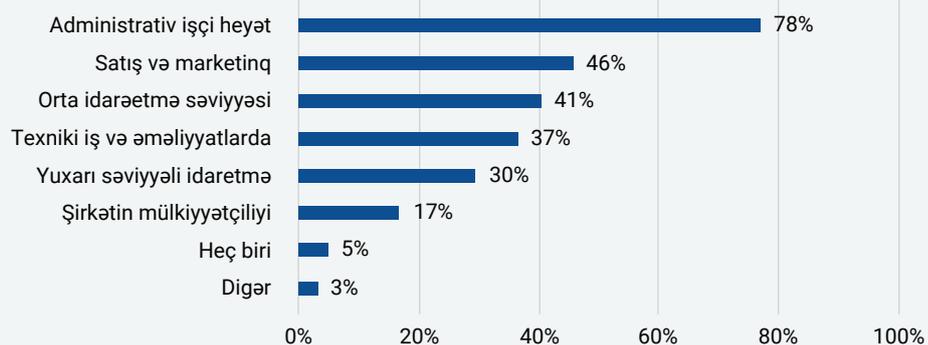

QADINLARIN İQTİSADİYYATDA ROLU

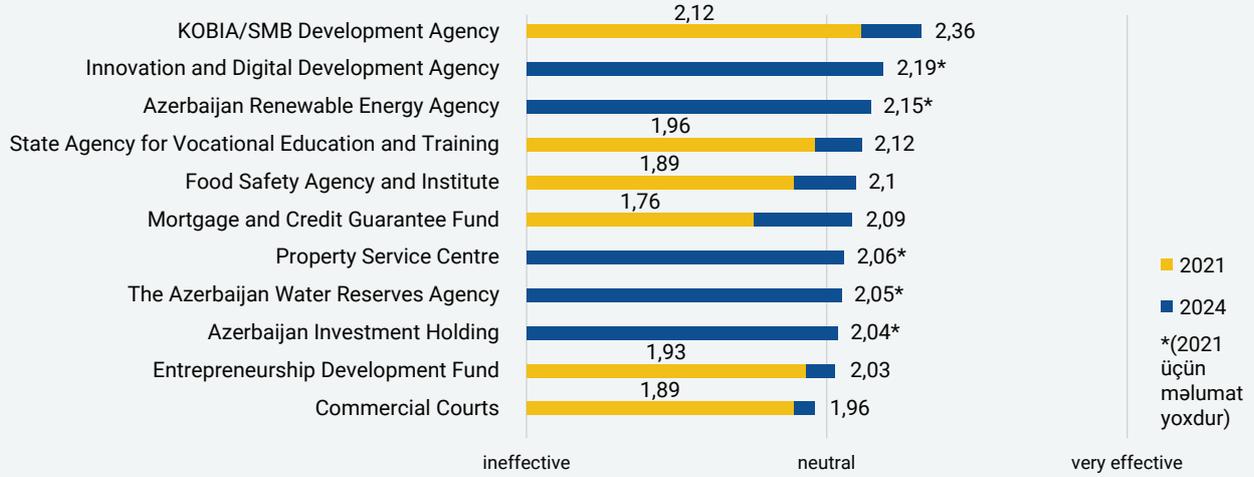
S21. Şirkətinizdə işçilərin neçə faizi qadınlardır?

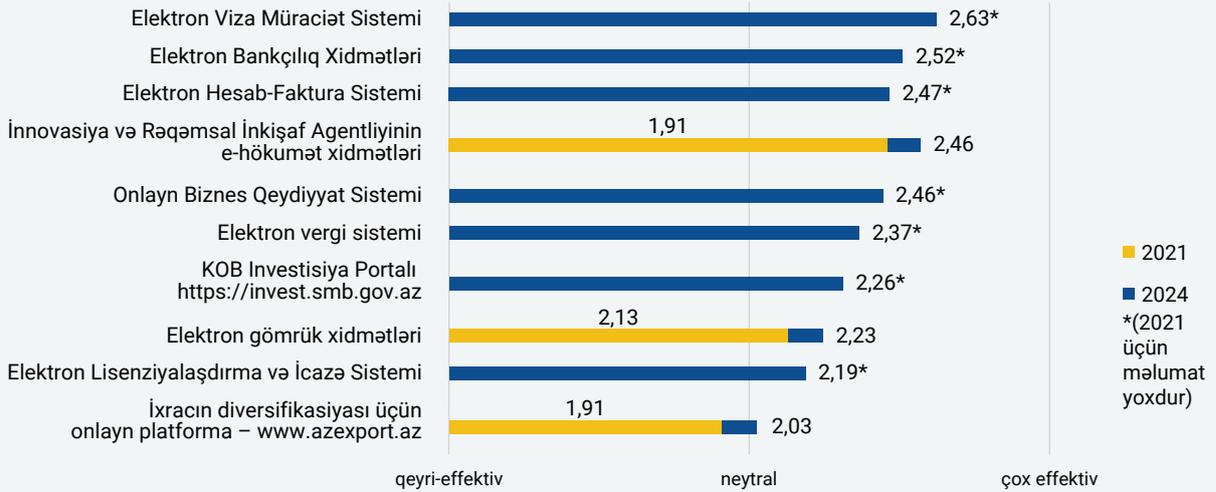
S22. Şirkətinizdə qadınlar ən çox hansı vəzifələrdə təmsil olunur?

S23. Yeni yaradılmış dövlət qurumlarını nə dərəcədə effektiv hesab edirsiniz?

S24. Aşağıdakı elektron xidmətləri bizneslər və investorlar üçün nə dərəcədə effektiv hesab edirsiniz?

S25. Fikrinizcə, aşağıdakı islahatlardan hansılar Azərbaycanda biznes və investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması üçün ən vacibdir?

ƏLAVƏ 2: AVROPA İTTİFAQI TƏRƏFİNDƏN MALİYYƏLƏŞDİRİLİR

Funded by
the European Union

EU-Azerbaijan Business Forum 2024-2026

Bu layihə Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilir və məqsədi biznes mühitini yaxşılaşdırmaq və ölkənin iqtisadiyyatının diversifikasiyasını dəstəkləməklə Azərbaycanda qeyri-neft sektorunu gücləndirməkdir. Layihənin əsas vəzifələrinə Aİ və Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlığın təşviqi, Azərbaycanda biznes mühiti və investisiya imkanları barədə məlumatlılığın artırılması, dövlət-özel dialoqunun gücləndirilməsi daxildir. Layihə VM Europe tərəfindən biznes palataları və InvestBaku Investisiya Agentliyi ilə əməkdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilir.

LAYİHƏNİN FƏALİYYƏTLƏRİ

AZƏRBAYCAN ÜZRƏ Aİ BİZNES MÜHİTİ HESABATLARI

Aİ investorlarının müstəqil sorğuları əsasında biz Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Avropa şirkətlərinin təcrübəsinə həsr olunmuş kompleks illik nəşrlər hazırlayırıq. Son on ildə Aİ-nin biznes mühiti hesabatları yerli biznes mühiti, investisiya imkanları və yerli islahatlarla bağlı irəliləyişlər haqqında etibarlı məlumat mənbəyinə çevrilib.

Aİ-AZƏRBAYCAN BİZNES FORUMLARI

Bakıda hər il keçirilən yüksək səviyyəli biznes tədbirləri Aİ-Azərbaycan əməkdaşlığını gücləndirməyə yönəlib. Forumlar Avropa şirkətlərinin yerli hökumətlə ən vacib mövzuları müzakirə edə biləcəyi dövlət-özel sektor dialoqu üçün güclü platforma təqdim edir. Tədbirlərin interaktiv formatı Aİ və Azərbaycan biznesləri üçün nadir şəbəkələşmə imkanları yaradır.

BİZNES ŞƏBƏKƏLƏŞMƏSİ ÜÇÜN RƏQƏMSAL PLATFORM – euazbusinessforum.az

Platforma əsas tənzimləmə dəyişiklikləri, biznes tədbirləri, investisiya və dövlət satınalma imkanları da daxil olmaqla, mövcud və potensial Aİ investorları üçün etibarlı müasir məlumat toplayır. Rəqəmsal şəbəkə aləti Aİ və Azərbaycan şirkətlərinə potensial tərəfdaşlar axtarmağa, birbaşa əlaqələr qurmağa, bilik və təcrübələrini bölüşməyə imkan verir.

REGIONLARA SEKTOR YÖNÜMLÜ BİZNES MISSIONLARI

Xüsusi sektorlara yönəlmiş biznes missiyaları Azərbaycan regionlarında Aİ biznesləri üçün mövcud inkişafı və investisiya imkanlarını araşdırmaq məqsədi daşıyır. Missiyalar zamanı Aİ biznesləri əlaqələr qurmaq və Bakıdan kənar potensial tərəfdaşlarla görüşmək şansı əldə edir.

Aİ-AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ TİCARƏTİNİN İCMALI

Tədqiqat ölkələr arasında beynəlxalq ticarət əlaqələri və tendensiyaları haqqında məlumat verir. İcmal gələcək yönümlü perspektivə və biznes mühitinə xüsusi diqqət yetirir, idxal-ixrac fəaliyyətləri haqqında praktiki məlumatlara malikdir.

* DISCLAIMER: The content of this leaflet is the sole responsibility of the Framework Contractor and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

Əlavə məlumat üçün
QR kodu skan edin və ya ziyarət edin:
<https://euazbusinessforum.az/>

VM Europe

InvestBaku
Business Services & Investments

METODOLOGİYA

Hədəf qrupu

Tədqiqatın hədəf qrupuna daxildir:

- Azərbaycanda fəaliyyət göstərən təxminən 300 Avropa şirkəti: Aİ-yə üzv dövlətlər, EFTA ölkələri və Birləşmiş Krallığa (BK) məxsus biznes subyektləri;
- Fəaliyyətini əsasən Aİ ilə əməkdaşlığa yönəlmiş təqribən 400 Azərbaycan şirkəti;
- Azərbaycanda hələ fəaliyyətə başlamamış, lakin bazara daxil olmaqda maraqlı olan təxminən 40 Avropa şirkəti.

Şirkətlərin məlumat bazası Aİ Nümayəndəliyi, Aİ-yə üzv dövlətlərin Azərbaycandakı səfirlikləri, ikitərəfli ticarət palataları, iqtisadi əməkdaşlıq təşkilatları və açıq mənbələr vasitəsilə toplanıb. Məlumatlar bazası şirkətlərlə birbaşa əlaqə vasitəsi ilə yoxlanılıb.

Kəmiyyət tədqiqatı

Hesabat üçün kəmiyyət məlumatları 2024-cü ilin may-avqust ayları ərzində keçirilmiş **anonim onlayn sorğu** vasitəsilə toplanıb. 2024-cü ilin sorğusu əvvəlki sorğuların bazasında hazırlanmış, ölkədaxili və global tendensiyalara uyğunlaşdırmaq üçün yenilənib. Sorğu 25 sualdan ibarət olub, altı hissəyə bölünüb: i) Biznes Mühiti 2024. Sektorial baxış; ii) Investisiya mühiti 2024; iii) Yaşıl iqtisadiyyat; iv) Biznesin rəqəmsallaşdırılması; v) Qadınların iqtisadiyyatda rolu; vi) Yerli islahatlar.

Onlayn sorğu rəsmi kanallar vasitəsilə şirkətlərə göndərilib, layihəni icra edən qurumların rəsmi veb-səhifələrində və "Aİ-Azərbaycan Biznes Forumu"nda da elan edilib. Alınmış cavablar keyfiyyət yoxlamasından keçdikdən sonra **117 sorğu cavabı nümunəyə daxil edilməyə uyğun hesab edilib**, bu şirkətlər 27 ölkəni (21 Aİ üzv dövləti, 2 EFTA ölkəsi, Birləşmiş Krallıq və Azərbaycan) təmsil edib. Respondentlər 18 sənaye sahəsində fəaliyyət göstərir və 85%-i KOB sektorunu təmsil edir.

Sorğu açıq kanallar vasitəsilə yayıldığı üçün və şirkətlərin hər birinin cavab vermək şansı bərabər olduğundan, eləcə də alınan nümunələr müxtəlif ölçü, sektora malik olan və fərqli ölkələri təmsil edən və müxtəlif dövrlərdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən şirkətləri təmsil etdiyindən hesabatın Azərbaycandakı Avropa bizneslərinin mövqeyini təmsil etdiyini qeyd etmək olar. Gözlənilən etibarlılıq səviyyəsi 95%, xəta payı 2,63% təşkil edir.

Keyfiyyət tədqiqatı

Keyfiyyət məlumatları 2024-cü ilin avqust-oktyabr ayları ərzində Avropa şirkətlərinin və təşkilatlarının nümayəndələri ilə keçirilmiş **təkbətək müsahibələr** vasitəsilə toplanıb. Sorğuda ən çox təmsil olunan yeddi sektordan şirkətlər ilə **iyirmi yeddi müsahibə** aparılıb ki, bunlar arasında biznes xidmətləri və konsaltinq; tikinti və mühəndislik; İKT; pərakəndə və topdansatış, FMCG; maşın və avadanlıqlar; dağ mədən, neft və qaz; bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyi; kənd təsərrüfatı; nəqliyyat və logistika yer alır. Tədqiqata həmçinin ikitərəfli palatalar, Aİ Nümayəndəliyi və Avropa Komissiyası, Aİ təşəbbüsləri və layihələri, Aİ agentlikləri, Aİ inkişaf bankları, eləcə də beynəlxalq təşkilatlardan toplanmış məlumatlar daxil edilibdir.

İkincil araşdırma

Bu hesabatda əsas tendensiyaların icmalı üçün istifadə olunan əsas mənbələrə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı, rəsmi dövlət kütləvi informasiya vasitələri, eləcə də AİB, AYİB, AİB, ATF, BƏT, BVF, İTU, İƏİT, BMT, UNCTAD, UNDP, UNEP, UNPF, UNWTO, DB, ÜST və digər beynəlxalq təşkilatların nəşrləri daxildir.

AKRONİM VƏ ABREVIATURALAR

Aİ	Avropa İttifaqı
AİB	Asiya İnkişaf Bankı
AİB	Avropa İnvestisiya Bankı
AMB	Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı
ARDNF	Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu
AREA	Bərpa Olunan Enerji Mənbələri Dövlət Agentliyi
ASAN	Azərbaycan Xidmət və Qiymətləndirmə Şəbəkəsi
ATF	Avropa Təlim Fondu
ATS	Azad Ticarət Sazişi
AYİB	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
AZN	Azərbaycan manatı
BXİ	Birbaşa Xarici İnvestisiyalar
BMT	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
BVF	Beynəlxalq Valyuta Fondu
CQD	Cənub Qaz Dəhlizi
COP29	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişikliyi Konfransı
DB	Dünya Bankı
DİM	Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri
DMA	Dövlət Məşğulluq Agentliyi
EFTA	Avropa Azad Ticarət Assosiasiyası
ESG	Ekoloji, Sosial və Korporativ İdarəetmə
ETN	Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi
EU4Business, EU4Climate, EU4Digital, EU4Environment, EU4GenderEquality	Şərq Tərəfdaşlığı regionunda AI təşəbbüsləri
ƏƏSMN	Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
Ələt AİZ	Ələt Azad İqtisadi Zonası
FAO	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı
FMCG	Sürətli satılan istehlak malları
GTMI	GovTech Yetkinlik İndeksi

ha	Hektar
HCI	İnsan Kapitalı İndeksi
HORECA	Otel, restoran, katering sektoru
IDR	Uzunmüddətli Xarici Valyuta Emitentinin Defolt Reytingi
İƏİT	İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı
İKT	İnformasiya və Kommunikasiya Texnologiyaları
İRİA	İnnovasiya və Rəqəmsal İnkişaf Agentliyi
km	Kilometr
KOB	Kiçik və orta bizneslər
KOBİA	Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi
KOS	Kiçik və orta müəssisələr
m	Metr
MKOS	Mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri
mln	Milyon
mlrd.	Milyard
MMC	Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyət
MoU	Memorandum of Understanding
NDC	Milli Səviyyədə Müəyyən Olunmuş Töhfələr
p.p.	Faiz bəndi
PSA	Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişi
PTDA	Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi
PTT	Peşə Təhsili Və Təlimi
ŞT	Şərq Tərəfdaşlığı
TAP	Trans-Adriatik Boru Kəməri
UNCTAD	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ticarət və İnkişaf üzrə Konfransı
UNDP	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı
UNEP	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı
UNIDO	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sənaye İnkişafı Təşkilatı
UNPF	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondu
UNWTO	Birləşmiş Millətlər Dünya Turizm Təşkilatı
USD	ABŞ dolları
ÜST	Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı

NƏŞR

Aİ Biznes Mühiti Hesabatı Azərbaycan 2024 Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşən "Aİ-Azərbaycan Biznes Forumu" 2024-2026 layihəsi çərçivəsində hazırlanıb.

TƏDQIQAT KOMANDASI:

Dr. Bogdana A. Efe, Komanda rəhbəri, Baş tədqiqat redaktoru
Marius Bordalba, Keyfiyyət tədqiqatı üzrə beynəlxalq ekspert
Aytən Axundova, İkincil araşdırma üzrə milli ekspert
Səid Cəfəri, Ticarət və iqtisadi mövzular üzrə Milli Ekspert
Aydan Nəbiyeva, Kəmiyyət tədqiqatı üzrə milli ekspert
Məryəm İskəndərova, Milli ekspert, Kəmiyyət tədqiqatı üzrə milli ekspert

KEYFİYYƏT NƏZARƏT:

Simon Davies, Baş iqtisadçı, VM Europe SRL

ƏMƏKDAŞLIQLAR:

Ekspertlər Zibər Hüseynova və Cavid Mustafayev

NƏZARƏT:

Əməkdaşlıq şöbəsi, Avropa İttifaqının Azərbaycan Respublikasındakı nümayəndəliyi

DİZAYN:

Rövşən Nəsibli

FOTO:

Shutterstock

TƏŞƏKKÜRLƏR:

Azərbaycan Respublikasında Avropa İttifaqı üzvü ölkələrin səfirlikləri
Avropa Bərpa və İnkişaf Bankı
Avropa İnvestisiya Bankı
Avropa Təlim Fondu
EU4Climate
EU4Digital
EU4Environment
EU4Gender Equality
Advantage Austria
Azərbaycandakı ticarət palataları

İSTİNADLAR

- <https://e-qanun.az/framework/50048>
- <https://e-qanun.az/framework/56187>
- <https://www.ebrd.com/home/news-and-events/news/2022/ebrd-finance-streetlighting-improvements-in-ganja-azerbaijan.html>
- <https://area.gov.az/en/page/layiheler/cari-layiheler/230-mvt-gunes-elektrik-stansiyasi>
- <https://area.gov.az/en/page/layiheler/yasil-enerji-zonasi/yasil>
- <https://windeurope.org/newsroom/press-releases/windeurope-and-azerbaijan-join-forces-to-accelerate-wind-energy/>
- <https://e-qanun.az/framework/40416>
- <https://president.az/az/articles/view/60949>
- Relocation Programme / Projects - Mincom
- Texnopark
- IMF Data Home Page - At a Glance - IMF Data
- <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2025/01/17/world-economic-outlook-update-january-2025>
- https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-forecast-and-surveys/economic-forecasts/autumn-2024-economic-forecast-gradual-rebound-adverse-environment_en
- <https://www.stat.gov.az/source/demoqraphy/>
- <https://www.maliyye.gov.az/static/308/2025-2028>
- COP 29 Declarations and Pledges Letter | UNFCCC
- <https://www.stat.gov.az/news/macroeconomy.php?lang=az&page=3>
- Dövlət büdcəsinin icrasına dair (operativ) məlumat (maliyye.gov.az)
- <https://minenergy.gov.az/en/xeberler-arxivi/00433>
- IMF Data - By Country - By Country - IMF Data
- Report for Selected Countries and Subjects (imf.org)
- Azerbaijan: Economy | Asian Development Bank (adb.org)
- The EBRD in Azerbaijan: overview
- <https://president.az/az/articles/view/50474>
- <https://president.az/az/articles/view/56725>
- <https://president.az/az/articles/view/57884>
- <https://smb.gov.az/storage/%C4%B0%C5%9FD%C3%BCnyam%C4%B1z%C3%BCsahib%C9%992024.pdf>
- Small entrepreneurship in Azerbaijan | The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan
- <https://e-qanun.az/framework/53308>
- <https://www.smb.gov.az/en/nav/startup-certificate>
- <https://e-qanun.az/framework/56300>
- https://sosial.gov.az/media/xeberler/Minimum-emekhaqqi-345-manata-catdirildi-Vahid-Tarif-Cedveli-uzre-emekhaqlari-artirildi_644009
- tariff.gov.az
- 3c9010776eede8f0559bb8d13.pdf
- <https://www.imf.org/en/Publications/REO/MECA/Issues/2024/10/24/regional-economic-outlook-middle-east-central-asi-a-october-2024>
- <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2024/02/07/Republic-of-Azerbaijan-2023-Article-IV-Consultation-Press-Release-and-Staff-Report-544481>
- <https://maliyye.gov.az/en/static/306/public-debt-statistical-bulletin>
- 544b942e55592d59bea7850923697acd_3883083.pdf
- <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-upgrades-azerbaijan-to-bbb-outlook-stable-26-07-2024>
- Central Bank of the Republic of Azerbaijan - External sector statistics
- <https://customs.gov.az/az/faydali/gomruk-statistikasi/xarici-ticaretin-veziiyeti-haqqinda>
- https://www.eeas.europa.eu/delegations/azerbaijan_en?s=217
- https://enlargement.ec.europa.eu/news/eu-and-azerbaijan-enhance-bilateral-relations-including-energy-cooperation-2022-07-18_en
- Azerbaijan Republic State Customs Committee
- <https://e-qanun.az/framework/49857>
- <https://www.stat.gov.az/source/trade/>
- Eastern Partnership - Consilium (europa.eu)
- https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/323f16a4-d718-41fb-835b-280cfa685199_en
- Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən Tvinning layihəsi yekunlaşıb | Antiinhisar
- "Azərbaycanda əmlakların bərpası və idarə edilməsi sistemində islahatlara dəstək" adlı Tvinning layihəsi üzrə təlimlər davam etdirilir
- The new Competition Code has been adopted - KPMG Azerbaijan
- https://www.stat.gov.az/source/digital_development/
- https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2023-10/Second%20NDC_Azerbaijan_ENG_Final%20%281%29.pdf
- Energy Minister: "More than 70 percent of Azerbaijan's green energy capacity will be exported" | Ministry of Energy of Azerbaijan (minenergy.gov.az)
- <https://cop29.az/en/pages/green-energy-pledge-background-information>
- <https://economiczones.gov.az/en/iqtisadi-zonalar/senaye-parklari/cebrayil-senaye-parki#:~:text=%E2%80%9CAraz%20Valley%20Economic%20Zone%E2%80%9D%20Industrial%20Park%20was%20established%20by%20Decree,Valley%20Economic%20Zone%20Industrial%20Park%22.>
- <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/a90e81aba8ef19c909f613022fe731da-0080012023/original/AZE-MEU-OCT-2023.pdf>
- Global foreign direct investment flows over the last 30 years | UNCTAD
- FDI in Figures, October 2023 | OECD
- International Double Taxation Avoidance Agreements (taxes.gov.az)
- Azerbaijan Republic State Customs Committee
- <https://afez.az>
- <https://maliyye.gov.az/static/295/ortamuddetli-budce-cerciv-esi>
- economiczones.gov.az/en/iqtisadi-zonalar/senaye-parklari/agd-am-senaye-parki
- economiczones.gov.az/en/iqtisadi-zonalar/senaye-parklari/cebrayil-senaye-parki
- <https://e-qanun.az/framework/53147>
- <https://economy.gov.az/en/post/1788/attention-small-medium-and-large-business-entities>
- https://azertag.az/xeber/kobia_sedri_qarabaga_investisiya_goymaq_uchun_muraciet_eden_4_abs_sirketi_var_video-3189210
- Ekspert: Azərbaycandakı əlverişli investisiya mühiti xarici səhmdarların ölkəmizə marağını artırır - AZƏRTAC
- <https://middlecorridor.com/en/route>
- <https://eias.org/wp-content/uploads/2024/03/Briefing-Paper-The-Middle-Corridor-Initiative-Where-Europe-and-Asia-Meet.docx.pdf>
3. Trade Patterns amid Shocks and a Changing Geoeconomic Landscape¹ in: Regional Economic Outlook, Middle East and Central Asia, April 2024
- Beijing's interest in the Middle Corridor | Lowy Institute
- Kiel Trade Indicator 12/23: Cargo volume in the Red Sea collapses | Kiel Institute
- Middle-Trade-and-Transport-Corridor-World-Bank-FINAL.pdf
- The Caspian Sea's Shrinking Coastline
- (PDF) Risk assessment of the water resources losses of the Azerbaijan republic due to climate changes
- Salinization of Azerbaijani lands raises concerns
- <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/59d31af0-4038-5a77-9cdc-970164ee611d>
- The Use of Renewable Energy Resources in Azerbaijan | Ministry of Energy of Azerbaijan
- <https://area.gov.az/en/news/345/ayib-in-desteyi-ile-azerbaycan-uzre-asagi-karbonlu-hidrogen-iqtisadiyyati-bazar-arasidir-masi-hesabati-hazirlanib>

82. <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/psd/55197.html>
83. <https://minenergy.gov.az/en/xeberler-arxivi/00411>
84. <https://portofbaku.com/en/page/etraf-muhit/yasil-himan>
85. Climate-Smart Agriculture Shows Promise in Improving Azerbaijan's Cotton Productivity | IAEA
86. 'Greening the Industry' campaign – the potential of resource efficiency for manufacturing enterprises in the Eastern Partnership countries - EU4ENVIRONMENT
87. Action Plan for the establishment of the "green energy" zone in the liberated territories of the Republic of Azerbaijan in 2022-2026 |Ministry of Energy of Azerbaijan
88. The foundation of 240 MW Shafag Solar Power Plant with a capacity was laid |Ministry of Energy of Azerbaijan
89. https://minenergy.gov.az/en/xeberler-arxivi/naxcivanda-energetika-nazirliyi-xarici-sirketlerle-900-mvt-gucunde-yasil-enerji-layiheleri-uzre-anlasma-memorandumlari-imzalayib_6702
90. https://azertag.az/en/xeber/azerbaijan_kazakhstan_uzbekistan_adopt_joint_communique_on_export_of_green_energy-2853122
91. https://minenergy.gov.az/en/xeberler-arxivi/00445_9301
92. <https://minenergy.gov.az/en/xeberler-arxivi/00051>
93. News | Azerbaijan Renewable Energy Agency under the Ministry of Energy of the Republic of Azerbaijan
94. <https://www.ebrd.com/news/2023/ebrd-finances-first-utility-scale-wind-power-plant-in-azerbaijan.html>
95. 339-VIQ - Elektrik enerjisi istehsalında bərpə olunan enerji mənbələrindən istifadə haqqında
96. Support for the Implementation of Renewable Energy Auctions in Azerbaijan
97. Azerbaijan - EU4Climate
98. <https://www.stat.gov.az/source/demography/>
99. <https://www.stat.gov.az/source/labor/?lang=en>
100. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099082001272341155/pdf/P1735301c30e9a0b1efa3147da1823d147928a86e81a.pdf>
101. <https://e-qanun.az/framework/39846>
102. <https://e-qanun.az/framework/45309>
103. https://www.etf.europa.eu/sites/default/files/2024-01/Country%20Fiche_Azerbaijan_2023_EN_web.pdf
104. Labor Market | The State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan
105. <https://ereforms.gov.az/files/monitoring/pdf/az/2cc5ae070a1ac60a20ae3a0fa7141758.pdf>
106. <https://edu.gov.az/en/vocational-education>
107. <https://e-qanun.az/framework/48564>
108. <https://e-qanun.az/framework/48566>
109. <https://sosial.gov.az/media-en/news/additional-measures-a-re-being-prepared-to-create-new-employment-opportunities-in-the-territories-liberated-from-occupation>
110. https://azertag.az/xeber/azerbaycanin_igaldan_azad_edilmis_erazilerinde_hazirda_teqriben_30_min_nefer_yasayir_tehlil-3230086
111. <https://vet.edu.gov.az/news/content/1064/inner>
112. <https://www.weforum.org/publications/global-gender-gap-report-2023/in-full/benchmarking-gender-gaps-2023/>
113. <https://www.worldbank.org/en/news/opinion/2023/03/08/lifting-barriers-to-women-employment-will-benefit-everyone-in-azerbaijan#:~:text=In%20November%202022%2C%20Azerbaijan%20repeated,based%20approach%20to%20certain%20jobs>
114. EU 4 Gender Equality: Together Against Gender Stereotypes and Gender-Based Violence | UN Women – Europe and Central Asia
115. <https://www.stat.gov.az/news/index.php?lang=az&id=6045>
116. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Gender_statistics
117. Preparation of draft Digital Code starts in Azerbaijan
118. <https://www.samenacouncil.org/initiatives/industryissues/gdi-2024-en.pdf>
119. https://www.stat.gov.az/source/digital_development/?lang=en
120. <https://eufordigital.eu/azerbaijans-broadband-revolution-faster-internet-lower-costs/>
121. WEF_IDEA_Investing_in_the_Digital_Economy_of_Azerbaijan_2024.pdf
122. <https://eufordigital.eu/countries/azerbaijan/>
123. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Cybersecurity/pages/global-cybersecurity-index.aspx>
124. Azerbaijan Cybersecurity Center / Projects - Mincom
125. 661-VIQ - Mikro, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı haqqında
126. <https://e-qanun.az/framework/56300>
127. <https://oecd-opsi.org/innovations/single-support-service-model-for-smes-sme-house/>
128. News | e-Kob
129. <https://smb.gov.az/en/all-news/initiative-to-simplify-smb-operations-customs-activities-at-the-baku-smb-house>
130. 5th grant competition for financing education, science, research and support projects of SMBs announced
131. <https://smb.gov.az/en/nav/startup-certificate>
132. SMB
133. <https://smb.gov.az/az>
134. <https://invest.smb.gov.az/az>
135. Caucasus.vc
136. Technovate
137. <https://area.gov.az/en>
138. <https://www.ebrd.com/news/2024/azerbaijans-first-renewable-s-auction-concludes-at-cop29-with-ebrd-support.html>
139. Offshore Wind Roadmap for Azerbaijan
140. <https://mcgf.gov.az>
141. <https://asan.gov.az/en>
142. Bu günə qədər 1000-dən çox qurum Rəqəmsal Sənəd Dövriyyəsi altsisteminə inteqrasiya olunub
143. <https://customs.gov.az/az/faydali/innovativ-layiheler/aras>
144. <https://e-qanun.az/framework/54402>
145. Azerbaijan aims to digitize 80% of public services by 2026
146. GovTech Maturity Index (GTMI) Data Dashboard
147. <https://evisa.gov.az/en/information>
148. <https://e-qanun.az/framework/57508>
149. Central Bank of the Republic of Azerbaijan - Instant Payments System (IPS)
150. Open Banking Road Map
151. 987-VIQ - Ödəniş xidmətləri və ödəniş sistemləri haqqında
152. Regulatory Sandbox
153. E-invoicing
154. <https://www.e-gov.az>
155. Azerbaijan - United States Department of State
156. 988-VIQ - Dövlət satınalmaları haqqında
157. 691-VIQ - Dövlət-özəl tərəfdaşlığı haqqında
158. <https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/azerbaijan/>
159. Home | Worldwide Governance Indicators
160. 1077-VIQ - Arbitraj haqqında
161. <https://www.cbar.az/press-release-4867/the-management-board-of-the-central-bank-of-the-republic-of-azerbaijan-approved-the-green-taxonomy?language=en>
162. <http://ask.org.az/en/2024/03/15/a-meeting-was-held-between-the-confederation-of-azerbaijan-entrepreneurs-and-the-state-customs-committee/>
163. <https://www.cbar.az/page-797/credit-conditions-survey>
164. <https://uploads.cbar.az/assets/09b9304488242be054f8c2eb6.pdf>

MƏSULİYYƏTDƏN İMTİNA:

Bu hesabatın məzmunu tamamilə Müqaviləçilərin məsuliyyətindədir və heç bir halda Avropa İttifaqının mövqeyini əks etdirmir.